

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN ANABİLİM DALI

**GÜMRÜK VERGİLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
KEZBAN BALCI
1741019005

DANIŞMAN
DOKTOR ÖĞRETİM ÜYESİ GONCA AKGÜN GÜNGÖR

ŞUBAT 2022
MUĞLA

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik, çevresel ve diğer birçok alanda bütünleşme sağlanmış ve ülkeler serbest dış ticaret politikaları uygulama yönünde önemli adımlar atmışlardır. Ülkelerin serbestleşme eğilimlerine paralel olarak, geçmişte yoğun olarak kullanılan bir dış ticaret politikası aracı olan gümrük tarife oranları önemli oranda azaltılsa da, günümüzde de bir dış ticaret engeli olarak etkin olarak kullanılmaktadır. Nitekim serbest bir uluslararası ticaret sisteminin dünya refahını artıracığını ileri süren ülkeler de dâhil olmak üzere birçok ülke tarife korumalarından yararlanmaktadır. Türkiye, 1980’li yıllardan itibaren ihracata yönelik politikalar uygulayarak bu serbestleşme sürecine başlamakta ve 1996 Gümrük Birliği’ne dahil olarak tamamen serbest bir politika yürütme çabalarını tamamlamaktadır.

Bu çalışma, serbestleşme sonrası 1996-2019 döneminde Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde yer alan 10 farklı sektör üzerinde uygulanan gümrük vergi oranlarının ekonomik etkilerini incelenmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, ülkede uygulanan gümrük vergi oranlarının söz konusu imalat sanayi sektörlerinde yarattığı üretim etkisi, tüketim etkisi, dış ticaret etkisi, gelir etkisi ve bölüşüm etkisi ortaya konulmaktadır.

Türkiye’de serbestleşme girişimleri sonucu 1996 sonrasında gümrük vergilerinde önemli azalmalar gerçekleşmekte, ancak son birkaç yılda yeniden gümrük vergi oranlarında artışların gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Nitekim ithalat değerlerinin ihracatın çok üzerinde gerçekleştiği Türkiye imalat sanayi sektörlerinde üretim ve istihdam endekslerinde de özellikle kriz yıllarında önemli bir artış görülmemektedir. Bu sektörlerden elde edilen vergi gelirleri ise en çok ithalat yapılan sektörlerle paralellik göstermektedir. Bu kapsamda, çalışmada Türkiye’de uygulanan gümrük vergilerinin üretim, istihdam, ithalat ve toplam vergi gelirleri üzerindeki etkileri Panel Veri Analizi kullanılarak ekonometrik olarak analiz edilmektedir.

Panel veri analizi sonucunda, gümrük vergileri ile üretim, istihdam ve ithalat arasında negatif ilişki, gümrük vergileri ile vergi gelirleri arasında ise pozitif ilişki tespit edilmiştir. Gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış üretimi %0,038 gibi çok düşük

bir oranda düşürürken, ithalatı %0,144 oranında azaltmaktadır. Nitekim gümrük vergilerinin dış ticaret üzerinde olumsuz etkisi beklenen bir durumdur. Bununla birlikte gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış vergi gelirlerini %0,944 oranında arttırmaktadır. Bu çalışma, uygulanan dış ticaret politikalarının ve dış ticaret engellerinin ülkede üretimi, istihdamı ve dış ticareti hangi düzeyde ve nasıl etkilediğini sektörel bazda ortaya koyan detaylı bir analiz sunması açısından önemlidir. Bu anlamda, çalışmanın ileride uygulanması planlanan üretim ve dış ticaret politikalarına yol göstermesi muhtemeldir. Ayrıca, bu çalışma Türkiye’de gümrük vergilerinin dar kapsamlı kısmi ekonomik etkilerini sektörel bazda detaylı bir şekilde inceleyen az sayıdaki çalışmalardan biri olması açısından da literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Gümrük Vergileri, Türkiye İmalat Sanayi Sektörleri, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

With globalization, integration has been achieved between countries in economic, political, cultural, technological, environmental and many other fields, and countries have taken important steps towards implementing free foreign trade policies. In parallel with the liberalization tendencies of the countries, although the customs tariff rates, which was an intensively used foreign trade policy tool in the past, were significantly reduced, it is still used effectively as a foreign trade barrier today. As a matter of fact, many countries benefit from tariff protections, including those that claim that a free international trade system will increase world welfare. Turkey has started this liberalization process by implementing export-oriented policies since the 1980s and completed its efforts to pursue a completely liberal policy by being included in the 1996 Customs Union.

This study aims to examine the economic effects of customs tax rates applied on 10 different sectors in the Turkish manufacturing industry sub-sectors in the post-liberalization period 1996-2019. For this purpose, the production effect, consumption effect, foreign trade effect, income effect and distribution effect created by the customs tax rates applied in the country in the said manufacturing industry sectors are presented.

As a result of liberalization initiatives in Turkey, significant reductions in customs duties occurred after 1996, however, it has been observed that there have been increases in customs tax rates again in the last few years. As a matter of fact, there is no significant increase in the production and employment indices in the Turkish manufacturing industry sectors, where import values are much higher than exports, especially during the crisis years. The tax revenues obtained from these sectors show parallelism to the sectors that import the most. In this context, the effects of customs duties applied in Turkey on production, employment, imports and total tax revenues are analyzed econometrically using Panel Data Analysis.

As a result of the panel data analysis, a negative relationship was found between customs duties and production, employment and imports, and a positive relationship between customs duties and tax revenues. A %1 increase in customs tax rates reduces

production by a very low rate of %0,038, while reducing imports by %0,144. As a matter of fact, the negative impact of customs duties on foreign trade is an expected situation. However, a %1 increase in customs tax rates increases tax revenues by %0,944. This study is important in terms of presenting a detailed analysis on a sectoral basis, at what level and how applied foreign trade policies and foreign trade barriers affect production, employment and foreign trade in the country. In this sense, it is likely to guide the production and foreign trade policies planned to be implemented in the future. In addition, this study contributes to the literature in that it is one of the few studies that examines the narrow partial economic effects of customs taxes in detail on a sectoral basis.

Keywords: International Trade, Customs Duties, Turkish Manufacturing Industry Sectors, Panel Data Analysis.

ÖNSÖZ

Zorlu süreçlerden geçtiğimiz, pandemi, büyük yangınlar ve depremler gibi türlü felaketlerin yaşandığı bu dönemde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle bana rehberlik eden değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Gonca AKGÜN GÜNGÖR’e teşekkürlerimi sunarım.

Uzun eğitim hayatım boyunca ve hayatımın her aşamasında, aldığım bütün kararlarda büyük bir sabırla yanımda olan, maddi ve manevi desteğini her zaman hissettiğim, hayatımda gördüğüm en güçlü kadın olan, annem Hayriye KAYA’ya sonsuz kez teşekkür ederim.

Hayatımın neşe kaynağı olan ve bu süreçte de desteğini hiç esirgemeyen, her zor anımda yüzümü güldürmeyi başaran kardeşim Esra BALCI’ya teşekkürlerimi sunarım.

Gerek yüksek lisansa başlama sürecimde gerekse tez aşamasında her zaman beni yüreklendiren ve bana inanan teyzem Sultan KAYA’ya bana olan koşulsuz güveni, sevgisi ve sıcak dostluğu için teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
TABLolar DİZİNİ	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜMRÜK TARİFELERİ

1.1. Ticari Serbestleşme Süreci ve GATT Müzakereleri	9
1.2. Koruyucu Dış Ticaret Politikası Olarak Gümrük Tarifeleri	13
1.3. Gümrük Tarifeleri ve Türleri	15
1.3.1. Koruyucu Tarife	15
1.3.2. Engelleyici Tarife	16
1.3.3. Hasılat Tarifesi	16
1.4. Gümrük Tarifelerinin Uygulanma Biçimleri	17
1.4.1. Spesifik Tarife	17
1.4.2. Advalorem Tarife	17
1.4.3. Karma (Bileşik) Tarife	18
1.5. Gümrük Tarifelerinin Uygulanma Amaçları	18
1.6. Gümrük Tarifelerinin Ekonomik Etkileri	20
1.6.1. Gümrük Tarifelerinin Dar Kapsamlı Ekonomik Etkileri (Kısmi Denge Analizi)	21
1.6.1.1. Üretim Etkisi	21
1.6.1.2. Tüketim Etkisi	22
1.6.1.3. Dış Ticaret Etkisi	23

1.6.1.4. Gelir Etkisi.....	24
1.6.1.5. Bölüşüm Etkisi (Gelir Dağılımı Etkisi)	24
1.6.2. Gümrük Tarifelerinin Toplumsal Refah Üzerindeki Etkisi.....	25
1.6.2.1. Tüketici Rantı.....	25
1.6.2.2. Üretici Rantı	26
1.6.3. Gümrük Tarifelerinin Makroekonomik Etkileri	27

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÜMRÜK TARİFELERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE SEKTÖREL GÖRÜNÜM

2.1. Türkiye Ekonomisinde Tarihsel Süreçte Gümrük Tarifeleri	30
2.1.1. Osmanlı Dönemi	31
2.1.2. Kuruluş Yılları	31
2.1.3. Devletçilik Dönemi	32
2.1.4. Demokrat Parti Dönemi	33
2.1.5. İthal İkameci Dönem.....	34
2.1.6. Türkiye’de İhracata Yönelik Dönem ve Ticari Serbestleşme Süreci	34
2.3. Türkiye’de Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler ve Gümrük Vergileri ..	37
2.4. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Gümrük Vergileri ve Vergilerin Ekonomik Etkileri.....	42
2.4.1. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçaları	44
2.4.2. Tekstil ve Hazır Giyim.....	48
2.4.3. Kimya Sanayi.....	55
2.4.4. Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünler (İlaç Sanayi) ..	58
2.4.5. Ana Metal Sanayi	62
2.4.6. Makine ve Ekipman İmalatı.....	66
2.4.7. Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünler.....	69

2.4.8. Plastik ve Kauçuk Sanayi	73
2.4.9. Mobilya İmalatı	77
2.5. Türkiye’de Gümrük Vergilerinin Ekonomik Etkilerinin Sektörel Karşılaştırmaları.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Literatür Taraması	88
3.2. Veriler ve Veri Setinin Elde Edilmesi	96
3.3. Panel Veri Analizi Hakkında Bilgi	97
3.3.1 Panel Veri Analizinin Avantajları	97
3.3.2. Panel Veri Analizinin Dezavantajları.....	98
3.3. Türkiye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Gümrük Vergi Oranlarının Ekonomik Etkilerinin Panel Veri Analizi	99
3.3.2. Gümrük Vergi Oranı İle Üretim İlişkisinin Panel Veri Analizi	100
3.3.3. Gümrük Vergi Oranı İle İstihdam İlişkisinin Panel Veri Analizi	102
3.3.4. Gümrük Vergi Oranı İle İthalat İlişkisinin Panel Veri Analizi.....	104
3.3.5. Gümrük Vergi Oranı İle Vergi Gelirleri İlişkisinin Panel Veri Analizi	106
3.3.6. Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi	109
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA	116

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1: Ticari Serbestleşme Sürecinde Yapılan Çok Taraflı Anlaşma/Müzakereler	12
Tablo 1.2: Sanayileşmiş Ülkelerde Uygulanan Ortalama Tarife Oranları, 1875-1914	13
Tablo 2.1: Dış Ticaretten Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı. 38	
Tablo 2.2: 1996-2019 Arası Gümrük Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	41
Tablo 2.3: Çalışmaya Dahil Edilen İmalat Sanayi Alt Sektörleri	43
Tablo 2.4: Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Gümrük Vergi Oranları	50
Tablo 2.5: Hazır Giyim Sanayinin 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları.....	52
Tablo 3.1: Gümrük Vergilerinin Ekonomik Etkilerine İlişkin Literatür İncelemesi. 92	
Tablo 3.2: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Üretim İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları	101
Tablo 3.3: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Üretim İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları	102
Tablo 3.4: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İstihdam İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları	103
Tablo 3.5: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İstihdam İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları	104
Tablo 3.6: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İthalat İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları	105
Tablo 3.7: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İthalat İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları	106

Tablo 3.8: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Vergi Gelirleri İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları	108
Tablo 3.9: 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Vergi Gelirleri İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları.....	108

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1: Gümrük Tarifelerinin Mikroekonomik Etkileri	21
Şekil 1.2: Tüketici Rantı	26
Şekil 1.3: Üretici Rantı	27
Şekil 2.1: Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait Gümrük Vergi Oranlarının 1996-2019 Dönemindeki Değişimi	45
Şekil 2.2: Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Yıllarını Kapsayan Üretim Endeksleri	46
Şekil 2.3: Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Yıllarını Kapsayan İstihdam Endeksleri	47
Şekil 2.4: Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri	48
Şekil 2.5: Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Üretim Endeksleri 50	
Şekil 2.6: Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan İstihdam Endeksleri	51
Şekil 2.7: Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan İthalat Göstergeleri	52
Şekil 2.8: Hazır Giyim Sanayi 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri	53
Şekil 2.9: Hazır Giyim Sanayi 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri.....	54
Şekil 2.10: Hazır Giyim Sanayinin 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri.....	54
Şekil 2.11: Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları	56
Şekil 2.12: Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri.....	56
Şekil 2.13: Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri	57
Şekil 2.14: Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri.....	58
Şekil 2.15: Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları	69
Şekil 2.16: Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri	60
Şekil 2.17: Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri.....	61
Şekil 2.18: Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri.....	62

Şekil 2.19: Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları ...	63
Şekil 2.20: Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Üretim Endeksleri.....	64
Şekil 2.21: Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri.....	65
Şekil 2.22: Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri.....	66
Şekil 2.23: Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları	67
Şekil 2.24: Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri	68
Şekil 2.25: Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri	68
Şekil 2.26: Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri	69
Şekil 2.27: Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları	70
Şekil 2.28: Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri.....	71
Şekil 2.29: Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri.....	72
Şekil 2.30: Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri	73
Şekil 2.31: Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları	74
Şekil 2.32: Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri	75
Şekil 2.33: Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri	76
Şekil 2.34: Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri	76
Şekil 2.35: Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları.....	78
Şekil 2.36: Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri	78
Şekil 2.37: Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri	79
Şekil 2.38: Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri	80

Şekil 2.39: Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranlarının Sektörel Ortalamaları.....	82
Şekil 2.40: Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Üretim Endekslerinin Sektörel Ortalamaları	83
Şekil 2.41: Türkiye İmalat Sanayinde Sektörel İstihdam Endekslerinin 1996-2019 Dönemi Ortalamaları (%).....	84
Şekil 2.42: Türkiye İmalat Sanayinde Gerçekleştirilen Sektörel İthalatın 1996-2019 Dönemi Ortalamaları.....	86
Şekil 2.4: Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Gerçekleşen Vergi GelirlerininSektörelOrtalamaları.....	87

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü'nün
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
FOB	Free On Board Valuation
CIF	Cost-Insurance Freight Valuation
AB	Avrupa Birliği
TCGB	Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
NACE	Avrupa Topluluğu'ndaki Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiksel Sınıflandırması
KDV	Katma Değer Vergisi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OICA	International Organization of Motor Vehicle Manufacturers
ACEA	Association of European Automotive Manufacturers
TCMB EVDS	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
MKEK	Makine Kimya Endüstrisi Kurumu
EKK	En Küçük Kareler

GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin başlamasıyla ülkeler arası sınırlar ortadan kalkmış dünya hızla bütünleşmeye başlamıştır. Uluslararası etkileşimin bu denli artmasında bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ulaşım ve haberleşme maliyetlerindeki düşüşler oldukça etkili olmuştur. Küreselleşme kavramının kültürel, siyasi, sosyal ve teknolojik birçok boyutu olmakla birlikte en önemli etkileri ekonomik alanda görülmektedir. Ekonomik küreselleşme mali piyasaların serbestleşmesi ve ticari serbestleşme olmak üzere iki şekilde meydana gelmektedir. Mali piyasaların serbestleşmesi sermaye akımlarının serbest dolaşımını kapsarken ticari serbestleşme ülkeler arası mal ve hizmet akımlarının önündeki engellerin kaldırılmasını kapsamaktadır.

İthalat ve ihracat kalemlerinden oluşan dış ticaret süreçlerinin etkin yönetimi, ülke ekonomisinin gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Ülkeler hazineye gelir sağlamak, sosyo-ekonomik hayata müdahale etmek veya uluslararası politikalara yön vermek gibi amaçlarla ithalat ve ihracat kalemleri ile ilgili bazı hukuki düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu kapsamda ülkeler dış ticaret politikası araçlarını geçmişten günümüze sıklıkla kullanmışlardır. Dış ticaret politikaları ise gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller şeklinde ikiye ayrılabilir.

Tarife dışı engeller kotalar, ithalat yasakları, ithalata tahsis edilen dövizin sınırlandırılması gibi yöntemlerden meydana gelmektedir. Gümrük vergileri, dış ticarete konu olan malların ülkeye girişi, ülkeden çıkışı ya da transit geçişlerde eşyanın miktarı ya da değeri üzerinden alınan vergilerdir. Gümrük vergilerinin uygulanma amaçlarına paralel olarak ekonomi üzerinde önemli etkileri olduğu açıktır.

Küreselleşme eğilimleri ile birlikte ticari serbestleşme ekonomik gelişmenin temel argümanlarından biri olarak gösterilmektedir. Bu kapsamda korumacılığın en etkili araçlarından biri olan gümrük tarifeleri bütün dünya ülkelerinde neredeyse sıfırlanmıştır. Ancak günümüzde birçok gelişmiş ülkenin, ekonomik gelişme ve kalkınma süreçlerinde serbestleşme eğilimlerine rağmen, tarife korumalarından etkin bir şekilde yararlanmışlardır. Bu bağlamda, gümrük tarifelerinin ithalatı azaltıcı etkisi sayesinde ülkelerindeki üretimi arttırıp istihdama katkı sağlaması ve böylece bir sonraki aşamada üretimin artan kısmını ihraç ederek dış ticaret fazlası verilmesi amaçlanmaktadır.

Gümrük tarifelerinin ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkileri kısmi denge analizi (dar kapsamlı etkiler) ve genel denge analizi (geniş kapsamlı etkiler) yöntemleri ile incelenmektedir. Kısmi denge analizinde, gümrük tarifelerinin belirli bir malı ya da piyasayı ilgilendiren etkileri incelenmekte ve bu etkiler üretim, tüketim, dış ticaret, gelirin yeniden dağılımı (bölüşüm) ve gelir etkisi olarak beşe ayrılmaktadır. Üretim etkisi; dış ticarete uygulanan vergilerin ithal malın yurt içi fiyatını yükselterek talebin yurtiçi mallara kaymasını ve böylece yerli üretimin artmasını ifade etmektedir. Artan yurt içi fiyatlar yerli üretimi teşvik ederken aynı zamanda ithal malının tüketimini azaltmaktadır. Bu durum gümrük vergilerinin “tüketim etkisi” ile açıklanmaktadır. Tüketimdeki bu azalma, ithalatın da azalmasına ve dış ticaret hacminin küçülmesine sebep olmaktadır. Dış ticaret hacmindeki küçülmenin yarattığı bu etkiye gümrük vergilerinin “dış ticaret etkisi” denir. Üretimin artması ve tüketimin azalması ile tüketicilerden üreticilere doğru bir gelir aktarımı söz konusu olmaktadır. Bu gelir aktarımı “gelirin yeniden dağılımı” ya da gümrük tarifelerinin “bölüşüm etkisi” olarak açıklanmaktadır. Son olarak devlet hazinesi, uygulanan gümrük vergilerinden belirli bir düzeyde gelir elde etmekte ve bu yolla bütçe gelirlerini arttırmaktadır. Bu da gümrük vergilerinin “gelir etkisini” oluşturmaktadır. Gümrük tarifelerinin ekonominin genelini ilgilendiren ekonomik etkileri ise, genel denge analizi çerçevesinde incelenen makroekonomik etkilerdir. Bu etkiler ithalatın kısıtlanması ile döviz giderlerinin azalması, oluşan üretim artışının yarattığı istihdam olanakları ile ihracat artışları ve milli gelirin artırılması şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada, Türkiye imalat sanayinde yer alan 10 alt sektörde gümrük vergilerinin dar kapsamlı ekonomik etkileri ele alınarak kısmi denge analizi yapılmaktadır. Bu kapsamda bu sektörler, 13-Tekstil ürünlerinin imalatı, 14-Hazır giyim eşyalarının imalatı, 20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı, 21-Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı, 22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, 24-Ana metal sanayi, 26-Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı, 28-Makine ve ekipman imalatı, 29-Motorlu kara taşıtı ve bunların aksam ve parçalarının imalatı ve 31-Mobilya imalatı şeklinde sıralanmaktadır.

Türkiye’de tarihsel sürece bakıldığında, gümrükle ilgili uygulamalar ilk Türk devletlerine kadar dayansa da, gümrük kavramının sistemli olarak ilk kez tanımlanması, Osmanlı İmparatorluğu döneminde olmuştur. Osmanlı’da gümrük, hem

eşyanın ülkeler arası alım satım süreçlerindeki işlemleri hem de bu işlemleri yürüten idareyi tanımlamak için kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise ilk dönemlerde devletçilik politikasına paralel olarak yüksek tarifeler benimsenmiş ve dış ticari ilişkiler sınırlı tutulmuştur. 1950'li yıllarda vergi oranlarında kısmi bir düşüş olsa da vergi oranlarındaki asıl ciddi düşüşler 1980'lere gelindiğinde küreselleşme akımının etkisiyle olmuştur. Ticari serbestleşme süreci Türkiye'de 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ile başlamaktadır. 24 Ocak Kararları ile gümrük vergilerinde azalmalar olsa da, asıl önemli düşüşler 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra gerçekleşmektedir. Gümrük Birliği sonrası gümrük vergilerinde yaklaşık 3-4 kat oranında bir düşüş yaşanmakta ve bununla birlikte Türkiye ticari serbestleşme sürecini tamamlamaktadır. Nitekim Türkiye'de 1996-2019 döneminde uygulanan gümrük vergi oranlarına bakıldığında, ilk yıllarda önemli düşüşlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Bunun ardından bir süre durağan seyreden gümrük vergi oranlarında özellikle 2016 yılı sonrasında yaşanan küçük artışlar dikkat çekmektedir.

1996-2019 döneminde en yüksek gümrük vergi oranları tekstil ve hazır giyim sektörlerinde uygulanmaktadır. Ancak bu dönemde tekstil ve hazır giyim sektörlerinde gerçekleşen üretim endekslerine bakıldığında, diğer sektörlerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. En düşük gümrük vergisi ise makine ve ekipman sanayinde uygulanmaktadır. Makine ve ekipman sanayinde gümrük vergileri Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren üretim tesisleri için gerekli makine ve teçhizatın maliyetlerini azaltmak için diğer sektörlerle nazaran düşük tutulmaktadır.

Söz konusu dönemde üretim endekslerinde ise ilk sırada bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin imalatı yer almaktadır. Türkiye'nin teknolojik alanda bu düzeyde bir üretim gerçekleştirmesi çağın gerekleri açısından olumlu bir gelişme olsa da, Türkiye'nin bu sektöre ilişkin iç talebinin önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılaması dış ticaret açığı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sektörlerde 1996-2019 döneminde gerçekleştirilen ithalat değerlerinde ise, ilk sırada kimya sanayi gelmektedir. Bunun yanında kimya sanayinde üretim endeksi ve istihdam endeksi ortalamaları da düşük seyretmektedir. Bu durum kimya sanayine ilişkin ürünlerin talebinin önemli bir kısmının ithalat yoluyla karşılandığı sonucunu doğurmaktadır. Söz konusu dönemde en az ithalat gerçekleştirilen sektör ise mobilya sanayi olarak

karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda mobilya sanayinde ihracat değerleri ithalatın oldukça üzerinde seyretmekte ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu dönemde elde edilen vergi gelirlerine bakıldığında, en çok ithalat gerçekleştirilen kimya sanayi aynı zamanda en çok vergi geliri sağlayan imalat sanayi alt sektörü konumundadır. En az vergi geliri ise en düşük ithalat değerlerine sahip olan mobilya sanayinde gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada, ticari serbestleşme sürecini tamamlaması sonrası 1996-2019 döneminde önemli değişiklikler gösteren gümrük vergi oranlarının Türkiye’de seçilen 10 imalat sanayi alt sektörleri üzerinde yarattığı dar kapsamlı ekonomik etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Türkiye’de ithalat üzerine konulan gümrük vergilerinin sektörlerin üretimi, istihdamı, dış ticareti ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri Panel Veri Analizi yardımıyla analiz edilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’de sektörel bazda gümrük vergilerinin beş önemli dar kapsamlı etkileri (kısmi denge analizi) ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, dış ticaret politikası aracı olarak gümrük vergilerinin dar kapsamlı ve geniş kapsamlı ekonomik etkileri teorik olarak açıklanmaktadır. Bu çerçevede, ülkelerin serbestleşme sürecinde gümrük vergilerini kullanma amaçları ve şekilleri açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de tarihsel süreçte gümrük vergilerinin ne şekilde değişim gösterdiği ve Türkiye’de ticari serbestleşme süreci üzerinde durulmaktadır. Ayrıca seçilen 10 imalat sanayi sektörlerinin Türkiye ekonomisi açısından yeri ve önemi tartışılmaktadır. 1996-2019 döneminde uygulanan gümrük vergi oranları, üretim ve istihdam düzeyleri, ithalat miktarları ve vergi gelirlerinin seyri her bir alt sektör için detaylı olarak ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü ise ekonometrik analiz kısmı oluşturmaktadır. Bu bölümde, 1996-2019 yılları arasında elde edilen gümrük vergi oranları verileri ve seçilen imalat sanayi sektörlerinde üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri verileri Panel Veri Analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmekte ve analiz sonuçları değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜMRÜK TARİFELERİ

Küreselleşme kavramı 1980’li yılların sonu 1990’ların başından itibaren tartışma konusu olmuş üzerine çok sayıda çalışma yapılmasına ve birçok otorite tarafından açıklama getirilmeye çalışılmasına rağmen ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Bu nedenle küreselleşme ile ilgili sayısız bakış açısı ile ele alınmış çok farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Aydemir ve Kaya (2007) küreselleşme kavramını; belli fikirler, görüşler, politikalar, olaylar, teknolojiler, kurumlar vb. gibi durumların küresel ölçekte bulunur hale gelmesini veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği, dünyanın ekonomik bir bütün oluşturması ve dünya toplumlarının birbirlerine benzemesi olarak tanımlamaktadır.

Carbaugh (2011) küreselleşmenin ticaret, göç ve yabancı yatırımlar yoluyla ülkeler arasında ürün ve kaynak pazarlarının artan etkileşiminden, yani uluslararası mal ve hizmet akışlarından, donanım, fabrika, hisse senedi ve tahvillere yapılan yatırımlardan oluştuğunu, ayrıca kültür ve çevre gibi ekonomik olmayan unsurları da içerdiğini dile getirmektedir.

Uluslararası Para Fonu (IMF) (2002), “World Economics Outlook” adlı raporunda küreselleşmeyi kısaca “ticaret ve finansman entegrasyonu” olarak tanımlamaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 266). Dünya Bankası küreselleşme kavramını bir süreç olarak ele almakta ve “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda (2002), küreselleşme sürecini dünyadaki ekonomilerin ve toplumların devam eden bütünleşmesi olarak tanımlamaktadır (Hablemitoğlu, 2004: 36).

Bütün bu tanımlardan hareketle küreselleşmenin değişim ve yenilikten beslenen, dinamik, devam eden uluslararası bir etkileşim süreci olduğunu söylemek mümkündür. Küreselleşme, gün geçtikçe dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam etmekte ve bu sayede bünyesine kattığı yeni açılım ve devinimler ile mevcut yapısını sürekli bir biçimde uyarlamakta ve kapsamını genişletmektedir (Bayar, 2008: 25). Küreselleşme her ne kadar yakın tarihte tartışılan, araştırmalara

konu olan bir kavram olsa da yeni bir süreç değildir. Geçmişten bu güne üç farklı küreselleşme dalgası söz konusudur. Bunlar sırasıyla sanayi devriminin etkilerinin yoğun olarak görüldüğü 1870-1914 dönemi, 1945-1980 dönemi ve dijitalleşme ile birlikte farklı bir boyuta ulaşan 1980 sonrası dönemdir.

1870-1914 ilk küreselleşme dalgası tarife bariyerlerindeki düşüşler ve yelkenden buharlı gemilere geçiş ve demiryollarının ortaya çıkması gibi ulaşım maliyetlerinin düşmesine neden olan yeni teknolojiler nedeniyle tetiklenmiştir (Carbaugh, 2011: 4). İlk dalga 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile son bulmuştur. Sonrasında 1929 Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle küreselleşme girişimleri kesintiye uğramıştır. Bu dönemde siyasi anlamda aşırı milliyetçilik, iktisadi anlamda korumacılık ve kendi kendine yetebilme eğilimleri söz konusu olmuştur (Bayar, 2008: 26).

İkinci küreselleşme dalgası ise soğuk savaşın etkisinde geçen 1945-1980 dönemini kapsamaktadır. Bu dönem nakliye bedellerinin düştüğü ve hükümetlerin uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına ikna edildiği bir dönem olmuştur (Carbaugh, 2011: 4).

1980'lerde başlayıp günümüze uzanan üçüncü dalga ise soğuk savaşın sembolü olan Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla inanılmaz bir hız kazanmaktadır. 1980 sonrası küreselleşme devrimi hakkında farklı olan şey, telekomünikasyon ve taşımacılıktaki muazzam iyileşmelerden kaynaklanan hız, derinlik ve doğrudan erişim imkânı, ulusal sınırların ötesinde, çoğu kısıtlamanın ortadan kaldırılmasından kaynaklanan büyük uluslararası sermaye akımlarıdır (Salvatore, 2013: 4). Bu dönemde bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimiyle üretim, nakliye ve pazarlama maliyetleri büyük oranda düşmekte, dünya ticaret hacminde önemli artışlar meydana gelmektedir.

Küreselleşmenin siyasi, sosyal, ekonomik, teknolojik vb. olmak üzere birçok boyutu ve etkilediği birçok alan bulunmaktadır. Küreselleşmenin siyasi boyutu, geleneksel siyasi yapıda bütün inisiyatifi bünyesinde bulunduran ulus devletin küreselleşme ile birlikte girdiği yapısal değişim üzerinde durmaktadır. Bir başka deyişle, "küresel siyaset", söz konusu yapının dört temel aktörü olan ulus devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi

sonucunda şekillenmekte ve ulus devlet temel kamusal hizmetler (diplomasi, güvenlik, adalet vs.) dışındaki yetkilerinin bir kısmını bu kurumlara devretmektedir (Bayar, 2008: 26). Teknolojik boyutta ise teknolojik gelişmeler etkilenen değil etkileyen unsur konumundadır. Artan iletişim, haberleşme ve inovasyon gücü ile küreselleşme süreci hem hız kazanmakta hem de etki alanını genişletmektedir. Küreselleşmenin kültürel etkisi ile de bireyler ve toplumlar arasında daha önceden birbirlerine yabancı gelen yaşam tarzları temelinde ortak bir payda oluşmakta ve bir anlamda, küresel bir kültür ve birikim ortaya çıkmaktadır (Bayar, 2008: 30). Küreselleşme her ne kadar çok boyutlu bir kavram olsa da genel tanım ve süreci içerisinde ekonomik küreselleşme, küreselleşme kavramının en önemli unsurunu oluşturmaktadır (Karaçor, 2002: 379-380).

Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin dünya ekonomilerine entegrasyonu, sermaye, işgücü, mal ve hizmet hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve herkes için ortak bir dünya ekonomisi bilincinin oluşturulması anlamını taşımaktadır. Bu süreçte ulusal hükümetlerin ekonomi üzerindeki etkinlikleri azalmış ve ulus ötesi şirketler sürecin baş aktörü olmuştur. Ekonomik anlamda küreselleşmenin üç boyutu dikkat çekmektedir: Ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi (Seyidoğlu, 2003a: 189).

Mali küreselleşme sermayenin uluslararası piyasalarda serbest dolaşımını esas almaktadır. 1980li yıllardan itibaren sermaye hareketliliği önündeki engeller hızlı bir şekilde kaldırılmıştır. Mali küreselleşme diğer anlamıyla finansal küreselleşme “ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarını çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması” şeklinde tanımlanmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 271). Sermaye hareketlerinin bu denli serbestleşmesi ekonomik kırılganlığı da beraberinde getirmektedir. Finans piyasalarının birinde ortaya çıkan bir kriz hızlı bir şekilde dünyanın geri kalanını etkisi altına almaktadır. Finansal piyasaların serbestleşmesi çok uluslu şirketlere kolay finansman olanağı sağlamakta ve böylece üretimin küreselleşmesini de hızlandırmaktadır (Carbaugh, 2011: 3).

Ekonomik küreselleşmenin bir diğer biçimi üretimin küreselleşmesidir. Üretimin küreselleşmesi çok uluslu şirketlerin ucuz işgücü, hammaddeye ve pazara yakınlık ve birçok farklı konuda maliyet avantajı sağlamak amacıyla farklı ülkelere yaptıkları doğrudan yatırımları içermektedir. Günümüz ekonomisinde, geleneksel ulus-devlet temelindeki yapının aksine, üretim faaliyetleri küresel çerçevede yerine getirilmekte, üretimin farklı aşamaları farklı coğrafyalarda sonuçlandırılmaktadır (Bayar, 2008: 28).

Ticari küreselleşme, küreselleşmenin diğer ekonomik boyutlarına nazaran daha eski bir gelişmedir. Ticari alanda küreselleşme, ülkeler arasında mal ve hizmet akımlarının üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılması sürecini kapsamaktadır (Seyidoğlu, 2003b: 142). Uluslararası mal ve hizmet akımlarının önündeki bu engeller tarifeler ve tarife dışı engeller olarak ikiye ayrılmaktadır.

Gümrük tarifeleri, ülkeler arası ticari faaliyetlerde yıllardır yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Bir anlamda “ülke ekonomisini ithal ürünlerin rekabetinden korumanın en yaygın yollarından biri, tarife uygulamalarıdır. Genel olarak, tarife uluslararası ticarete konu olan mallar üzerinden dış ticarete müdahale veya devlet hazinesine gelir sağlama amacıyla bir hükümet tarafından tahsil edilen herhangi bir vergi veya ücrettir. Bazen “tarife” terimi, demiryolu tarifelerinde olduğu gibi ticari olmayan bir bağlamda kullanılır. Bununla birlikte, terim, ithal mallar üzerindeki bir vergiye atıfta bulunmak için daha yaygın olarak kullanılmaktadır” (Suranovic, 2010: 11).

Hükümetlerin serbest ticarete müdahale yöntemlerinden bir diğeri de, tarife dışı engellerdir. Tarife dışı ticaret engelleri kotalar, gönüllü ihracat sınırlamaları, ihracat sübvansiyonları, yurt içi girdi kullanma zorunluluğu ve diğer teknik ticaret engelleri oluşturmaktadır. Ticari serbestleşme sürecinde, “ticareti daraltan her türlü engelin kaldırılması”, ithalat ve ihracata uygulanan tüm vergi dışı engeli önce tarifeye dönüştürmek, sonra da bu tarifeleri kaldırmak anlamına gelmektedir (Seyidoğlu, 2003a: 191).

İletişim ve haberleşme gibi teknolojik gelişmeler ticari serbestleşme sürecinin gelişmesinde önemli bir etkidir. Bu sayede taşıma maliyetleri düşmekte uluslararası pazardaki gelişmeler daha kolay izlenir hale gelmektedir (Seyidoğlu, 2003a: 189). Örneğin ilk küreselleşme dalgasında (1870-1914) buhar teknolojisinin deniz yolu ve demir yolu taşımacılığına uygulanması o dönemki taşıma maliyetlerinin düşürülmesi

ve daha uzak coğrafyalarla ticari ilişkiler kurulmasındaki en önemli etkidir. Teknolojik gelişmeler kadar uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşların öncülüğündeki müzakereler de bu süreci derinden etkilemekte, belli noktalardan yönetimine olanak sağlamakta ve süreci kurumsallaştırmaktadır. Bu kurumlar gümrük tarifeleri başta olmak üzere serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasında baş aktör olmaktadır. Bu bağlamda serbestleştirme sürecinin başlatılması için ilk olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yapılmış ve bu anlaşmayı sonraki tarihlerde bir dizi ticari müzakere takip etmektedir.

1.1. Ticari Serbestleşme Süreci ve GATT Müzakereleri

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından ticaretin serbestleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'na paralel bir Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) kurulmak istenmiş, ancak ciddi bir muhalefetle karşı karşıya kalınca süreci beklemek istemeyen 23 ülke tarafından Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) adı altında ve geçici kurallar çerçevesinde ticari müzakerelere başlanmıştır (Krugman ve Obstfeld, 2009: 230). II. Dünya Savaşı sonrasında, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, artan üyeleri arasında düzenli olarak gerçekleşen müzakereler ithal mallar üzerindeki tarifeleri (ithalat vergileri) karşılıklı olarak azaltmaya teşvik etmiştir (Suranovic, 2010: 7).

“GATT anlaşma maddeleri, uluslararası ticaret için bir davranış kuralları ve ticaret anlaşmalarının çok taraflı müzakere edilmesi için bir temel oluşturmaktadır. Ticarete tarifeleri ve diğer engelleri azaltmayı ve tüm ülkeleri ticaret ilişkilerinde eşit bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır. Ticarete ayrımcı uygulamaları ortadan kaldırma amacına yönelik bir müzakeredir” (Dunn ve Mutti, 2003: 188). Uluslararası ticaretteki ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılması için GATT'ın iki önemli kuralı bulunmaktadır. Bunlar en çok kayırılan ülke kuralı ve ulusal işlem kuralıdır.

En çok kayırılan ülke kuralına göre, tüm akit taraflar diğer bir ülkeye uyguladığı bir tarife indirimini ya da tanıdığı herhangi bir ayrıcalığı tüm ülkelere tanımalıdır. En çok kayırılan ülke kuralının iki önemli istisnası bulunmaktadır. Bunlar, serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleridir. Ulusal işlem kuralında ise bir ülkeye düşük vergilerle giren ithal ürünler yurt içinde yerli ürünlerle aynı vergi oranlarına tabi olmalı ve eşit muamele görmelidir. Bu hükmün amacı, açıkça ayrımcı yerel vergiler ve

düzenlemelerle yerli üreticilerin korumasını engellemek ve bu önlemlerle, tarife imtiyazlarının etkisinin dengelenmesinin önüne geçmektir (Dunn ve Mutti, 2003: 188). 1947 yılında GATT'ın oluşumunu ardından taraf ülkeler uluslararası ticaretin önündeki engelleri azaltmak amacıyla müzakerelere devam etmişlerdir.

1947 Cenevre Müzakeresi GATT'ın oluştuğu müzakere olarak bilinmekte ve tarifelerle ilgili ilk önemli düzenlemelerin yapıldığı ve tarife indirimlerinin sağlandığı müzakere olma özelliğini taşımaktadır.

1949 Fransa'da gerçekleştirilen Annecy Müzakeresi Cenevre müzakeresine katılmayan on ülkeyi GATT'a dâhil etmeyi amaçlamaktadır. Bu müzakere sonucunda Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Finlandiya, Yunanistan, Haiti, İtalya, Liberya Cumhuriyeti, Nikaragua, İsveç ve Uruguay GATT'a üye olmuş ve uygulanacak taviz listelerini vermişlerdir (Hoekman ve Kostecki, 1995: 21).

1950-1951 yılında yapılan Torguay Müzakeresinde Avusturya, F. Almanya, Kore, Peru, Filipinler ve Türkiye, 1955-1956 yılında yapılan Cenevre Müzakeresi sonucunda ise Japonya Genel Anlaşmaya taraf olmuştur (Hoekman ve Kostecki, 1995: 21-22).

1964-1967 döneminde GATT üyeleri tekrar müzakerelere başlamıştır ve müzakere çağrısını dönemin ABD başkanı John F. Kennedy'nin yapması üzerine müzakerelere 'Kennedy Raundu' denilmiştir (Carbaugh, 2011: 193-194). Keneddy Raundu'nda alınan kararlarla ürün bazında tarife indirimi yerine belirli ürün grupları oluşturulmasına ve tarife indirimlerinin toplu olarak yapılmasına karar verilmiştir. Bu uygulama ile taraf ülkeler için müzakere süreci kolaylaştırılmaktadır. 1940'lardan 1960'lara kadar GATT müzakereleri tamamen tarife indirimlerine odaklanmıştır. Bu dönemde sanayi ülkelerindeki ortalama tarife oranları azaldıkça, tarife dışı engellerin önemi artmış bu değişikliklere cevaben müzakereciler, uluslararası ticarete tarife dışı çarpıklıklar konusuna ağırlık vermişlerdir (Carbaugh, 2011: 194).

Tarife dışı engellerin serbest ticaretin önünde oluşturduğu engeller Tokyo Görüşmelerinin en önemli gündemini oluşturmaktadır. Tokyo Görüşmeleri ile birlikte tarife dışı engeller olarak adlandırılan ithalat kotaları, sübvansiyonlar, damping ve teknik ticaret engelleri gibi birçok koruyucu uygulamaya kısıtlamalar getirilmiştir. Tokyo Görüşmeleri sırasında Anti-Damping Kodu ile Sübvansiyonlar ve Telafi Edici

Vergiler Kodu benimsenmiş, taraf ülkeler ulusal yasalarını bu kodlara uygun bir şekilde düzenlemişlerdir (Seyidoğlu, 2003a: 196).

1986-1994 yılları arasında yapılan Uruguay Görüşmeleri GATT müzakereleri arasında en uzun süren müzakere olmuştur. Uruguay Görüşmeleri tartışılan konuların kapsamı ve zorluğu sebebiyle oldukça tartışmalı geçmesine rağmen son anda varılan uzlaşma ile beklenilenin üzerinde bir başarı sağlamıştır. Görüşmelerin ana konusu tarifelerin düşürülmesi olmasına rağmen tarife dışı engellerle ilgili olarak da önemli kararlar alınmış ve yeni korumacılık anlayışının yayılması önlenmiştir (Seyidoğlu, 2003a: 197). Uruguay Görüşmelerinde özellikle sanayi ülkelerinin ürettiği ürünler üzerindeki tarifeler yaklaşık üçte bir oranında düşürülmüş, tarımsal sübvansiyonlara sınırlamalar getirilmiş, tekstil ve konfeksiyon alanındaki kotalar on yıl içinde aşamalı olarak kaldırılmış, tarife oranları düşürülmüş ve fikri mülkiyet hakları koruma altına alınmıştır (Dunn ve Mutti, 2003: 117).

Uruguay Görüşmelerinin önemli bir sonucu da 1 Ocak 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması olmuştur. DTÖ'nün esas fonksiyonları; tümüyle DTÖ'nü oluşturan çok taraflı ticaret görüşmelerini yönetmek ve uygulamak, çok taraflı ticaret görüşmelerinde bir forum olarak görev yapmak, ticari anlaşmazlıklarına çözüm bulmak, milli ticaret politikalarını denetlemek ve bu amaçlarla küresel ekonomik politika yapımında görevli uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gitmektir (Yenipazarlı, 2003: 38).

Yasal açıdan GATT geçici bir anlaşma iken DTÖ tam anlamıyla bir uluslararası kuruluş olarak tasarlanmış ve GATT 47 metni güncellenmiş bir şekilde "GATT 94" olarak DTÖ kurallarına dâhil edilmiştir (Krugman ve Obstfeld, 2009: 233). DTÖ ve GATT arasındaki en temel fark GATT yalnızca mal ticaretini kapsarken, DTÖ mal ticaretinin yanında hizmet ticareti ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır. DTÖ'nün bugün itibarıyla 164 üyesi bulunmaktadır ve Uruguay Görüşmeleri de dâhil 1947 yılından bu yana yapılan tüm anlaşmaların uygulanması, taraflar arası uyuşmazlıkların çözümü ve ticari politikaların yönetilmesi görevlerini yerine getirmektedir.

Gümrük tarifelerinin ve serbest ticaretin önündeki diğer tarife dışı engellerin GATT ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması arasında yapılan müzakere ve anlaşmalarla azaltılması süreci Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1.1. Ticari Serbestleşme sürecinde Yapılan Çok Taraflı Anlaşma ve Müzakereler

Müzakereler	Tarih	Katılımcı Sayısı	Yapılan Tarife İndirimi (%/yüzde)
Tarife İndirimlerini Kapsayan Müzakereler			
Cenevre	1947	23	23
Annecy	1949	13	13
Torquay	1951	38	38
Cenevre	1956	26	26
Dillion	1960-1961	26	26
Görüşmeleri	1964-1967	62	62
Kennedy			
Görüşmeleri			
Tarife ve Tarife Dışı Engelleri Kapsayan Müzakereler			
Tokyo Görüşmeleri	1973-1979	99	33
Uruguay			
Görüşmeleri	1986-1993	125	34
Doha Görüşmeleri	2002-	149	-

Kaynak: Carbaugh, R. (2011). *International Economics* (13 b.). Washington: South-Western

Tablo 1.1'de ticari serbestleşme sürecinde ve bu süreçte tarifeler ile tarife dışı engellerin, hangi tarihlerde ne kadarlık bir düşüş gerçekleştirildiği gösterilmektedir. Tabloya göre, Kennedy Görüşmelerine kadar olan süreçte uluslararası ticareti serbestleştirme çabalarında tarife indirimlerine odaklanılmakta ve bu dönemde katılımcı sayısı Tokyo Görüşmeleri sonrasına göre sınırlı kalmaktadır. Tokyo görüşmelerinden sonra ise tarife dışı engeller de müzakerelerin gündemine alınmakta, yeni bir korumacılık anlayışının yayılmasının önüne geçilmektedir. Ayrıca bu dönemde katılımcı sayısı da artmakta, daha fazla ülke serbest ticaret fikri etrafında toplanmaktadır. Doha Görüşmelerinde tarım ve hizmet ticareti konularında Uruguay Görüşmelerinde alınan kararların uygulanması öngörülmekte, sanayi ürünlerinde ise tarifelerin ve tarife dışı engellerin kaldırılması konuları üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında Doha Görüşmelerinde DTÖ anlaşmaları ile gelişme yolundaki ülkelere sağlanan kolaylıklar gözden geçirilmektedir.

1.2. Koruyucu Dış Ticaret Politikası Olarak Gümrük Tarifeleri

Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında her ne kadar siyasal, kültürel, teknolojik, çevresel ve diğer birçok alanda bütünleşme sağlanmış olsa da gümrük tarifeleri ekonomik alanda geçmişten günümüze etkin bir dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde serbest bir uluslararası ticaret sisteminin dünya refahını artıracaklarını ileri süren ülkeler de dâhil olmak üzere birçok ülke geçmişte tarife korumalarından yararlanmıştır.

Tablo 1.2. Sanayileşmiş Ülkelerde Uygulanan Ortalama Tarife Oranları, 1875-1914

	1875- 1879	1880- 1884	1885- 1889	1890- 1894	1895- 1899	1900- 1904	1905- 1909	1910- 1914
Avustralya	9.7	9.2	10.7	12.8	14.2	19.0	19.7	19.0
Kanada	15.7	16.9	18.1	19.0	19.5	19.3	19.3	19.5
Danimarka	11.9	11.6	12.6	9.2	9.0	8.1	6.8	5.0
Fransa	5.2	6.0	7.9	9.7	10.4	8.6	8.5	8.9
Almanya	3.7	6.1	8.2	8.9	9.3	8.4	7.6	7.0
İtalya	7.9	8.3	9.0	9.6	10.2	10.8	11.7	11.7
Norveç	10.2	12.6	11.1	11.2	11.6	11.7	11.5	12.8
İsveç	9.7	10.5	10.7	10.7	11.4	10.7	9.5	8.4
B. Krallık	5.3	4.8	5.3	4.8	4.8	6.1	5.3	4.8

Kaynak: O'Rourke, K. H. (2000). Tariffs And Growth In The Late 19th Century. *The Economic Journal*, 456-483.

Tablo 1.2’de ilk küreselleşme dalgası olarak adlandırılan 1875-1913 döneminde bugün gelişmiş ülke olarak nitelendirilen on sanayileşmiş ülkenin ortalama tarife oranları gösterilmektedir. Tablo 1.2’ye göre ortalama tarife oranları ABD’de en yüksek, Birleşik Krallık ’ta ise en düşük seviyelerdedir. Tablonun geneline bakıldığında ise Danimarka, İsveç ve Birleşik Krallık dışında ortalama tarifeler zaman içerisinde artış eğilimindedir.

Tarife korumasını bir başka yönüyle ele alan Balassa (1965) ABD, Japonya, İngiltere, İsveç ve 5 Ortak Pazar ülkesinde (Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda ve Almanya) 36 endüstri dalı için Girdi-Çıktı Analizi kullanarak yaptığı çalışmada 1962 yılına ait

nominal tarife oranlarını ve etkin koruma oranlarını karşılaştırmakta ve birkaç istisna dışında etkin koruma oranlarının nominal tarifelere göre nispeten yüksek olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Nominal tarife oranı ithal mala uygulanan advalorem tarifeyi ifade ederken, etkin koruma oranı nominal tarifenin yurt içi katma değerde serbest ticaret durumuna kıyasla meydana getirdiği yüzde değişmeyi ifade etmektedir (Ünsal, 2005: 328). Kısaca girdilere uygulanan tarife oranının, nihai mala uygulanan tarife oranının altında belirlenmesi durumunda koruma derecesi arttırılmaktadır. “Tarife ortalamalarının karşılaştırılmasında, dikkate alınan ülkeler arasında, nominal vergilerin yanı sıra etkin vergilerin genel ortalaması Japonya’da en yüksektir, İngiltere ikinci sırada ve İsveç’in ise son sırada olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) orta zemini işgal etmektedir. Nominal vergilerin genel ortalaması, Ortak Pazar’da ABD’den biraz daha yüksekken, etkili tarifelerin ortalamaları konusunda tam tersi bir sonuç bulunmaktadır” (Balassa, 1965: 588).

Tarife korumalarında tartışma konusu olmuş diğer bir koruma biçimi de bebek sanayi korumasıdır. “Bebek endüstri tezine göre, gelişmekte olan ülkeler imalat potansiyel bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir, ancak gelişmekte olan ülkelerdeki yeni imalat sanayileri başlangıçta gelişmiş ülkelerde yerleşik üretim ile rekabet edememektedir. Bu nedenle devletler, uluslararası rekabeti karşılayacak kadar büyüene kadar yeni endüstrilerin geçici olarak desteklemesi gerekmektedir. Bu teze göre, sanayileşme için tarifeler veya ithalat kotaları gibi tedbirleri geçici olarak kullanmak mantıklıdır. Dünyanın en büyük pazar ekonomilerine bakıldığında ticaret engellerinin arkasında sanayileşmeye başladığı dönemlerde yoğun korumacılıktan faydalandıkları gözlemlenmektedir: Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya 19. yüzyılda imalat konusunda yüksek tarife oranlarına sahipken, Japonya 1970'lere kadar kapsamlı ithalat kontrolleri uygulamıştır” (Krugman ve Obstfeld, 2009: 252). Bebek sanayi korumasında gelişme potansiyeli yüksek olan endüstrinin seçimi ve bu endüstrinin ne kadar bir süre için korunacağı önemli bir tartışma konusu olmaktadır.

GATT, Kennedy Görüşmeleri gibi serbestleşme müzakerelerinin ana katılımcıları olan gelişmiş ülkeler de belli dönemlerde koruyucu bir dış ticaret politikası olarak gümrük tarifelerinden yararlanmışlardır. Küreselleşme süreciyle birlikte gerçekten de dünya GSMH’si artmış ancak elde edilen gelir iddia edildiği gibi toplu bir refah artışı

sağlamamıştır. Bu süreçte gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark giderek açılmakta, zengin ülkeler daha da zenginleşmiş yoksul ülkeler daha da yoksul hale gelmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin gerekli sermaye birikimini sağlamadan serbestleşme sürecine dâhil edilmeleri, gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline gelmelerine sebep olmuştur. “Az gelişmiş ülkeler her ne kadar 1965’te GATT Sözleşmesi’nde yapılan bir değişiklikle ilk etapta tarife indirimlerinden yararlandırılmak için ödün verme zorunluluğunun dışında bırakılmış olsalar da tarife indirimlerinin kendilerine sağladığı yararlar çok kısıtlı kalmaktadır. Çünkü bu ülkeler için yapılan tarife indirimleri genellikle üretemedikleri ileri teknoloji ürünleri kapsamaktaydı ve asıl ihracatçısı oldukları emek yoğun, hafif sanayi mallarında gelişmiş ülkeler tarife indirimi bir yana ticari kısıtlamaları daha da arttırmışlardır” (Seyidoğlu, 2003a: 197).

1.3. Gümrük Tarifeleri ve Türleri

Gümrük vergileri en yaygın kullanılan dış ticaret politikası araçlarından biridir. Bu vergiler ithal ürünlerin ülkeye girişi sırasında devlet tarafından tahsil edilmektedir. Gümrük tarifesi ise çeşitli malları kategorize ederek bu mallara uygulanacak gümrük vergi oranlarını gösteren listeleri ifade etmektedir (Seyidoğlu, 2003a: 132). Gümrük tarifeleri uygulanma amaçları bakımından üçe ayrılmaktadır. Bunlar, ithalata konu malın yurtiçi fiyatını yükseltmek suretiyle yurt içi üretime kısmi bir koruma sağlayan “koruyucu tarife”, yurt içi üretime tam bir koruma sağlayan “engelleyici (yasaklayıcı)” tarife ve koruma amacı bulunmayıp tek amacı hazineye gelir sağlamak olan “hasılat tarifeleridir”.

1.3.1. Koruyucu Tarife

Gümrük tarifelerinin koruyucu bir dış politika aracı olarak kullanılması merkantilist döneme kadar uzanmaktadır. Gümrük tarifeleri ithal malın yurt içi fiyatını yükseltmekte ve yurt içinde bu malı veya ikamelerini üreten yerli üreticiyi dış rekabete karşı korumaktadır. İthal mala uygulanan tarife sonrasında ithalat miktarı azalmakta ve yurt içi talebin bir kısmı yerli üretim tarafından karşılanmaktadır. Böylece yerli üretim kapasitesi arttırılmaktadır. Koruyucu tarifeler, yerli üretimi ithalat rekabetine karşı korurken aynı zamanda devlet bütçesine belirli düzeyde gelir sağlamaktadır.

Yurt içi arz esnekliğinin yüksek olması tarifelerin kısıtlayıcı etkisini arttırıcı etki yaratmaktadır. Yurt içi arz esnekliği ülke içindeki işsizlik oranı ve kapasite kullanımıyla ilgili verileri içermektedir. İşsizlik oranının yüksek olması tarife uygulaması ile üretimi arttırılmaya çalışılan endüstri koluna başka endüstri kollarından kaynak aktarımını gerektirmemekte ve böylece tarifelerin sebep olacağı üretici rantı kaybı minimize edilmiş olmaktadır.

1.3.2. Engelleyici Tarife

Koruyucu tarifeler ithalatı tamamen yasaklamadığı ve iç talebin bir kısmı hala ithalat ile karşılandığı için yerli üreticiye sağladığı koruma kısmi bir etki yaratmaktadır. İthalatı tamamen yasaklayarak yerli üretime tam koruma sağlayan tarife uygulamasına “engelleyici tarife” adı verilmektedir.

Engelleyici tarife uygulamasında ithalatı sıfıra indirecek oranda yüksek gümrük vergileri uygulanmaktadır. Engelleyici tarifeler ile birlikte tarife uygulanan malın ithalatına tamamen son verilmekte ve yurt içi üreticiye dış rekabete karşı tam bir koruma sağlanmaktadır. Böylelikle yurt içi talebin tamamı yerli üreticiler tarafından karşılanmaktadır. Koruyucu tarife uygulamasında aynı zamanda devlet bütçesine gelir sağlanmasına karşılık engelleyici tarifelerin devlet bütçesine sağladığı katkı bulunmamaktadır.

1.3.3. Hasılat Tarifesi

Devlet bütçesine gelir sağlama amacına yönelik tarife uygulamalarına ise, hasılat tarifesi adı verilmektedir. “Yurt içi üretime hiçbir koruma sağlamayan ve dolayısıyla sadece hükümetin gelir elde amacına yönelik olan tarifeye hasılat tarifesi adı verilmektedir. Kahve gibi yurtiçinde üretilmeyen bir malın ithalatına uygulanan tarife hasılat tarifesine örnek olarak verilebilir” (Ünsal, 2005, : 296). Gelir sağlama amacına yönelik vergiler genellikle halkın yaygın biçimde kullandığı mallar üzerinde uygulanmakta ancak talep esnekliği yüksek bu mallar üzerine uygulanan yüksek tarifeler, bu malların tüketiminin kısılmasına ve tarife gelirlerinin azalmasına sebep olabilmektedir (Seyidoğlu, 2003a: 134). Bu nedenle gelir sağlama amaçlı tarife uygulamalarında talep esnekliği dikkate alınmalıdır.

Hasılat tarifeleri daha çok az gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmakta ve hasılat tarifelerinin kamu gelirleri içindeki payı az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla daha fazla yer tutmaktadır.

1.4. Gümrük Tarifelerinin Uygulanma Biçimleri

Gümrük tarifeleri üç şekilde uygulanmaktadır. Bunlar spesifik vergi, advalorem vergi ve bu ikisinin aynı anda uygulanması ile ortaya çıkan karma vergilerdir.

1.4.1. Spesifik Tarife

Spesifik tarife, ithalat sırasında malın fiziksel birimi başına sabit bir miktar olarak alınan gümrük vergileridir. İthal edilen her arabadan 10 bin TL gümrük vergisi alınması şeklinde bir tarife uygulaması spesifik tarifeye örnek olarak verilebilir. Uygulanması kolay bir tarife türü olan spesifik tarifelerin en önemli dezavantajı, enflasyon nedeniyle ithal edilen malın dünya fiyatı yükseldikçe spesifik verginin malın değeri içindeki payının ve buna bağlı olarak tarifenin malın yurt içi üretime sağladığı koruma derecesinin azalmasıdır (Ünsal, 2005: 296). Örneğin; arabanın birimi başına 10 bin TL olarak belirlenen bir malda, arabanın dünya fiyatı 50 bin TL’den 100 bin TL’ye çıktığında koruma derecesi de %20’den %10’a düşecektir. İkinci bir dezavantajı ise spesifik vergiler kalite farkı gözetmediğinden vergilemede adalet ilkesiyle bağdaşmamakta ve kaliteli mal ithal edenler ile ucuz kalitede mal ithal edenler aynı vergiyi ödemektedirler (Seyidoğlu, 2003a: 135). Bu nedenle spesifik vergiler ithalatı ucuz kalitesiz mallardan daha pahalı lüks mallara yönlendirebilmektedir.

1.4.2. Advalorem Tarife

Advalorem tarife, malın değerinin belli bir yüzdesi üzerinden vergi alınmasıdır. Araba ithalatında arabanın değeri üzerinden %20-%30 vergi alınması örnek olarak gösterilebilir. Advalorem tarife her ne kadar uygulanması zor bir tarife olsa da daha fazla ürün çeşidine uygulanabilmesi ve enflasyon nedeniyle değişen dünya fiyatlarında yurtiçi üretici için sabit bir koruma sağlaması nedeniyle spesifik tarifeye göre daha adil bir vergileme yöntemi olmaktadır. %20 oranında bir advalorem vergi uygulaması durumunda araba fiyatları 50 bin TL’den 100 bin TL’ye çıksa dahi malın değeri içinde uygulan verginin değeri aynı kalmakta ve yurt içindeki üretici aynı koruma

derecesinden yararlanmaya devam etmektedir. Advalorem tarifenin uygulanmasındaki en önemli problemi ithalata konu olan malın değerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Bu noktada değerlendirme probleminin çözümü için malın değerini belirlemede kullanılan iki farklı yöntem bulunmaktadır. Bunlar, FOB (free on board valuation) değerlendirme esası ve CIF (cost-insurance freight valuation) değerlendirme esasıdır. FOB ihracatçının malı nakliyenin yapılacağı geminin güvertesine kadar olan sorumluluklarını ifade etmektedir. CIF ise bütün bunlara ek olarak ihracatçının ihraç işlemlerinin de satıcı tarafından yapılmasını kapsamaktadır. FOB değerlemede, tarife mal ihracatçı ülkeden ayrılırken uygulanırken CIF değerlemede malın ithalatçı ülkedeki değeri üzerinden hesaplanmaktadır (Carbaugh, 2011: 114). CIF değerlendirme FOB değerlendirme yönteminden farklı olarak malın sigorta navlun gibi nakliye bedellerini de içermektedir.

1.4.3. Karma (Bileşik) Tarife

Tarifeler uygulama sırasında advalorem tarife ve spesifik tarifelerin birlikte uygulanması şeklinde de gerçekleşebilmektedir. “Bu tür tarife uygulamasına bileşik tarife ismi verilmektedir. Bileşik vergiler genellikle tarifelere tabi hammaddeleri içeren, mamul ürünlere uygulanmaktadır. Bu durumda, verginin spesifik kısmı, yerli hammadde tedarikçilerine verilen tarife korumasından kaynaklanan yerli üreticilerin maliyet dezavantajını dengelemekte ve verginin advalorem kısmı da nihai mal endüstrisine koruma sağlamaktadır” (Carbaugh, 2011: 114).

1.5. Gümrük Tarifelerinin Uygulanma Amaçları

Ülkeler, hem uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerini düzenlemek hem de ülke içindeki ekonomik gelişmelere yön vermek amacıyla bir takım politika araçları kullanmaktadırlar. Dış ticaret üzerinden alınan vergiler ve bunlara eş mali yükümlülükler bu politika araçlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bunların içinde en yaygın olanı ise “gümrük tarifeleridir”. Gümrük tarifeleri sanayi devrimi öncesinde devlet hazinesine gelir sağlamak amacı ile kullanılırken, sanayi devrimi sonrasında ise ülke endüstrilerini korumak amacı ile kullanılmaya başlanmıştır. Siyasi, ekonomik, kültürel vb. ilişkilerin küresel düzeye çıkması ve bilişim teknolojilerinde meydana gelen gelişimin ülkeler arası etkileşimi arttırması ile birlikte ise uygulanan

gümrük tarifelerinde zamanla azalma meydana gelmiştir. Ülkelerin dış ticaret üzerinden alınan gümrük tarifelerini uygulama amaçları incelendiğinde, genel olarak şu şekilde belirtilebilir:

- Ülke hazinesine gelir sağlamak,
- Yerli sanayiye korumak ve kurulmasını teşvik etmek,
- Ödenmeler dengesini sağlamak
- Dampinge ve sübvansiyona karşı koruma.

Gümrük tarifelerinin “gelir sağlama” ve yerli sanayiye koruma” amaçları gümrük tarifelerinin geleneksel amaçlarını oluşturmaktadır. Gelir sağlama amacı gümrük tarifelerinin en eski uygulanma amaçlarından biridir. Gümrük işlemleri sırasında alınan gümrük vergileri ülkelerin bütçe gelirleri içinde farklı oranlarda yer tutmakla birlikte, özellikle az gelişmiş ülkelerde devlet hazinesinin önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003a: 134). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça bu vergilerin gelir sağlama amacına yönelik olarak uygulanmasına duyulan ihtiyaç da azalmaktadır. Gelir elde etme amacıyla uygulanan tarifeler, genellikle yurt içinde tüketimi yaygın olan ürünler üzerinden alınmaktadır.

Gümrük tarifelerinin diğer bir amacı ise, ülkelerin yerli sanayilerini korumak veya yeni sanayi kollarının kurulmasını teşvik etmektir. Ülkeler yerli üreticileri dış rekabetten korumak için ithalata kota ve tarifeler koyarken, yeni kurulmuş endüstrileri korumak için ihracata yönelik mal ve hizmet üreten sektörlerin ürettikleri ürünlerin dışarıdan ithal edilmesi durumunda yüksek oranlı gümrük vergileri uygulayabilmektedir (Kolçak, 2013: 191). Gümrük tarifeleri ithal malların yurt içi fiyatını yükselterek bu malların benzerlerini üreten yerli üreticileri dış rekabetten koruyucu etki yaratmaktadırlar (Seyidoğlu, 2003a: 134). Bu uygulamanın etkili olabilmesi ve gümrük tarifelerinin koruyucu bir etki yaratabilmesi için gümrük vergilerinin yeterince yüksek olması gerekmektedir.

Gümrük tarifeleri ülke ekonomisine gelir sağlama ve yerli endüstriyi dış rekabete karşı koruma amaçlarının yanında, ödemeler bilançosunu düzenlemek amacıyla da uygulanabilmektedir. İthal mala uygulanan gümrük vergisinin arttırılması, söz konusu malın fiyatını uygulanan gümrük vergisi oranında arttırmaktadır. İthal malın fiyatının artmasıyla birlikte o mala olan talep azalmaktadır. İthal mala olan talebin azalması

sonucu söz konusu mal için harcanan döviz ülkede kalmaktadır. Malın artan fiyatıyla birlikte talebin yurt içinde üretilen mallara kayması sonucu piyasaya yeni üreticiler girmekte ve üretim hacmi artmaktadır. Üretilen bu malların fazlası ihraç edilmekte ve ülkeye döviz girdisi sağlanmaktadır. Sonuç olarak artan gümrük vergi oranları ithalatı kısıp, ihracatı arttırıcı bir etki yaratarak dış açık üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Ancak bu gümrük vergi artışlarının ülke ekonomisinde olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için diğer ülkelerin misilleme yapmamaları gerekmektedir.

Gümrük tarifesi uygulamalarının bir diğer amacı da yerli üreticileri dampinge ve sübvansiyona karşı korumaktır. Damping, ihracatçı firmaların mallarını dış piyasalarda iç piyasada sattıkları fiyattan daha düşük bir fiyata satması olarak adlandırılmaktadır. Ülkeler ithal edilen dampingli malları üzerindeki gümrük tarifelerini arttırarak ithal mal ile bu malların benzeri olan yerli ürünlerin fiyatlarını eşitlemektedirler. Damping uygulamaları özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında ithal mallarına üretici ülkelerin uyguladığı sübvansiyonlar da yerli üreticiler için haksız rekabet koşullarının oluşmasına neden olmaktadır. Sübvansiyon ihraç mallara uygulanan devlet destekleri ve iç piyasada üretim maliyetlerinin düşürülmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu destekler ve teşvik uygulamaları ile düşük maliyetlerle üretim yapan ihracatçı firmalar, yerli firmaların sübvansiyon olmadan gerçekleştirdikleri üretim karşısında rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Bu nedenle ülkeler sübvansiyon uygulamalarının ortaya çıkardığı haksız rekabeti ortadan kaldırmak için gümrük tarifelerini arttırmak suretiyle telafi edici vergileri uygulayabilmektedirler.

1.6. Gümrük Tarifelerinin Ekonomik Etkileri

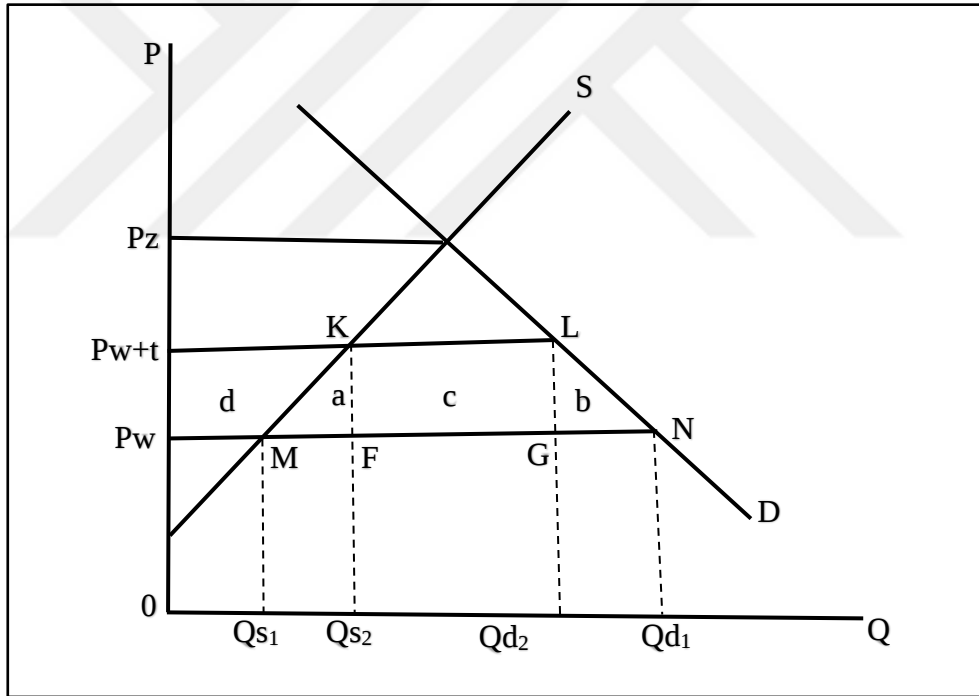
Gümrük tarifelerinin ekonomik etkileri “kısmi denge analizi” ve “genel denge analizi” yöntemleri kullanılarak incelenmektedir. Uygulanan gümrük tarifesinin yalnızca bir endüstri üzerindeki dar kapsamlı etkilerinin incelenmesine kısmi denge analizi, ekonominin genelinde ya da diğer piyasalar üzerindeki geniş kapsamlı etkilerinin incelenmesine ise genel denge analizi yöntemi adı verilmektedir.

1.6.1. Gümrük Tarifelerinin Dar Kapsamlı Ekonomik Etkileri (Kısmi Denge Analizi)

Tarife uygulamalarının ülke ekonomileri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bir ülkede uygulanan bir gümrük tarifesinin ekonomide 5 adet dar kapsamlı etki ortaya çıkarması muhtemeldir.

Bu etkiler tarifelerin sadece bir endüstri üzerindeki etkilerine odaklandığı ve diğer piyasalara olan etkilerinin göz ardı edildiği için “statik-dar kapsamlı etkiler” olarak adlandırılmaktadır. Bu etkiler, Şekil 1.1 yardımıyla tam rekabet ve küçük ülke varsayımları altında incelenecektir. Şekilde “ P_w ” malın serbest dünya fiyatını, “ P_w+t ” malın dünya fiyatı üzerine t kadar vergi uygulanması sonucu oluşan yurtiçi fiyatını, “ t ” ise mala uygulanan gümrük vergisi oranını ifade etmektedir.

Şekil 1.1. Gümrük Vergilerinin Statik-Dar Kapsamlı Ekonomik Etkileri

1.6.1.1. Üretim Etkisi

Üretim etkisi, tarife uygulanan malın yurtiçi fiyatının yükselmesi dolayısıyla yerli üretiminin artırılmasıdır. Tarife uygulaması bir anlamda yerli üreticiyi dış piyasanın rekabetinden korumaktadır. Yurt içi arz esnekliği ne kadar yüksek ise tarifelerin yerli üretimi arttırıcı etkisi o kadar yüksek olmaktadır.

Şekil 1.1 incelendiğinde, ithal mala t kadar gümrük vergisi uygulandığında malın fiyatı P_w 'den P_w+t 'ye yani uygulanan vergi miktarı kadar yükselmektedir. İthal malının fiyatlardaki bu artış, talebin ithal mallardan yurtiçi mallara doğru kaymasına yol açmakta ve bu da üretim artışı ile sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda fiyatlardaki artış piyasaya yeni firmaların girmesine sebep olmakta ve arz miktarını arttırmaktadır. Sonuç olarak vergi uygulaması sonrasında üretim miktarında Q_{s1} - Q_{s2} kadarlık bir artış meydana gelmektedir. Malın yurtiçi üretimi, uygulanan gümrük vergisi sonrası (a) üçgen alanı kadar artmaktadır ve bu artış gümrük vergisinin üretim etkisini ifade etmektedir. Bu üretim artışı, sektörün kendi maliyetlerindeki bir azalma ya da verimliliğindeki bir artış nedeniyle ortaya çıkmamakta, kaynakların devlet kanalıyla verimsiz alanlara yönlendirilmesi ve bu sektörlerde yerli üretimin desteklenmesi sonucu gerçekleşmektedir. Bu nedenle, gümrük vergilerinin üretimde artışa yol açması olumlu bir etki gibi görünse de, aslında kaynakların verimsiz alanlara sevk edilmesi dolayısıyla “olumsuz üretim etkisi” olarak adlandırılmaktadır.

Nitekim serbest ticaret yanlıları yüksek gümrük duvarlarının artan marjinal maliyetlere sebep olduğundan dolayı üretim verimliliğini düşüreceğini ve kaynak israfına sebep olacağını savunmaktadırlar. Artan yurt içi üretimde kullanılan kaynakların, aynı miktarda verimli dünya üreticilerine verilmesi halinde, daha fazla miktarda üretim yapılabileceğini ileri sürmektedirler (Çelik, 2012: 212). Tarife uygulaması sonucu artan üretimde kullanılan kaynakların aynı miktarda verimli dünya üreticileri tarafından kullanılması durumunda daha yüksek düzeyde bir üretim gerçekleşmektedir. Ancak yüksek gümrük duvarları ile korunan yerli üreticiler kaynakları israf etmekte ve aynı miktarda kaynakla daha az miktarda üretim gerçekleştirmektedirler.

1.6.1.2. Tüketim Etkisi

İthalata konu olan mala tarife uygulandığı takdirde malın yurt içi fiyatı uygulanan tarife kadar yükselmektedir. Fiyatı yükselen malın talep miktarı azalmakta ve bu durum tarifelerin tüketim etkisi olarak adlandırılmaktadır. Tarifelerin tüketim miktarını ne ölçüde etkileyeceğini malın yurt içi talep esnekliği belirlemektedir. Talep esnekliği ne kadar yüksek olursa uygulanan tarifenin tüketim üzerindeki azaltıcı etkisi

de o kadar fazla olmaktadır. Kısaca o mala karşı ihtiyacın şiddeti ne kadar yüksek ise tarifelerin o malın tüketimini etkileme ölçüsü o denli kısıtlı olmaktadır.

Şekil 1.1’de ithal mala t kadar bir vergi uygulanması sonucunda malın fiyatı P_w ’den P_w+t ’ye yükselmektedir. Tüketici vergi öncesi P_w fiyatından Q_{d1} kadar tüketirken, vergi sonrasında P_w+t fiyatından Q_{d2} kadar tüketmektedir. Malın tüketim miktarı vergi sonrasında $Q_{d1}-Q_{d2}$ kadar azalmaktadır. Vergi sonrası tüketimde meydana gelen azalma (b) üçgen alanı ile gösterilmektedir ve bu azalma gümrük vergisinin tüketim kaybını ifade etmektedir. Gümrük tarifelerinin ithal malların yurtiçi fiyatlarının yükselmesine neden olmakta ve yerli üretimi teşvik ederken, aynı zamanda o malın yurtiçi tüketiminin azalmasına yol açmaktadır. Gümrük tarifelerindeki artışla birlikte fiyatı artan ithal malının tüketiminde bir azalma meydana gelmektedir. Tüketici gümrük tarifelerinde meydana gelen artış sonrasında aynı malı öncesine göre daha az miktarda tüketebilmektedir. Tüketimdeki bu azalma sonucu tüketici bir refah kaybına uğramakta, dolayısıyla bu etki aynı zamanda “olumsuz tüketim etkisi” olarak da adlandırılmaktadır.

1.6.1.3. Dış Ticaret Etkisi

Uygulanan tarife ile birlikte ithal malın fiyatlarının yükselmesi sonucu, ithal malına olan talep azalmakta ve dolayısıyla ülkenin ithalat miktarı azalmaktadır. İthal edilen mal miktarında tarife uygulaması sonrasında ne kadarlık bir azalma meydana geleceğini ise malın yurt içi talep esnekliği belirlemektedir. Talep esnekliğinin birden büyük olması durumunda ithal edilen mal miktarındaki azalma uygulanan tarife oranından daha yüksek olmaktadır. Tarifelerin ithalat miktarında tarife öncesi duruma göre yarattığı değişime tarifelerin “dış ticaret etkisi” adı verilmektedir.

Gümrük tarifelerinin dış ticaret hacmi üzerindeki etkilerini Şekil 1.1 yardımıyla inceleyecek olursak; vergi uygulaması öncesi $Q_{s1}-Q_{d1}$ kadar olan ithalat miktarı t kadarlık bir vergi sonrasında $Q_{s2}-Q_{d2}$ ’ye düşmektedir. İthalat miktarı, vergi uygulaması sebebi ile fiyatların yükselmesiyle birlikte $(Q_{s1}-Q_{s2})+(Q_{d1}-Q_{d2})$ toplamı kadar azalmakta ve $Q_{s2}-Q_{d2}$ alanı kadar gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu etki, ülkenin dış ticaret hacminin de aynı oranda azalması anlamına gelmektedir.

1.6.1.4. Gelir Etkisi

Gümrük tarifeleri ülkeler için bir dış ticaret politikası aracı olduğu gibi aynı zamanda bütçeleri için de bir gelir kaynağıdır. Uygulanan tarifeler ithalatı tamamen engelleyecek kadar yüksek olmadığı sürece, ülkeler bu tarife uygulamalarından belirli bir miktar gelir elde etmektedirler. İthal mala uygulanan gümrük vergisinin çok yüksek olması durumunda malın yurt içi fiyatı çok yükselmekte ve o mala olan talep sıfırlanmaktadır. Dolayısıyla artık o maldan ithalat gerçekleştirilemediğinden gümrük vergisi geliri de elde edilememektedir. Bu nedenle gelir elde etme amacına yönelik olan gümrük vergilerinin uygulanmasında ithalatı tamamen sıfırlamayacak düzeyde olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Gümrük tarifelerinden elde edilen gelir, tarife uygulanan maldan yapılan ithalat miktarı ile birim başına uygulanan verginin çarpımı ile bulunmaktadır. Grafikte $(Q_{s2}Q_{d2}) \times (P_w P_w + t)$ ifadesinin sonucu uygulanan gümrük vergisinden elde edilen geliri göstermektedir.

Şekil 1.1’de ithal mala t kadar bir vergi uygulanması ile birlikte $Q_{s2}-Q_{d2}$ kadarlık bir ithalat miktarı gerçekleşmektedir. Toplam vergi geliri ithalat miktarı ile uygulanan verginin çarpımı ile elde edilmektedir. Hükümet t kadar vergi uyguladığı takdirde $(t \times (Q_{s2}-Q_{d2}))$ kadar vergi geliri elde etmektedir. Bu da Şekil 1.1’de c alanına tekamül etmekte ve hükümetin uygulanan gümrük vergisinden (c) dikdörtgen alanı kadar gelir elde ettiği anlamına gelmektedir.

Gümrük tarifelerini gelir elde etme amacına yönelik kullanan ülkeler daha çok az gelişmiş ülkeler olmakla birlikte, gelişmiş ülkeler tarifeleri yerli endüstrilerini dış piyasanın rekabetinden korumak amaçlı kullanmaktadırlar.

1.6.1.5. Bölüşüm Etkisi (Gelir Dağılımı Etkisi)

Bölüşüm etkisi, tarife uygulaması sonrasında ithal mallarının fiyatının artmasıyla meydana gelen üretici rantını yansıtarak, gelirin yeniden dağıtılmasını ve bölüşümünü ifade etmektedir. Tarife uygulanması ile birlikte malın yurt içi üretim tabanı genişlemekte ve daha yüksek maliyetlerle üretim yapan yerli üreticiler malı yüksek fiyatlardan piyasaya sürmektedirler. Böylece tüketiciler tarife öncesi düşük dünya fiyatı yerine tarifeler ile yükselmiş yeni fiyatlar üzerinden tüketimlerini

gerçekleştirmektedirler. Bu durumda tüketicilerden üreticilere doğru bir gelir aktarımı söz konusu olmaktadır. Tüketicilerden üreticilere doğru meydana gelen bu gelir aktarımına tarifelerin “bölüşüm etkisi” ya da “gelirin yeniden dağılımı etkisi” adı verilmektedir.

Şekil 1.1’de gümrük vergisinin uygulanmasından önce yerli üreticiler $0-Q_{s1}$ kadar bir üretim gerçekleştirmektedirler. Vergi uygulamasından sonra ise yerli üreticiler üretimlerini Q_{s2} seviyesine yükseltmektedirler ve P_w+t fiyatından satışa sunmaktadırlar. Artan fiyatlar ve üretim ile birlikte (d) alanı kadar fazladan rant elde etmektedirler ve bu da tüketicilerden üreticilere doğru bir gelir aktarımı anlamına gelmektedir. Üreticilerin elde ettiği bu kazanca “üretici rantı” denir.

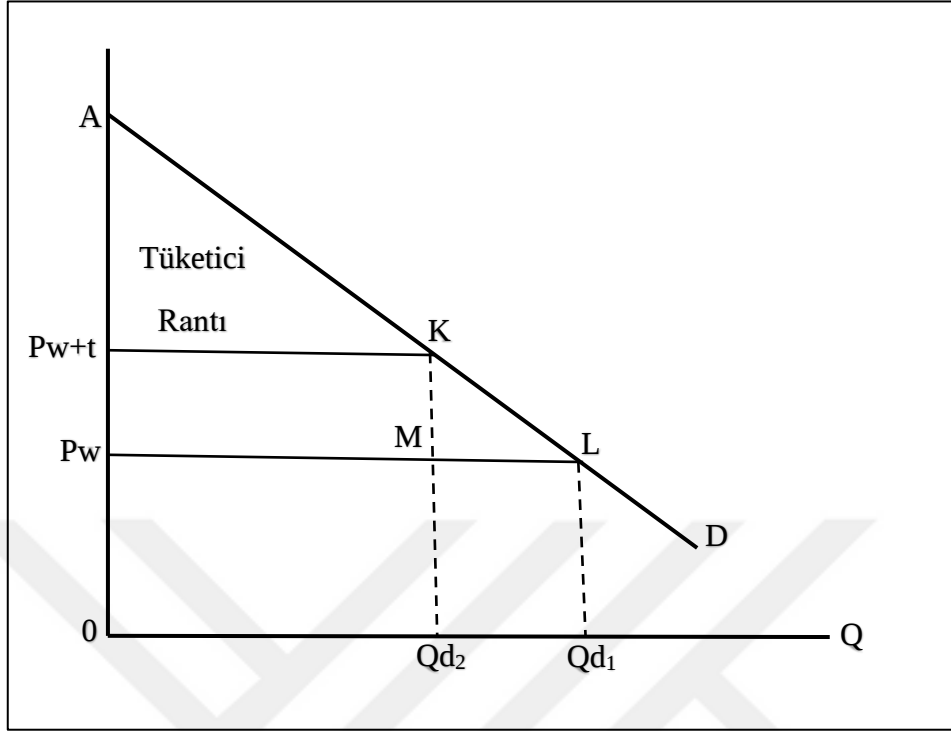
1.6.2. Gümrük Tarifelerinin Toplumsal Refah Üzerindeki Etkisi

Gümrük tarifelerinin toplumsal refah üzerindeki etkileri tüketici rantı ve üretici rantı kavramları kullanılarak incelenmektedir. Tüketici rantı, tüketicilerin ödemeye razı oldukları fiyat ile gerçekte ödedikleri tutar arasındaki farka eşittir. Üretici rantı ise üreticilerin ürettikleri malların satışından sağladıkları gelir ile üretim sürecinde katlandıkları maliyetler arasındaki farkı ifade etmektedir. Tarife uygulaması dünya fiyatında sağlanan denge durumuna kıyasla tüketici rantı ve üretici rantı üzerinde değişime sebep olmaktadır. Ayrıca gümrük tarifeleri devlet bütçesine gelir sağlamak ve hükümet bu geliri kamu malı ve kamu hizmeti üretmek için kullanmaktadır. Böylece belli bir kesimden alınan vergiler toplumun genelinin yararına kullanılmakta ve tarifeler bu yolla gelir dağılımını da etkilemektedir.

1.6.2.1. Tüketici Rantı

Gümrük tarifeleri genellikle ithal malların yurda girişi sırasında ithalatçılar tarafından ödenmektedir. Ancak malın satış fiyatına yansıtıldığı için gerçekte tüketiciler tarafından ödenmektedir. Bu durumda tüketiciler malı tarife uygulamasından önce dünya fiyatına kıyasla, uygulanan tarife kadar daha yüksek bir fiyattan tüketmektedir. Tüketicilerin aynı miktarda mal için daha fazla bedel ödemesi ise tüketici rantında bir azalma meydana getirmektedir. Azalan rantın bir kısmı hazineye giderken, bir kısmı üreticiye aktarılmakta bir kısmı ise üretim sürecindeki kaynak israfından dolayı yok olmaktadır (Çelik, 2012: 218).

Şekil 1.2. Tüketici Rantı

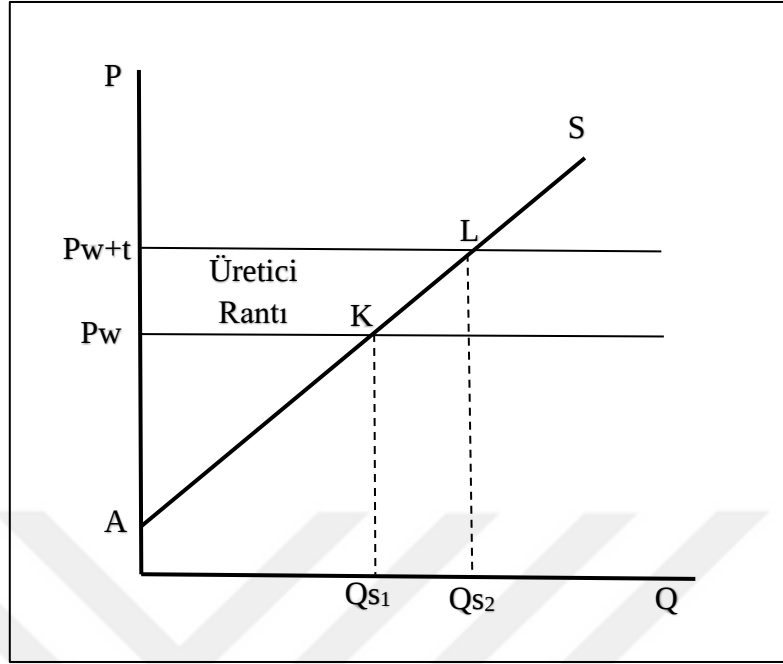

Şekil 1.2 incelendiğinde ithal mala uygulanan vergi öncesinde tüketiciler P_w fiyatından Q_{d1} kadar bir tüketim gerçekleştirmekte ve tüketici rantı AP_wL üçgeninin alanına tekamül etmektedir. Ancak İthal mala t kadar vergi uygulanması sonucu yükselen fiyatlar ile birlikte tüketiciler P_w+t fiyatından tüketimlerini gerçekleştirmekte ve tüketim miktarı da Q_{d2} seviyesine düşmektedir. Vergi sonrası tüketici rantı P_w+tKLP_w alanı kadar azalmakta ve AP_w+TK alanına düşmektedir.

1.6.2.2. Üretici Rantı

Yabancı üreticiler ile rekabet etmekte zorlanan yerli firmalar mallarını daha düşük fiyatlardan satmaya razı olmaktadır. Ancak tarife uygulaması sonucu fiyatlarda bir yükselme meydana gelmekte ve yerli üreticiler mallarını daha yüksek fiyatlardan piyasaya sürmektedirler. Böylece tarife uygulaması sonucu tarife uygulaması öncesi duruma göre üretici rantında bir artış söz konusu olmaktadır.

Şekil 1.3. Üretici Rantı

Şekil 1.3'te üretici rantında meydana gelen artış incelenmektedir. Serbest ticaret koşullarında ve P_w dünya fiyatında $0-Q_{s1}$ kadar üretim gerçekleştiren yerli üreticiler, P_wAK kadarlık bir rant elde etmektedirler. İthal mala t kadar vergi uygulanması ile birlikte fiyatlar P_w+t seviyesine, üretim ise Q_{s2} seviyesine yükselmektedir. Bu durumda üretici rantı P_w+tKLP_w alanı kadar artarak P_w+tAL alanına yükselmektedir.

1.6.3. Gümrük Tarifelerinin Makroekonomik Etkileri

Tarifeler genellikle sadece uygulanan mal üzerinde değil, o malla ilişkili diğer endüstriler ve ülke ekonomisinin genelinde de etkilere sebep olmaktadır. Bu etkiler, ödemeler bilançosu dengesi, mili gelir, dış ticaret hadleri ve gelir dağılımı gibi makroekonomik etkilerden meydana gelmektedir. Gümrük tarifelerinin ekonominin geneline yansıyan bu etkileri “genel denge analizi” yöntemi kullanılarak incelenmektedir.

Bir mala tarife uygulandığında malın talep esnekliği sıfır olmadığı sürece o malın ithalat miktarı azalmakta ve artan fiyatlar yerli üretimi arttırmaktadır. İthalat miktarının azalmasıyla ülkeden çıkan döviz miktarı azalırken, yerli üreticilerin yaptığı ihracat artışları da ülkeye giren döviz miktarını azaltmaktadır. Bu yolla eğer ülkede ödemeler bilançosu açığı var ise açık azalmaktadır. Tarife koruması ile birlikte

ithalatın azalması ve yerli üretimin artması dolayısıyla uzun dönemde milli gelirden bir artış meydana getirmektedir. Yerli üretimde meydana gelen artışla birlikte ihracat miktarında da bir artış gerçekleşmekte ve dolayısıyla ülkenin büyümesi ve kalkınması üzerine olumlu yansımaktadır.

Uygulanan tarifelerin fiyatları yükseltmesi piyasaya yeni firmaların girmesine sebep olmakta ve bu firmalar yeni istihdam olanakları da yaratmaktadır. Tarife uygulanan endüstrinin yanında o endüstri ile ilişkili diğer üretim kollarında da istihdam artışı sağlanmaktadır. İşsizlik sorunu ile karşı karşıya olan ülkeler için tarifeler işsizlikle mücadelede önemli bir araç olmaktadır. Ayrıca birçok ülke mevcut istihdam seviyesini korumak için de tarife uygulaması yoluna gidebilmektedir. Tarım ve tekstil sektörüne uygulanan tarifeler çoğunlukla bu amaca hizmet etmektedir.

Gümrük tarifeleri aynı zamanda dış ticaret hadlerini tarife koyan ülke lehine değiştirmektedir. Tarifelerin dış ticaret hadlerine olumlu yansıması için arz ve talep esnekliklerinin yeterince büyük olması gerekmektedir. Dış ticaret hadleri tarife uygulayan ülke lehine seyrettiği takdirde o ülke önemli bir döviz tasarrufu sağlamaktadır. Özellikle lüks mallara uygulanan tarifeler ülkenin döviz varlığının dış piyasaya akışını azaltmaktadır. Lüks mallara uygulanan yüksek tarifeler ile zengin kesim hazineye daha fazla vergi öderken, devletin sağladığı karşılıksız hizmetlerden yararlananların gelirinde bir artış meydana gelmektedir (Seyidoğlu, 2003a: 142-143). Tarifeler bu gibi yollarla gelir dağılımını da etkilemektedir.

Tarifelerin tüm bu geniş kapsamlı makro ekonomik etkileri gerçekleştirebilmesi için diğer ülkelerin misilleme yapmamaları gerekmektedir. Ancak gerçek hayatta tarife uygulayan ülkeler çoğu zaman misilleme ile karşılaşmaktadır, yani diğer ülkeler de tarife uygulayan ülke mallarına aynı oranda gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bu durumda dış ticaret dengesi tarife öncesi duruma geri dönmektedir.

Sonuç olarak ülkeler tarih boyunca farklı ekonomik amaçlarla gümrük tarifelerine başvurmuşlardır. Sanayi devriminden önce gümrük tarifelerinin uygulanma amacı daha çok devlet hazinesine gelir sağlamak olmuştur. Sanayi devrimi sonrasında ülkeler gümrük tarifelerini yerli ekonomilerini dış rekabetten koruma amacıyla kullanmaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası kuruluşlar ekseninde gümrük tarife oranlarının düşürülmesi amaçlanmış ve küresel bir uluslararası ticaret

sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise DTÖ'ye ye olmaktan kaynaklı engeller sebebiyle gümrük tarife oranlarına müdahale edilememekte ve bu sebeple uluslararası mal ve hizmet ticaretinde çok düşük oranda sembolik sayılabilecek tarifeler söz konusu olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÜMRÜK TARİFELERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

ÜZERİNE SEKTÖREL GÖRÜNÜM

2.1. Türkiye Ekonomisinde Tarihsel Süreçte Gümrük Tarifeleri

Türkiye’de gümrük tarifelerinin uygulanma amaçlarına bakıldığında, devletçi veya liberal hedefler doğrultusunda tarihsel süreçte farklı uygulamalar söz konusu olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Avrupalı devletlere verilen ayrıcalıklar nedeniyle Osmanlı Devleti’nin Gümrük kontrolleri büyük ölçüde bu devletlerinin himayesinde bulunmaktaydı. Türkiye’de ilk serbest ekonomi denemesi cumhuriyetin kuruluş yıllarında yaşanmıştır. Ancak savaştan kaynaklanan olumsuzluklar ve yetersiz kalan özel girişim ve Lozan Anlaşması’ndan kaynaklanan kısıntılar sebebiyle istenen ekonomik başarı elde edilememiştir. Bunun üzerine devletin ekonomik hayatta daha etkin olduğu devletçi ekonomik anlayış hâkim olmuştur. 1930lu yıllara gelindiğinde Türkiye, özel girişimin istenen başarıyı sağlayamaması ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra ortaya çıkan Keynesyen görüşün de etkisiyle devletçi politikalar yönelmiştir. Ekonomide devletçi uygulamalar Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar devam etmiştir. 1950 yılına gelindiğinde ikinci bir serbestleşme sürecine girilmiştir. Ancak ithalatın ihracattan fazla artması dış açıkların artmasına sebep olmuştur. 1953 yılında ithalat üzerindeki kısıtlamalar tekrar arttırılmış, 1960-80 yılları arası yurt dışından ithal edilen sanayi ürünlerinin yurt içinde üretilmeye başlandığı ithal ikameci sanayileşme modeline geçilmiştir. İthal ikameci anlayış da Türkiye’nin ekonomik sorunlarına çözüm getirememiş ve Türkiye’de 1980’li yılların başından itibaren, değişen koşullara bağlı olarak liberal ekonomik politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte ihracata yönelik sanayileşme politikasını benimsemiş ve ekonomik dışa açılma sürecini başlatmıştır. 1 Ocak 1996 yılı itibariyle Türkiye, Avrupa Birliği (AB) piyasalarında rekabet gücünü arttırmak amacıyla Gümrük Birliği Anlaşmasını yürürlüğe koymuş, ortak bir gümrük rejimi uygulamasına başlamıştır. Günümüzde ise dünya ticaretinde yüksek oranda bir serbestleşme sağlanmış olsa da özellikle son yıllarda Çin ve ABD arasındaki ticaret savaşları sebebiyle ülkeler zaman zaman yüksek gümrük tarifelerine başvurmaktadır.

2.1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nde gümrük tarife uygulamalarına bakıldığında, ithalat ve ihracat için farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Osmanlı dış ticaret politikası geleneksel olarak ülke içinde mal bolluğunu ve mal çeşitliliğini arttırarak ekonomik karlılığı, özellikle de fiyat karlılığını amaçlayan ithalatı teşvik edici, ihracatı kısıtlayıcı bir uygulamaya dayanmıştır (Savrul vd., 2013: 57). Ancak sanayi devrimiyle birlikte Osmanlı ekonomik olarak zayıflamış ve sanayi ürünleriyle zenginleşen Avrupa devletlerinin gerisinde kalmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Osmanlı ekonomisinde yabancılara tanınan gümrük imtiyazlarıyla yerli üretim çöküntüye uğramış, bu durum ithalatı daha da artırırken ekonominin dengesi de tamamen bozulmuştur (Özdemir vd., 2016: 151). Kapitülasyonlarla daha da artan ithalatı teşvik edici dış ticaret politikası ile birlikte 1838 yılında İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Balta Limanı Anlaşması yapılmıştır. Bunu takip eden yıllarda Fransa ve diğer Avrupa devletleri ile yapılan benzer nitelikteki anlaşmalar Osmanlı Devleti'nin gümrükleri üzerinde diğer Avrupalı devletlere sayısız ayrıcalıklar tanımak suretiyle engelsiz bir ticaret sistemi geliştirmelerini sağlamıştır (Savrul vd., 2013: 57). Tüm bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti sanayileşmiş Avrupa ülkelerine hammadde sağlayan yarı sömürge bir devlet konumuna düşmüş, Duyun-i Umumiye'nin kurulmasına varan bir ekonomik çöküş sürecine girilmiştir.

2.1.2. Kuruluş Yılları

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke ekonomisi Osmanlı Devleti'nden devralınan olumsuz tablo ile Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği yıkıntılar sebebiyle çöküntüye uğramıştır. Kuruluş yıllarında siyasi bağımsızlıkla birlikte ekonomik bağımsızlığında sağlanması amaçlanmış ve 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. İzmir İktisat Kongresinde özel girişime önem veren ve dışa açık bir ekonomi politikası benimsenmiştir. Dışa açık bir ekonomi modelinin benimsenmesinin en önemli sebeplerinden birisi Lozan anlaşmasının ekonomik hükümleri olmuştur (Savrul vd., 2013: 62). Lozan Barış Anlaşması hükümleri gereğince 1916'da imzalanan Osmanlı Gümrük Tarifeleri beş yıl süreyle geçerli kalmış, bu nedenden dolayı 1929'a kadar gümrük tarifelerinde bir artış gerçekleştirilememiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 5). Lozan anlaşmasından

kaynaklanan kısıntıların son bulmasıyla birlikte özellikle yurtiçinde üretimi olan tarım, gıda, kumaş, dokuma gibi ürünler yüksek gümrük duvarlarıyla koruma altına alınmıştır. Bu dönemde Osmanlı döneminde yabancılara verilen ekonomik imtiyazların Lozan Anlaşması ile belirli bir süre devam etmesi ve 1929 yılında patlat veren dünya ekonomik buhranı nedeniyle ekonomide istenen ilerleme kaydedilememiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 48).

2.1.3. Devletçilik Dönemi

Liberal dönemde özel girişimin ekonomik gelişmeye yeterli katkıyı sağlayamaması ve kapitülasyonlarla batılılara verilen imtiyazların sona ermesi sebebiyle 1929 Büyük Buhranından sonra devletin ekonomik alanda daha etkin olduğu devletçi dönem başlamıştır. Lozan'ın sona ermesiyle birlikte gümrük bağımsızlığı elde edilmiş, 1929 yılında Gümrük Tarifesi İthalat Umumi Tarifesi Kanunu yürürlüğe girmiş, böylece mali ve koruyucu amaçları birlikte gerçekleştirme imkanı sağlanmıştır (Türk, 1982: 12). Bu kanun 1954 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanunla birlikte temel olarak “spesifik” esaslı olan bu gümrük tarifesi, yerli sanayiın korunması amacıyla gümrük resimlerini artırmak, ithal yasakları koymak ve misilleme konularında hükümete önemli yetkiler tanımıştır (Büyüktaşkın, 1997: 259). Yeni tarife ile bütün tarım makine, araç ve gereçleri gümrük vergisinden muaf tutulmuş, ulaştırma araçları ve yurtiçinde üretilmeyen sanayi maddeleri üzerindeki vergi oranları 1929'dan önceki döneme göre düşürülmüştür (Özel, 2011: 77). Bu tarife ile özellikle iplik ve kumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri, deri ve ağaç ürünleri, çimento gibi gelişmekte olan yerli sanayi alanlarındaki ithalata, yerli üretimi koruyabilmek amacıyla yönelik olarak yüksek vergi oranları getirilmiştir (Tezel, 1994: 162). Böylece yurt içinde üretilen sanayi ürünlerine dış rekabete karşı önemli ölçüde bir koruma sağlanmıştır. Bu kanunla birlikte yerli sanayiye sağlanan korumanın yanında devlet bütçesi de önemli ölçüde vergi geliri elde etmiştir. Bu dönem içerisinde Gümrük Vergisi hasılatı 1930 yılında %34 oranı ile vergi hasılatı içindeki en yüksek paya sahip olmuştur (Saraçoğlu, 2009: 136). Devletçi politikaların uygulandığı bu döneme bakıldığında 1938 yılı hariç tüm yıllarda dış ticaret fazlası verilmiş, ekonomi istikrarlı bir seyir izlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise savaşa girme tehdidi sebebiyle nüfusun önemli bir kısmı silah altına alınmış, üretim hacminde ve talepte bir azalma meydana gelmiş,

savunma harcamaları artmış ve ekonomide daralma söz konusu olmuştur. Dönem içinde dış ilişkiler noktasında 1941 yılında Türkiye Uluslararası Para Fonu'na üye olmuş ve bu dönemde uluslararası ekonomiye eklemlenme çabaları sürmüştür (Özdemir vd., 2016: 154).

2.1.4. Demokrat Parti Dönemi

Türkiye'de liberal iktisat politikaları ilk olarak kuruluş yıllarında uygulanmıştır. Ancak istenen ekonomik gelişmenin sağlanamamasından dolayı devlet eliyle sanayileşme girişimleri başlamış ve korumacı bir dış ticaret anlayışı benimsenmiştir. 1950 yılına gelindiğinde Amerika ve uluslararası finans kuruluşları ekseninde yeni bir liberal ekonomi politikası uygulamaya koyulmuştur. Bu yıllarda çok partili hayata geçilmesiyle birlikte siyasal alanda gelişen liberalizm Cumhuriyet ekonomisinde tekrar daha liberal politikaların uygulanmasına neden olmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 50). Liberal politikaların uygulanması ile birlikte ithalatın önündeki kısıtlamalar önemli ölçüde kaldırılmıştır. İthalatın görece serbest bırakılması ithal mallara olan talebi önemli ölçüde arttırmıştır. İthalattaki bu artışa nazaran ihracat aynı şekilde artmamış bu da ekonominin dış açık vermesine sebep olmuştur. 1953 yılında artan dış açık sebebiyle ithalatın önüne tekrar sınırlamalar getirilmiş, liberal ekonomi anlayışından uzaklaşmış ve devletçi uygulamaların ağırlıkta olduğu bir döneme girilmiştir. 1953'den 1958'e kadar ithalat konusunda sürekli artan sınırlayıcı tedbirlere başvurulmuştur (Özel, 2011: 81). Bu dönemde değişen tüketim alışkanlıkları sebebiyle ithal mallara olan talep artmıştır. İthalatta yaşanan bu daralma ithalata önemli ölçüde bağlı olan sanayi kesiminde de büyük ölçüde bir daralmaya neden olmuştur (Balkanlı, 2002: 300). Bu dönemde 1954 yılına kadar yürürlükte kalan 1929 tarihli tarifenin yerine, 26.2.1954 tarihli ve 6290 sayılı kanunla advalorem vergilere ağırlık veren yeni bir tarife yürürlüğe konulmuş ve bu tarife 5383 sayılı Gümrük Kanununa bağlanmıştır (Yenipazarlı, 2003: 125). Ayrıca Türkiye 1951 yılında Torquay Turu Müzakereleri sırasında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'na (GATT) taraf olmuştur. Bu anlaşma “çerçevesinde gelişme yolundaki ülkeler” statüsünde bulunan ülkemiz sanayi ürünlerinde belli bir takvim çerçevesinde tarife indirimi taahhüdünde bulunmuştur (Karaca, 2003: 97). 1950li yılların ortalarından sonra derinleşen ekonomik sıkıntılar nedeniyle “ithal ikameci” politikaların uygulanmasına karar verilmiştir.

2.1.5. İthal İkameci Dönem

İthal ikameci ekonomi politikası; yurt dışından ithal edilen sanayi ürünlerinin yurtiçinde yerli teşebbüs eliyle üretilmesi anlamını taşımaktadır. Dünyada gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de 1960 ve 1970’li yıllarda temel ekonomik kalkınma stratejisi olarak ithal ikameci ekonomi politikaları uygulamıştır (Özel, 2011: 82). Bu dönem aynı zamanda ekonomik kalkınma planlarının uygulandığı planlı dönem olarak adlandırılmaktadır. Ülkemiz bu dönemde hazırlanan kalkınma planları ile yurt dışından ithal edilen temel tüketim ve ara mallarının ithal ikamesine yönelmiştir. Uygulanan kalkınma planlarının yanında ithal mallara uygulanan kota ve yüksek tarife oranları ile yerli üretimin korunmuştur (Savrul vd., 2013: 69). . 1954 yılında uygulamaya konulan gümrük kanunu 1963 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. “Avrupa Topluluğu ile 12.9.1963 tarihinde yapılan ortaklık anlaşması sonucu Türkiye’nin hazırlık dönemine girmesi, arkasından da geçiş dönemine girecek olması tarifelerde bazı değişiklikler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk ve ekonomi politikalarına yön verme ihtiyacı sonucunda gümrük giriş tarife cetveli 14.5.1964 tarih ve 474 sayılı kanunla yeniden ve büyük ölçüde değiştirilmiştir. Bu yasanın temel özelliği tarife oranlarında, Bakanlar Kurulu kararlarıyla değişiklik yapılabilmesi olmuştur. (Yenipazarlı, 2003: 125-126). 1970li yılların sonuna gelindiğinde petrol şokları nedeniyle tüm dünyada yaşanan stagflasyonist krizden Türkiye ekonomisi de etkilenmiş ve ekonomik çıkmaza girmiştir. Türkiye krizin etkilerini atlatmak için çözümü ihracata yönelik sanayileşme politikalarında bulmuş ve 24 Ocak 1980 Kararları ile dış ticarete serbestleşme yoluna gitmiştir.

2.1.6. Türkiye’de İhracata Yönelik Dönem ve Ticari Serbestleşme Süreci

Türkiye’de 1980’li yılların başından itibaren, gerek ülke içi ve gerekse uluslararası ekonomik koşulların değişmesine bağlı olarak, önceki dönemin ithal ikamesine dayalı ekonomi modeli ve anlayışı terkedilmiş, dünya ekonomisine eklemlenme amacıyla ihracata yönelik ekonomik politikalar uygulamaya konmuştur (Tokatlıoğlu, 2005: 52). İhracata yönelik politikalarla birlikte ekonomik yapı içe dönük, gümrük vergileriyle korunan bir tüketim sanayisinden, dışa dönük, üretim mallarına ağırlık veren uluslararası pazarlarda rekabeti esas alan bir ekonomi modeline dönüşmüştür (Kazgan, 1998: 333). 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ve Avrupa Birliği ile yapılan

Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye'nin bu dönemde ekonomik olarak dışa açılma süreci açısından attığı önemli adımlardan biridir. 1980 yılında Türkiye 24 Ocak Ekonomik İstikrar Programı ile günümüze kadar uzanan bir liberalleşme sürecine girilmiştir. 24 Ocak kararlarının temelini ihracata yönelik sanayileşme modelinin uygulanmasıyla ekonominin dışa açılmasını ve bu yolla döviz girdilerinin arttırılması ve devletin ekonomik hayattan çekilerek piyasa mekanizmasının geliştirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde devletin doğrudan müdahalesinin nispi olarak azaltılmasını, ithal ikamesine dayalı sanayileşme modelinin yerine ekonominin dışa açılmasını ve bu yönde yapısal değişimin sağlanmasını ve para piyasasında gerçekçi faiz uygulamalarını içeren iktisat politikaları devreye sokulmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 55).

24 Ocak Kararları ile birlikte ithalat aşamalı bir şekilde serbestleştirilmiştir. İhracat ise vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti ve teşvik sistemi ile özendirilmiştir (Çetin ve Savrul, 2016: 515).

24 Ocak 1980 Kararlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Uludağ ve Arıcan, 2003: 47-48);

- İthalatın serbestleştirilmesi,
- TL'nin aşırı değerlenmesine son veren “gerçekçi” esnek kur uygulamasına geçilmesi,
- İhracatın ve yabancı sermayenin teşviki, ihracata finansman ve sigorta konularında kurumsal destek sağlanması,
- Sübvansiyonların kademeli olarak azaltılarak, uygulanan fiyat kontrollerinin kaldırılması,
- Faiz oranlarının serbestleştirilmesi (1 Temmuz 1980 tarihinde faiz oranları tamamen serbest bırakılmıştır),
- TL %48 devalüe edilerek dolar karşısındaki değeri 47 TL'den 70 TL'ye düşürülmesi...

Bu dönemde ithalat kademeli olarak liberalize edilmiş ihracat ise; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörler göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir (Hepaktan, 2008: 3). İthalatın

serbestleştirilmesi için uygulanan politikalara 1981'deki ithalat programı ile başlamış ancak gümrük vergileri oranı ortalama %76,3 seviyesinde ve birçok sanayi mamulü üzerindeki vergi oranı ortalama %100 veya üzerinde kalmıştır (Özel, 2011: 84). 1984'de ithalat rejiminde önemli değişiklikler yapılmış ve 1984'de yapılan değişikliklerle ortalama %76,3 olan gümrük vergileri %48,9'a düşürülmüştür (Özel, 2011: 84).

Türkiye'nin ticari serbestleşme süreci içindeki diğer bir önemli adım 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararlarıdır. 5 Nisan kararları ile Türk lirası yaklaşık %38 oranında devalüe edilmiştir. Aralık 1993'te 14.458 TL/\$ olan döviz kuru, 7 Nisan 1994'de 39.853 TL/\$'a kadar yükselmiştir (Özel, 2011: 86). Alınan bu ekonomik kararların sonuçlarına baktığımızda dış ticarete 1994 yılında yüksek devalüasyon nedeniyle dışsatımda bir artış ve dışalımında bir yavaşlama görülürken 1996'da dış ticaret açığı olağanüstü büyümüştür (Turan, 2011: 63). Türkiye'nin ticari serbestleşme sürecindeki önemli dönüm noktalarında birisi de Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması olmuştur.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 36. Ortaklık Konseyinde alınan kararla 1995 yılında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış, bu anlaşma 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği'nin amacı, "Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkındırılmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir" şeklinde ortaya konmaktadır (Tokatlıoğlu, 2005: 53). Bu anlaşma ile Türkiye ticaret politikasını Birliğin ticaret politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla, Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Birliğin tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlama yükümlülüğü altına girmiştir (Doğan ve Uzun, 2014: 331). Bu bağlamda, anlaşmanın "Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası" başlıklı I. Kısımında (Uysal, 2001: 146);

- Gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması,
- Miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemlerin kaldırılması,
- Ticaret politikaları ve

- Ortak gümrük tarifesi ve tercihli tarife politikaları ilgili hükümler yer almaktadır.

Türkiye, AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine uyum sağlamakla birlikte üçüncü ülkelere yönelik politikalarını da AB ile uyumlu hale getirmek durumunda kalmıştır (Tonus, 2017: 196). Bu durumun istisnası olarak 1996-2000 yıllarını kapsayan beş yıllık süreçte otomobiller, ayakkabılar, deriden mamuller gibi çoğunluğu tekstil ürünlerinden oluşan bazı ürünler için üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi gümrük vergi oranlarından daha yüksek gümrük vergileri uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Aradan geçen süre içerisinde Avrupa Birliği'nin sanayi ürünlerinin gümrüksüz olarak ülkeye girişi dış ticaret açığının artmasına sebep olmuş, Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye açısından istenilen sonuçları doğurmamıştır (Özdemir vd., 2016: 165).

2.3. Türkiye’de Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler ve Gümrük Vergileri

Türkiye farklı dönemlerde dış ticari ilişkilere yön vermek ve devlet bütçesine gelir sağlamak için dış ticaret vergileri kullanılmıştır. Bunun yanında ödemeler dengesi açıklarını azaltmak ve ülke içindeki üretimi ve dolayısıyla ihracatı arttırmak amacıyla dış ticaret vergileri kullanılmaktadır. Yine lüks tüketim malları ve önemli olmayan sermaye malları üzerine uygulanacak dış ticaret vergileri bu malların ülkeye girişini kısıtlayabilmekte ve böylece hem lüks tüketim mallarının ülkeye girişi sınırlandırılmakta ve tasarruf sağlanmakta, ayrıca döviz ihtiyacı da azalmaktadır (Due, 1975: 175-176). Türkiye’de 1980 öncesi dönemde dış ticaret vergileri daha çok ithal ikameci anlayış ile yerli üreticiyi dış rekabetten korumak amacı ile uygulanmıştır. Bu dönemde uygulanan dış ticaret vergileri ihracatın ithalata aşırı bağımlı olması dolayısıyla etkili olmamış ve Türkiye’nin kronik dış açık sorunu devam etmiştir. 1980 sonrasında küreselleşme ile birlikte dış ticaret vergilerinde meydana gelen azalmalar sonrasında ihracat miktarında artışlar gözlenmiş ancak devam eden dış açık sorununun önüne geçilememiştir.

Tablo 2.1. Dış Ticaretten Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

	Toplam Vergi Gelirleri (Bin TL)	Dış Ticaret Vergi Gelirleri (Bin TL)	Dış Ticaret Vergi Gelirlerindeki değişme (%)	Dış Ticaret Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
1996	2.675.665	452.367	-	16,9
1997	5.679.804	967.933	113,97	17,00
1998	10.862.779	1.541.505	59,26	14,20
1999	17.188.408	2.310.461	49,88	13,40
2000	30.869.214	5.057.643	118,90	16,40
2001	46.165.050	6.543.999	29,39	14,20
2002	65.188.479	10.527.402	60,87	16,10
2003	89.893.112	13.758.631	30,69	15,30
2004	111.335.368	18.862.836	37,10	16,90
2005	131.948.778	21.838.289	15,77	16,60
2006	151.271.701	27.579.814	26,29	18,20
2007	171.098.466	29.001.074	5,15	16,90
2008	189.980.827	32.809.172	13,13	17,30
2009	196.313.308	28.674.228	-12,60	14,60
2010	235.714.637	39.562.865	37,97	16,80
2011	284.490.017	53.499.437	35,23	18,80
2012	317.218.619	55.360.957	3,48	17,50
2013	367.517.727	68.335.098	23,44	18,60
2014	401.683.956	71.194.077	4,18	17,70
2015	465.229.389	83.262.017	16,95	17,90
2016	529.607.901	86.365.950	3,73	16,30
2017	626.082.415	113.157.300	31,02	18,10
2018	738.180.401	138.743.669	22,61	18,80
2019	820.148.186	143.579.075	3,49	17,50

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan edinilen bilgilerle düzenlenmiştir.

Tablo 2.1’de 1996-2019 yılları arasında dış ticaretten alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı gösterilmektedir. Tabloya göre genel olarak, toplam vergi gelirlerinde meydana gelen artışa karşın dış ticaretten alınan vergilerden elde edilen gelirler de arttığı için, dış ticaret vergi gelirlerinin toplam içindeki payında önemli bir

değişim söz konusu olmamaktadır. Dış ticaretten alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payında çok fazla değişim olmasa da özellikle 1997 ve 2000 yıllarında dış ticaretten elde edilen vergi gelirleri iki katından daha fazla artmaktadır. Bunun dışında dış ticaretten elde edilen vergi gelirlerinde 2009 yılında gerçekleşen %12,60 oranındaki azalmanın dışında sürekli olarak artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

Ülkemizde dış ticaretten alınan çeşitli vergiler bulunmakla birlikte bunların en önemli olanları gümrük vergileri, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve damga vergisi olarak sıralanabilmektedir. Gümrük vergisi yürürlükte bulunan gümrük mevzuatı hükümlerine göre, Türkiye Gümrük Bölgesine giren ve çıkan eşyadan ithalat ve ihracat vergisi olarak alınan yükümlülükler verilen genel bir isimdir (Hacıköylü, 2014: 23). Katma değer vergisi, ülkeye giren her türlü mal ve hizmet üzerinden alınan vergidir. Gümrük vergisi ve katma değer vergisi arasındaki farka bakıldığında, gümrük vergisinin konusunu sadece eşya ithalatı oluştururken, katma değer vergisinin konusuna hizmet ithalatı da dâhil edilmektedir. Özel tüketim vergisi genellikle ülkeye giren lüks ve keyfi mallar üzerinden alınan bir vergi çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Damga vergisi ise, üretimden tüketime kadar uzanan süreç içerisinde çeşitli nedenlerle yapılan işlemlere hukuki nitelik kazandırmak amacıyla o işleme özgü olarak düzenlenen evrak veya kâğıtlar üzerine konulan bir tür tüketim vergisidir (Değer, 1999: 55).

Gümrük vergileri dış ticaret üzerinden alınan vergilerin başında gelmektedir. Bu vergiler devletin ekonomik hayata müdahalesi ve devlet bütçesine gelir sağlaması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye tarihinde uygulamaya konulan ilk gümrük kanunu 1929 yılında yürürlüğe giren 1499 sayılı “Gümrük Tarifesi Kanunu” olmuştur. Spesifik sistemi esasa dayalı yeni kanun ile bütün tarım makine, araç ve gereçleri gümrük vergisinden muaf tutulmuş, ulaştırma araçları ve yurtiçinde üretilmeyen sanayi maddeleri üzerindeki vergi oranları 1929’dan önceki döneme göre düşürülmüştür (Özdemir vd., 2016: 62). Bunun yanında yerli sanayinin ürettiği sanayi ürünlerine yüksek oranda gümrük vergileri konulmuştur. 1499 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, 1916 tarifesine göre %12,9 olan tarifenin ekonomiyi koruma oranı, 1929 yılında ortalama olarak %45,7’ye yükselmiştir (Yıldırım, 2006: 112-113). Bu kanunun değişen ekonomik koşullarda yetersiz kalması sebebiyle 1949

yılına gelindiğinde 5383 sayılı “Gümrük Kanunu” çıkarılmıştır. 5383 sayılı kanun 1946 yılında Cenevre’de imzalanarak yürürlüğe giren GATT müzakereleri çerçevesinde şekillenmiş, Türk gümrük mevzuatının uluslararası mevzuata uyumunu arttırmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte spesifik sistem terk edilmiş, gümrük vergilerinin tahsilinde advalorem esasa geçilmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye’nin gümrük ile ilgili düzenlemeleri Avrupa Birliği ile olan ilişkileri paralelinde şekillenmiştir. Ülkemizdeki gümrük vergisi uygulamaları, 1963 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan Ankara Anlaşması, 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ve 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi Kararı’ndan kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren sanayi mallarına ilişkin Gümrük Birliği’nin kurulması ile birlikte önemli değişikliklere uğramıştır (Tokatlıoğlu, 2005: 56). Türkiye günümüzde Gümrük Birliği anlaşmasının ardından 5 Şubat 2000 tarihinde yürürlüğe giren 27.10.1999 tarih ve 4458 Sayılı, Gümrük Kanunu ile gümrük işlemlerini düzenlemektedir.

Ülkemizde 4458 sayılı kanuna göre uygulanan gümrük vergisinin özelliklerine bakıldığında, gümrük vergisinin konusunu Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine giren taşınabilir eşya oluşturmaktadır. Türkiye’de gümrük vergisinin matrahı ithal edilen eşyanın CIF fiyatı esas alınarak hesaplanmaktadır. Bu vergiler gümrük bölgesine giren eşyanın kıymeti, menşei veya tarifesine göre hesaplanmakta ve tahsil edilmektedir. Gümrük vergi oranları her sene aralık ayı sonunda Resmi Gazetede yayınlanan İthalat Rejimi Kararları ve İthalat Rejimi Kararlarına Ek kararlar ile tespit edilmektedir. Bu kararlar Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yürürlüğe girmektedir. Eşya ve eşya gruplarının sınıflandırıldığı “Gümrük Tarife Cetveli, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu” (GTİP) bazında düzenlenmektedir. Gümrük Tarife Cetveli ithalata konu eşyanın sınıflandırıldığı altı adet listeden oluşmaktadır. Bu listeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- I Sayılı Liste; Tarım ürünleri,
- II Sayılı Liste; Sanayi ürünleri,
- III Sayılı Liste; İşlenmiş tarım ürünleri,
- IV Sayılı Liste; Balık ve diğer su ürünleri,
- V Sayılı Liste; Gümrük vergisi askıya alınan ürünler ve

- VI Sayılı Liste; Sivil Hava Taşıtlarında kullanılmak üzere nihai kullanıma tabi tutulacak eşya...

Aşağıdaki tabloda 1996-2019 yılları arasında gümrük vergisinden elde edilen gelirlerin toplam vergi gelirleri içindeki payı gösterilmektedir.

Tablo 2.2. 1996-2019 Arası Gümrük Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

	Toplam Vergi Gelirleri	Gümrük Vergisi Gelirleri	Gümrük Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı(%)
1996	2.675.665	72.485	2,7
1997	5.679.804	144.217	2,5
1998	10.862.779	204.911	1,9
1999	17.188.408	278.592	1,6
2000	30.869.214	454.369	1,5
2001	46.165.050	452.639	1,0
2002	65.188.479	661.230	1,0
2003	89.893.112	972.552	1,1
2004	111.335.368	1.357.831	1,2
2005	131.948.778	1.547.658	1,2
2006	151.271.701	2.090.186	1,4
2007	171.098.466	2.454.875	1,4
2008	189.980.827	2.788.589	1,5
2009	196.313.308	2.486.462	1,3
2010	235.714.637	3.269.666	1,4
2011	284.490.017	4.693.331	1,6
2012	317.218.619	5.238.101	1,7
2013	367.517.727	5.466.773	1,5
2014	401.683.956	6.588.043	1,6
2015	465.229.389	8.362.813	1,8
2016	529.607.901	9.173.022	1,7
2017	626.082.415	12.539.011	2,0
2018	738.180.401	15.734.432	2,1
2019	820.148.186	17.554.603	2,1

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı'ndan edinilen bilgilerle düzenlenmiştir.

Tablo 2.2'ye bakıldığında, 1996-2019 yılları arasında gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı gösterilmektedir. Tabloya göre özellikle 2016 yılına göre gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı giderek azalmaktadır. Bu tarihten sonra ise bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın nedeni ABD'nin 2018 yılında almış olduğu bazı mallardaki gümrük vergisi oranlarının arttırılmasına yönelik karar ve bu karar karşısında diğer ülkelerle birlikte Türkiye'nin de misilleme hakkını kullanarak gümrük duvarlarını yükseltmesiyle açıklanabilmektedir (Şahin, 2019: 92-93). Bütün bunların yanında gümrük vergileri toplam vergi gelirlerinin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının bu kadar düşük olmasının en önemli nedeni ise, küreselleşme gereği imzalanan uluslararası ve uluslar üstü ekonomik anlaşmalar çerçevesinde yürütülen serbestleşme politikalarıdır (Kargı ve Yaygır, 2017: 10). Türkiye'de özellikle DTÖ ve AB Gümrük Birliğinin esaslarını üye olmasından dolayı uygulamakta ve gümrük vergisinin oranlarını çoğunlukla bu esaslara göre belirlemektedir (Kargı ve Yaygır, 2017: 9).

2.4. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Gümrük Vergileri ve Vergilerin Ekonomik Etkileri

İmalat sanayi ülkelerin ekonomik büyümeleri ve kalkınmaları açısından oldukça önemli bir role sahiptir ve ülkelerin üretim düzeylerinin temel göstergelerindendir. OECD'nin 2001 yılı raporu firma ve endüstri düzeyinde çalışmaların üretkenlik artışının temel yön vericisi ve dinamiklerinin anlaşılması açısından önemini belirtirken, Bulutay (2005) verimlilik artışının temel kaynağı olarak imalat sanayine dikkat çekmektedir (Polat, 2011: 30). Bunun yanında istihdam yaratma ve nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi noktasında da ülke ekonomilerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca imalat sanayi teknolojik yeniliklerin üretime aktarılması bakımından da önem arz etmektedir. Günümüzde AR-GE ve teknolojik yenilik faaliyetlerinin büyük bir kısmı imalat sanayinde gerçekleştirilmektedir (Polat, 2011: 30).

1980 yılına gelindiğinde neo-liberal ekonomik görüş çerçevesinde inşa edilen dışa açık büyüme ekonomik modeli çerçevesinde dış ticaret politikalarının serbestleştirilmesi ile birlikte Türkiye ekonomisinde sanayi politikalarının yeniden yapılandığı bir döneme girilmiştir (Baştav, 2012: 305). Bu dönemde dış ticaretin serbestleştirilmesinin yanında devletin ekonomik hayattaki faaliyetleri azaltılmış,

piyasa ekonomisinin geliştirilmesi amaçlanmış ve sanayi ihracatını arttırmaya yönelik teşvik politikaları izlenmiştir. 1980 yılında sanayileşme yoluyla dışa açık büyüme modeline geçilmesi sonucu, sanayileşme stratejisi olarak emek-yoğun, yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarlarında rekabet edebilecek sektörlerin desteklenmesi hedeflendiğinden, ihracatın teşvik edilmesi amacıyla doğrudan parasal ödemeler, istisnalar ve düşük faizli krediler şeklinde teşvik araçları uygulamaya konulmuştur (Ersungur ve Yalman, 2009: 83). Özünde hükümet ithalatı azaltıcı ve üretimi dolayısıyla da ihracatı arttırıcı politikalara önem vererek serbestleşme sürecinde sanayileşme politikalarını desteklemeye çalışmıştır. Bu anlamda Türkiye’de serbestleşmenin tam olarak sağlandığı 1996 sonrasında, ithalatı kısımaya yönelik uygulanan gümrük vergilerinin imalat sanayi alt sektörleri üzerinde yarattığı etkilerin incelenmesi bir gereklilik haline gelmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa İstatistik Ofisi tarafından oluşturulan ve uluslararası bir ekonomik faaliyet sınıflama sistemi olan NACE Rev.2 ekonomik sınıflama sistemine göre Türkiye imalat sanayinde yer alan 10 sektör seçilerek gümrük vergilerinin ekonomik etkileri araştırılmaktadır. Bu kapsamda çalışmaya dahil edilen sektörler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2.3. Çalışmaya Dahil Edilen İmalat Sanayi Alt Sektörleri

NACE REV.2 Kodu	Sektör Adı
13	Tekstil ürünlerinin imalatı
14	Hazır giyim eşyalarının imalatı
20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
22	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
24	Ana metal sanayi
26	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
28	Makine ve ekipman imalatı
29	Motorlu kara taşıtı ve bunların aksam ve parçalarının imalatı
31	Mobilya imalatı

Çalışmada Tablo 2.3 ‘da gösterilen bu sanayi kollarının seçilme sebebi ise, 2019 yılı itibariyle ihracata en çok konu olan sektörlerin başında gelmeleridir. Bunun yanında,

analizde kullanılan verilerin kısıtlı sektörler itibariyle elde edilebiliyor olması çalışmanın söz konusu sektörler ile sınırlandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, Türkiye’de gümrük vergilerinin üretim, istihdam, dış ticaret ve vergi gelirleri üzerinde yarattığı etkiler sektörel bazda daha detaylı olarak incelenmektedir.

2.4.1. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçaları

Otomotiv sanayi, ülke ekonomilerine önemli katkılar sağlayan sektörlerin başında gelmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelere baktığımızda hemen hepsinin gelişmiş bir otomotiv sanayine sahip olduğu görülmektedir. Otomotiv sanayinin bu ülkelerin ekonomik faaliyetlerindeki payı oldukça büyüktür ve rekabet gücüne olumlu yansımaktadır. Otomotiv sanayi aynı anda birçok farklı endüstri dalı ile ilişki içindedir. Demir-çelik, petro-kimya, plastik, cam, tekstil ve elektronik gibi sektörlerin ürettiği ürünlerin alıcısı konumunda olan otomotiv sektörü tarım, turizm, inşaat, altyapı, ulaştırma ve savunma gibi alanlarda ihtiyaç duyulan motorlu kara taşıtlarını tedarik etmektedir (Gür ve Furuncu, 2019: 14). Otomotiv sanayi hizmet sektörünü de etkilemektedir. Araç kiralama, satış sonrası bakım-onarım servisi hizmetleri, sigortacılık işlemleri gibi hizmet faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Otomotiv sanayi teknolojik gelişim için kilit sektörlerden biridir. Buna paralel olarak AR-GE harcamalarına en fazla kaynak ayıran sektörlerin başında gelmektedir. Otomotiv endüstrisinin yıllık ortalama AR-GE harcaması 85 milyar Euro’dur (OICA, 2019). Avrupa yıllık AR-GE yatırımında 57,4 milyar Euro ile ilk sırada yer almaktadır (ACEA, 2019).

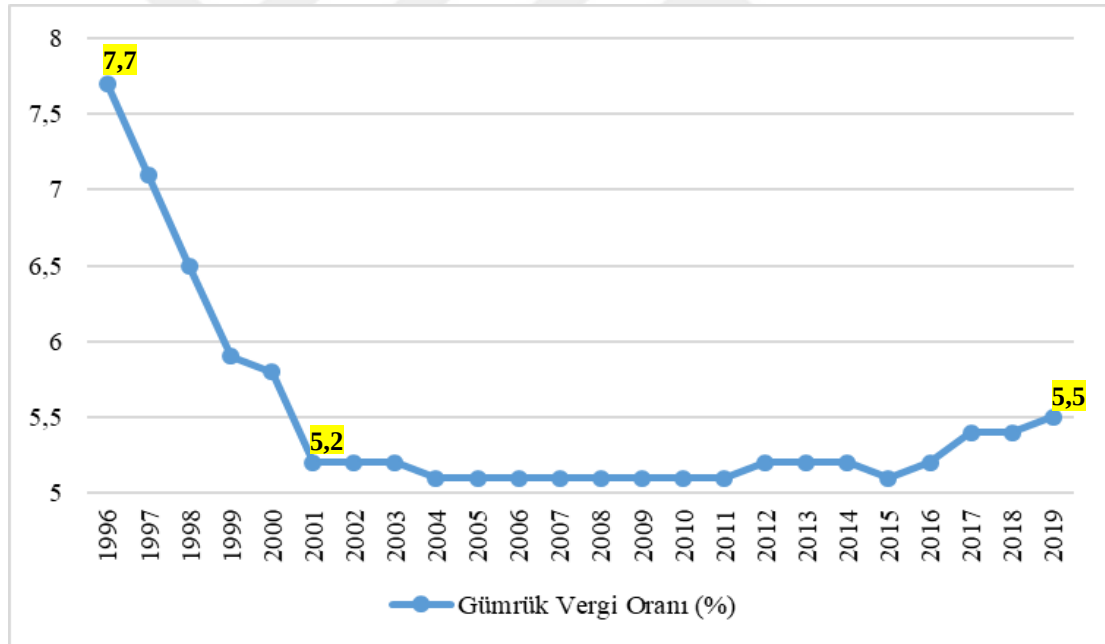
Benzer birçok araç gibi otomotiv de ilk olarak askeri amaçlar için üretilmiştir. Türkiye’de de ilk kez otomotiv sanayi ürünleri üretimi 1954 yılında Türk Willys Overland Ltd.’nin orduya jip ve kamyonet üretmesi üzerine başlamıştır (Bedir, 2002: 26). 1955’te kamyon ve 1963’te otobüs montajına başlanmış, takip eden üç yıl içerisinde binek otomobil üreten montaj fabrikaları (Tofaş-Fiat, OYAK-Renault, Otosan-Ford) imalata geçmiştir (Görener ve Görener, 2008: 310).

Türkiye’nin ilk yerli otomobil üretimi denemesi ise, 1961 yılında Eskişehir Devlet Demiryolu Fabrikasında yapılan “Devrim” arabası olmuştur. Ancak Devrim arabasının üretimi 4 adet prototip ile sınırlı kalmış, talep yetersizliği nedeniyle

ekonomik ölçeğin çok altında bir üretim yapılamayacağı gerekçesiyle üretime geçilememiştir (Bedir, 2002: 26). Seri ve yerli otomobil üretimine ise 1966 yılında “Anadol” marka otomobilin üretimi ile başlanmıştır (Yaşar, 2006a: 52). Anadol marka otomobillerin üretimi 1984 yılına kadar devam etmiştir.

Türkiye otomotiv sektörü toplam pazarı, 2019 Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %28,9 azalarak 399.077 adet, üretim %7,1 azalarak 1.325.490 adet ve ihracat %6 azalarak, 1.146.238 adet oldu. İhracat değeri ise %3,6 oranında azalarak 28 milyar 643 milyon dolar seviyesine ulaşmaktadır (ODD, 2019: 18). 2019 yılı otomotiv sanayi ihracatı toplam ihracatın %15,1’ini, imalat sanayi ihracatının ise %16,8’ini oluşturmaktadır. Türkiye ayrıca 2019 yılında dünya motorlu kara taşıtı üretiminde 14. sırada yer almaktadır.

Şekil 2.1. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait Gümrük Vergi Oranlarının 1996-2019 Dönemindeki Değişimi

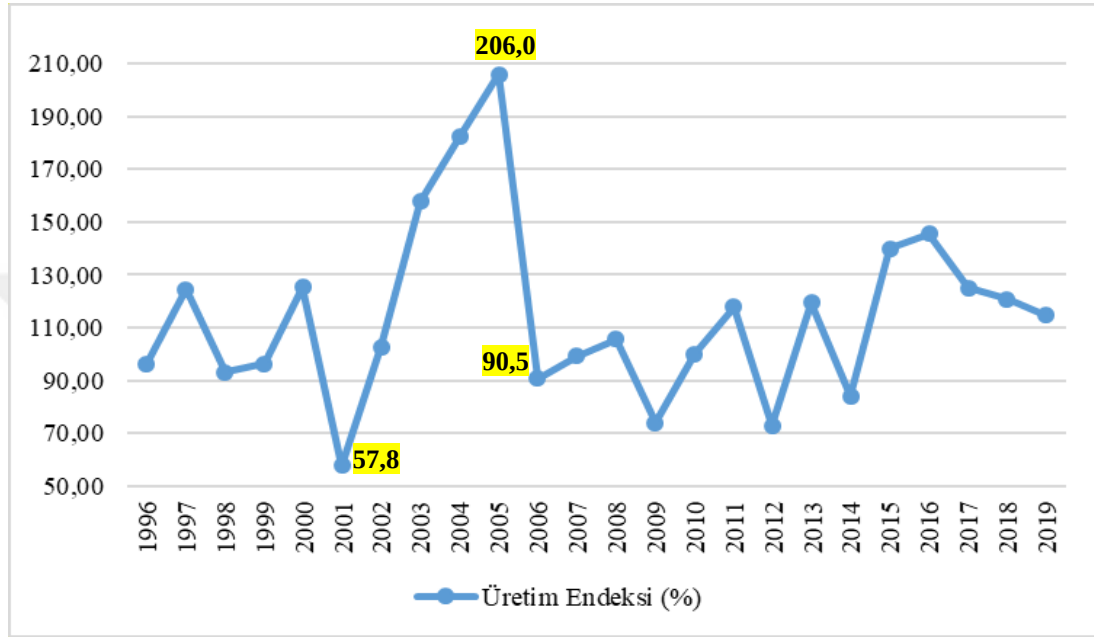

Kaynak: DTÖ’den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.1 de motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait gümrük vergi oranlarının 1996-2019 dönemindeki değişimi gösterilmektedir. Şekil 2.1’e bakıldığında gümrük vergi oranlarının 1996 yılından 2001 yılına kadar azalma eğiliminde olduğu görülmektedir ve bu tarihten sonra 2011 yılına kadar durağan bir seyir izlemektedir. Motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait ürünlerin

üretiminde gümrük vergi oranları 2012 yılında küçük bir artış göstermekte ve 2015 yılında tekrar azalmaktadır. 2016 yılı ve sonrasında ise tekrar bir artış eğilimi göstermekte ve sonraki yıllarda artarak devam etmektedir.

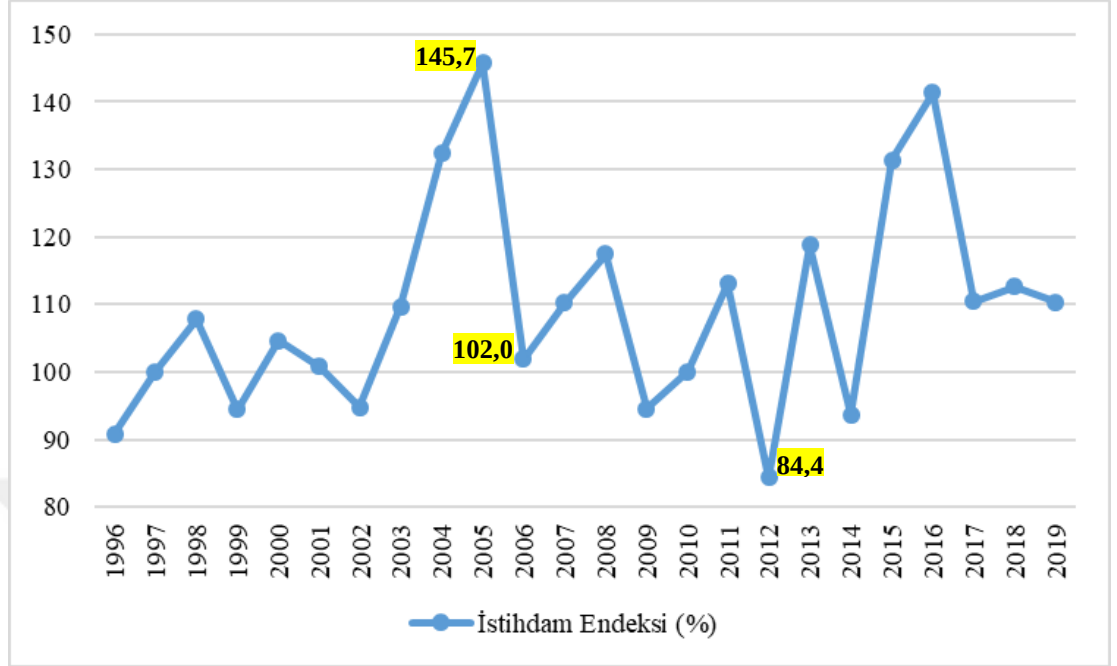
Şekil 2.2. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Yıllarını Kapsayan Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.2'de motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait 1996-2019 yıllarını kapsayan üretim endeksleri yer almaktadır. Şekil 2.2'ye bakıldığında otomotiv sanayine ait üretim endekslerinin inişli çıkışlı seyri dikkat çekmektedir. Sektörün “2003”, “2004” ve “2005” yıllarında önemli bir üretim artışının olduğu, 2001 yılında ise sektöre ait üretim endeksinin en düşük değerini aldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında son yıllarda otomotiv sektöründe uygulanan gümrük vergi oranlarının arttırılmasına karşın azalma eğilimine giren üretim endeksi değerleri dikkat çekmektedir. Buna karşılık otomotiv sanayine ait ihracat değerleri de 2019 yılı itibariyle önceki yıllara göre azalma göstermiştir.

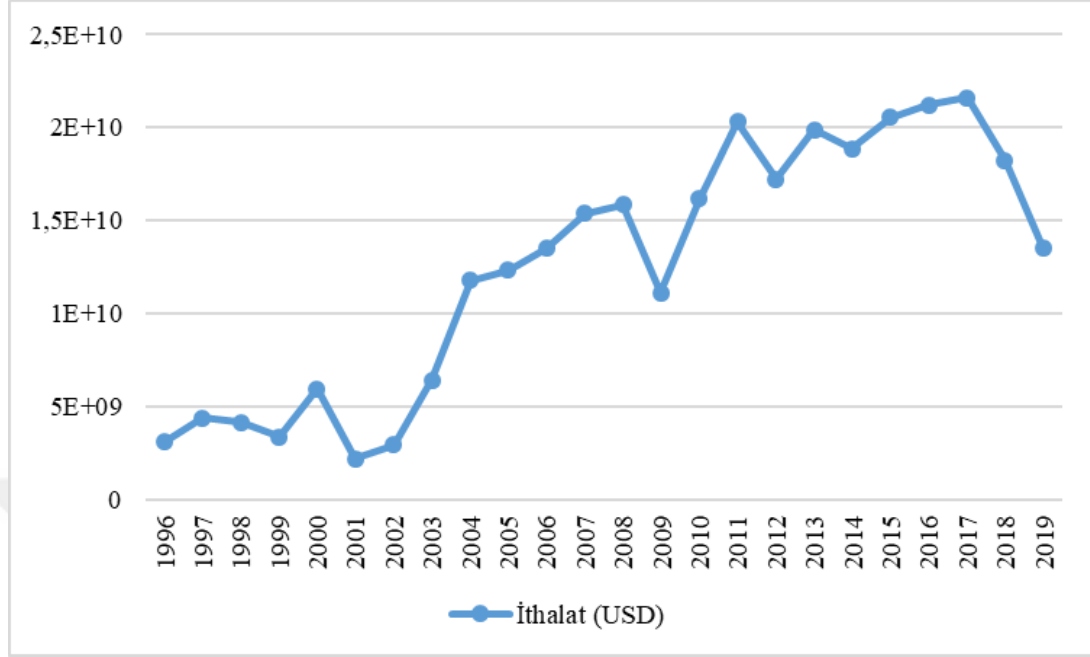
Şekil 2.3. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Yıllarını Kapsayan İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.3'te motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait 1996-2019 yıllarını kapsayan istihdam endekslerine yer verilmektedir. Otomotiv sanayine ait istihdam endeksleri genel olarak sektöre ait üretim endekslerine paralellik göstermektedir. Bunun yanında istihdam oranında 2005 (%145,7) ve 2016 yıllarında önemli artışların meydana geldiği gözlemlenmektedir. Sektöre ait istihdam endekslerinin 2002-2005 dönemindeki ivmesi ise dikkatlerden kaçmamaktadır. Ayrıca bu dönemde motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait en düşük istihdam endeksi 2012 (%84,4) yılında gerçekleşmekte ancak son yıllarda azalma eğimi göstermektedir.

Şekil 2.4. Motorlu Kara Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalarına Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.4'te motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait 1996-2019 yıllarını kapsayan ithalat verileri gösterilmektedir. Şekil 2.4 incelendiğinde ithalat değerlerinin yıllar içinde giderek arttığı gözlemlenmektedir. Ancak “2001” ve “2009” yıllarında ithalatta keskin azalışlar meydana gelmiştir. Bunun sebebi olarak da “2000” ve “2008” yıllarında ortaya çıkan ekonomik krizler gösterilebilmektedir. Buna ek olarak 2017 yılı sonrasında ise ithalatın giderek azalan bir seyir izlediği gözlemlenmektedir.

2.4.2. Tekstil ve Hazır Giyim

Tekstil sektörü dünya tarihinde çok önemli bir geçmişe sahip olmakla birlikte ülkeler için ekonomik açıdan hala büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz açısından da tekstil sanayisi yarattığı istihdam, GSYH payı, mevcut yatırımlar ve yüksek ihracatı ile Türkiye'nin lokomotif sektörlerinden biri konumundadır (Uyanık ve Çelikel, 2019: 32). Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı devleti sanayi devrine kadar olan süreçte özellikle pamuklu ve ipekli sanayi ve ticaretinde Hindistan'dan sonra en önemli merkez durumunda olan Anadolu, sanayi devrimiyle birlikte yüksek kaliteli düşük maliyetli ürünleri pazara sunan Avrupa ülkeleri karşısında rekabet gücünü kaybetmeye

başlamıştır (Yücel, 2010: 230). Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, tüm tekstil ve hazır giyim işletmeleri Sümerbank kuruluşu çatısı altına alınarak, tekstil ve hazır giyim sektörü daha kurumsal hale getirilmiştir (Şişman ve Bağcı, 2014: 31). Ülkemizde tekstil ve hazır giyim sektörü devletçi dönemde de en çok önem verilen sektörlerin başında gelmiştir. Nitekim 1930’lardan itibaren uygulanan planlı kalkınma çerçevesinde uygulanmak istenen sanayi yatırımlarında tekstil-giyim sektörüne daha çok yer verilerek planda yatırım için ayrılan bütçenin yarısı (%49.9) bu sektörde kullanılmıştır (Tokgöz, 1999: 68). 1990’lı yıllarda sanayinin büyüme hızı ortalamanın çok üzerinde seyretmiş, Avrupa kotalarına rağmen, düşük maliyetli vasıflı işgücü, düşük maliyetli hammadde ve Türk firmalarının esnekliği sayesinde Türk tekstil ve hazır giyim sanayi Avrupa’nın en büyük ithalat ortağı haline gelmiş, bu dönemde toplam ihracat içindeki sektörün payı % 40’a kadar çıkmıştır (Uyanık ve Oğulata, 2013: 60). Toplam ihracatımız içinde tekstil-giyim oranı 1995’den 2003 yılına kadar %32,3’e kadar gerilemiş, tekstil-giyim oranının azalmasında ihracatımız içinde başta makine ve ulaşım araçları olmak üzere diğer sanayi kollarının artışının yanında son yıllarda tekstil-hazır giyim ürünleri ihracat artış hızının yavaşlaması da etkili olmuştur (Uğur, 2004: 38).

Tekstil ve hazır giyim sektörünü iki ayrı sektör olarak değerlendirmek mümkündür. Yapısı itibariyle tekstil sektörü elyaftan başlayarak iplik, dokuma, örme, boya-baskı ve terbiye işlemlerini kapsayan sermaye yoğun bir sektördür (Uyanık ve Oğulata, 2013: 61). Hazır giyim sektörü ise genel olarak kumaşın giysiye dönüştüğü proje, üretim ile satış ve dağıtımın yapıldığı emek yoğun bir sektördür (Uyanık ve Oğulata, 2013: 61). Tekstil ihracatımız 2019 yılında -%4,6 azalarak 11 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2019 yılı itibariyle tekstil ihracatımızın toplam ihracat içindeki payı %6,3, imalat sanayi içindeki payı ise %7 olmuştur. Türkiye 2019 yılında dünyanın 7. büyük tekstil ihracatçısı konumundadır. Türk hazır giyim sektörü 2019 yılı itibariyle %3,3 pay ile dünyanın 7’inci büyük hazır giyim ihracatçısı konumundadır ve AB ülkelerine hazır giyim ihracatında ise ülkemiz Çin ve Bangladeş’in ardından 3’üncü sırada yer almaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019: 1). Ayrıca 2019 yılında hazır giyim sektörü toplam ihracatın %8,7’sini, imalat sanayi ihracatının ise %9,7’sini oluşturmaktadır.

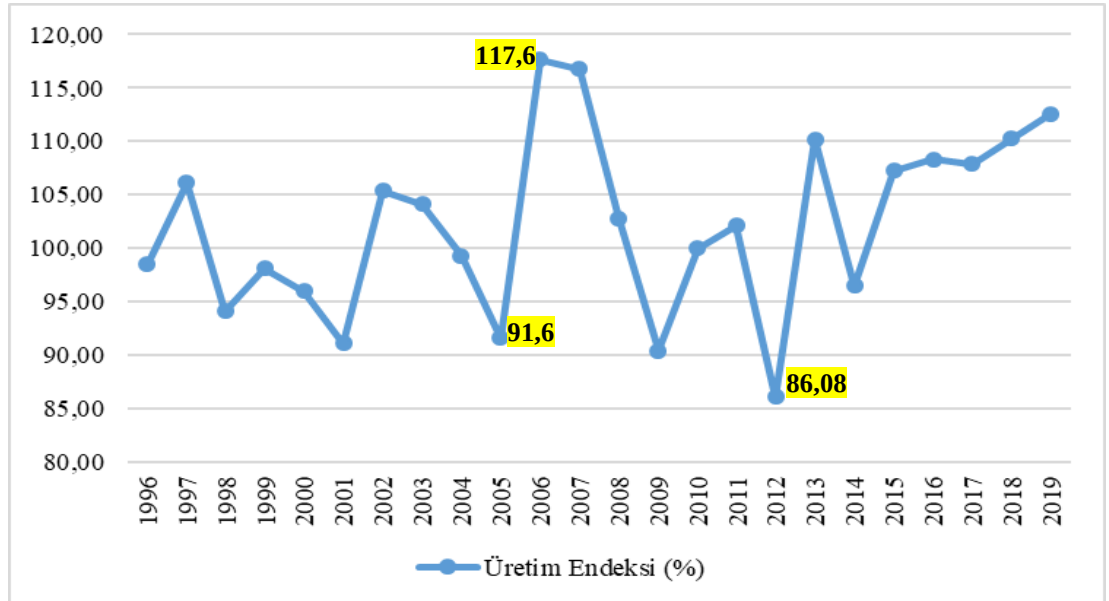
Tablo 2.4. Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Gümrük Vergi Oranları

Yıllar	Gümrük Vergi Oranı (%)	Yıllar	Gümrük Vergi Oranı (%)
1996	7,8	2008	6,2
1997	7,8	2009	6,2
1998	7,6	2010	6,2
1999	15	2011	6,2
2000	7,1	2012	6,2
2001	6,9	2013	6,2
2002	6,7	2014	6,2
2003	6,5	2015	6,2
2004	6,3	2016	6,2
2005	6,3	2017	6,3
2006	6,3	2018	6,3
2007	6,2	2019	6,3

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü'nden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tablo 2.4'te tekstil sektörüne ait 1996-2019 yıllarını kapsayan gümrük vergi oranı, üretim endeksi, istihdam endeksi ve dış ticaret verileri yer almaktadır. Tablo 2.4'e bakıldığında gümrük vergisi oranlarının 1996 yılından 2004 yılına kadar sürekli olarak düştüğü 1999 yılında ise %7,6'dan iki kat artarak %15'e çıktığı gözlemlenmektedir. 2004 yılı sonrasında ise önemli bir değişim meydana gelmemektedir.

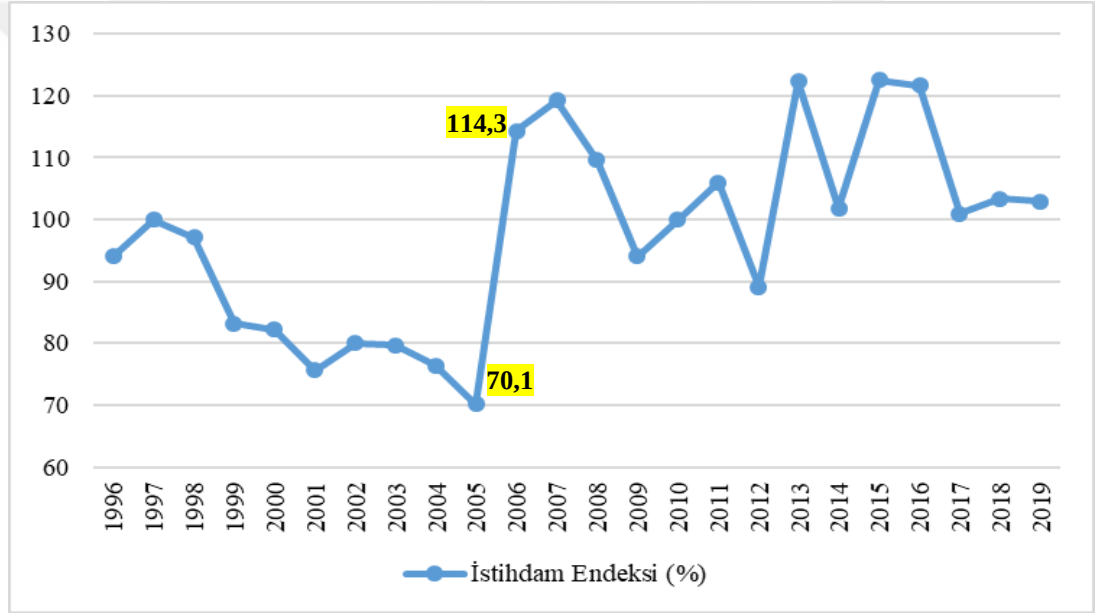
Şekil 2.5. Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.5'te tekstil sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endekslerine yer verilmektedir. Tekstil sektörünün üretim endeksleri incelendiğinde iniş çıkışlar olmakla birlikte genel anlamda gözlemlenen yüksek göstergeler dikkat çekmektedir. Ayrıca tekstil sanayine ait üretim endeksi göstergeleri son yıllarda oldukça istikrarlı bir artış seyri izlemektedir. Bunun yanında tekstil sektörü en yüksek üretim endeksi değerini 2006 (%117,6) yılında, en düşük değerini ise 2012 (%86,08) yılında almaktadır. Tekstil sanayine ait üretim endeksi değerlerinde söz konusu dönemde en büyük değişim ise artış yönlü olarak 2005-2006 döneminde gerçekleşmektedir.

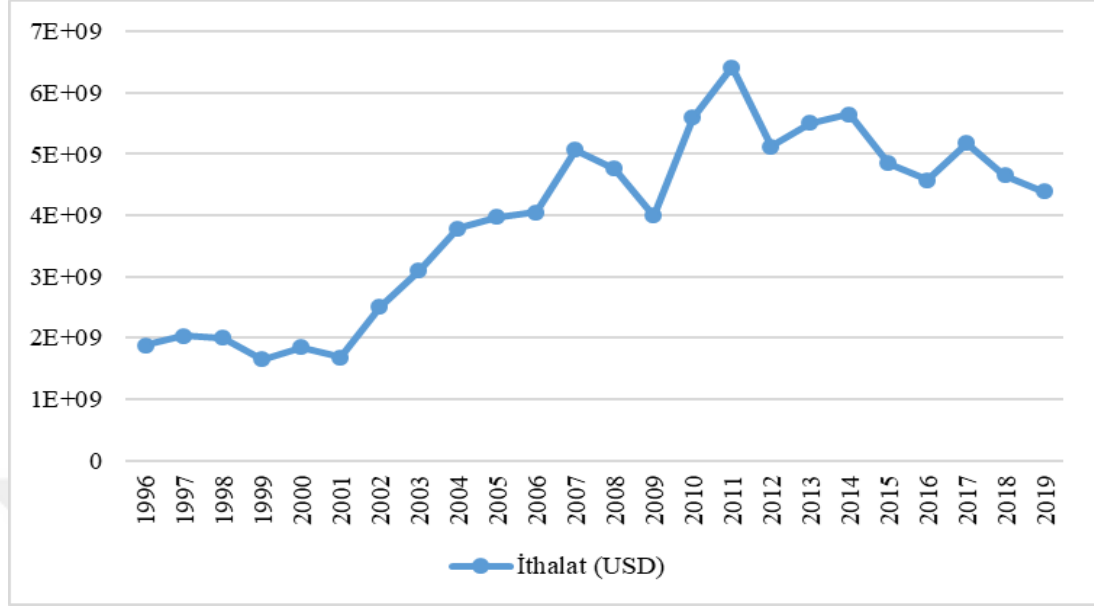
Şekil 2.6. Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.6'da tekstil sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksleri yer almaktadır. Şekil 2.6'ya bakıldığında 2006 yılına kadar istihdam endeksleri düşüş eğilimi göstermekte, 2006 yılı ve sonrasında ise istihdam endeksi verilerinin dalgalı bir görünüm seyrettiği gözlemlenmektedir. Tekstil sanayine ait istihdam endeksleri 2005 yılında en düşük değerini almakla birlikte 2012 yılında en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Tekstil sanayi istihdam endeksleri son yıllarda öncesine göre durağan bir seyir izlemektedir.

Şekil 2.7: Tekstil Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.7'de tekstil sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat göstergelerinin grafiği yer almaktadır. Tekstil sanayine ait ithalat değerleri 2001-2006 döneminde istikrarlı bir artış göstermektedir. 2009 yılına gelindiğinde ise önemli bir düşüş meydana gelmektedir. Bu tarihten sonra vergi gelirlerinde artışların yaşandığı dönemler olsa da genel olarak azalma eğilimindedir.

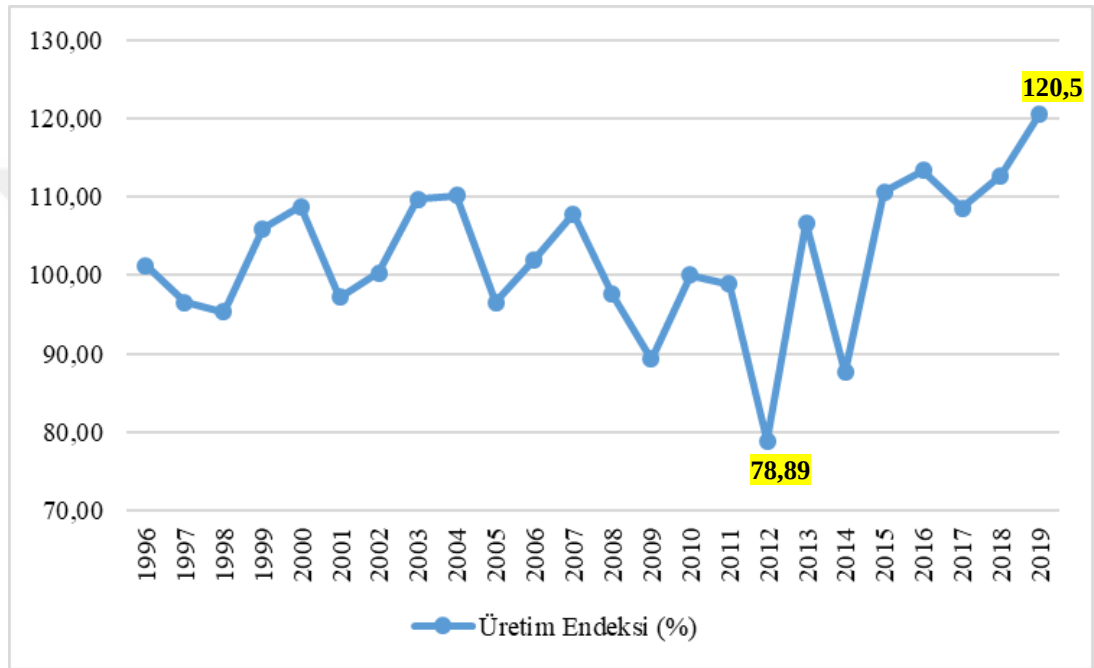
Tablo 2.5. Hazır Giyim Sanayinin 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Yıllar	Gümrük Vergi Oranı (%)	Yıllar	Gümrük Vergi Oranı (%)
1996	11,9	2008	10,8
1997	11,8	2009	10,8
1998	11,6	2010	10,8
1999	17,3	2011	10,8
2000	11,3	2012	10,9
2001	11,2	2013	10,9
2002	11,1	2014	10,9
2003	11,0	2015	10,9
2004	10,8	2016	10,9
2005	10,8	2017	10,9
2006	10,8	2018	10,9
2007	10,8	2019	10,9

Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Tablo 2.5'te hazır giyim sanayinin 1996-2019 dönemi gümrük vergi oranları gösterilmektedir. Buna göre, özellikle 1999 yılındaki %17,3 oranında uygulanan yüksek gümrük vergi oranı dikkat çekmektedir. Bunun dışında önemli bir değişim gözlenmemektedir. Hazır giyim sanayinde uygulanan gümrük vergi oranlarına bakıldığında diğer sektörlerle nazaran oldukça yüksek seyreden vergi oranları dikkat çekmektedir.

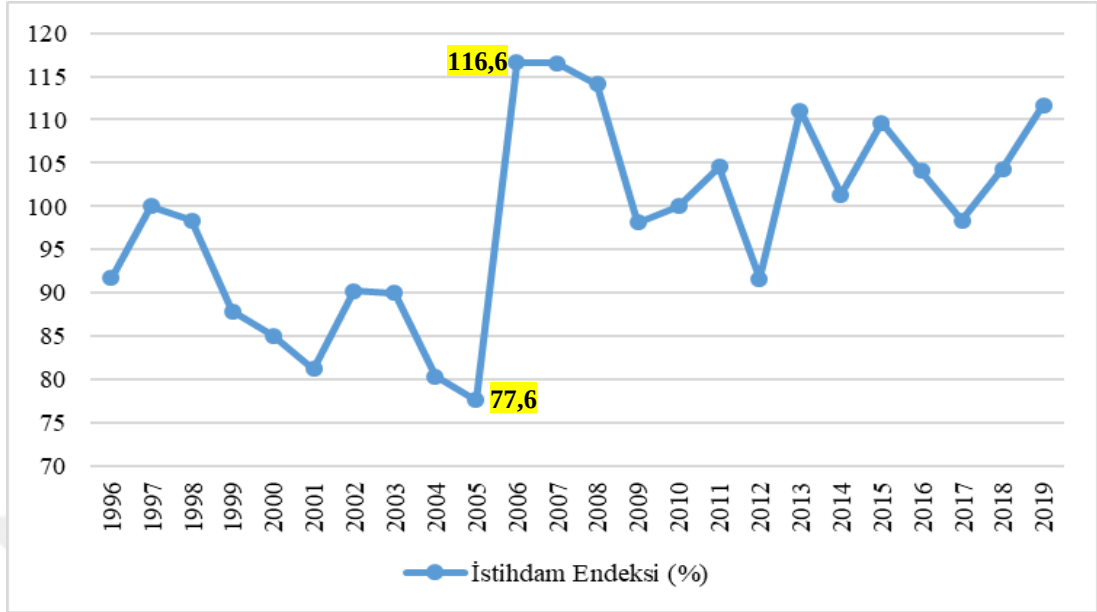
Şekil 2.8. Hazır Giyim Sanayi 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.8'de hazır giyim sanayinin 1996-2019 dönemi üretim endeksi verileri gösterilmektedir. Şekil 2.8 incelendiğinde 2012 ve 2014 yıllarında meydana gelen üretim endeksi değerlerindeki düşüş dikkat çekmektedir. Bununla birlikte son yıllarda istikrarlı bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca hazır giyim sanayine ait üretim endeksi değerlerine bakıldığında en düşük değerini 2012 (%78,89), en yüksek değerini ise 2019 (%120,5) yılında aldığı görülmektedir. Ancak hazır giyim sanayinde son yıllarda artan üretim endeksine karşılık ihracatta belirgin bir artış gözlenmemektedir. Bu da demektir ki hazır giyim sanayinde gerçekleştirilen üretim önemli bir kısmı iç talebi karşılamaya yöneliktir.

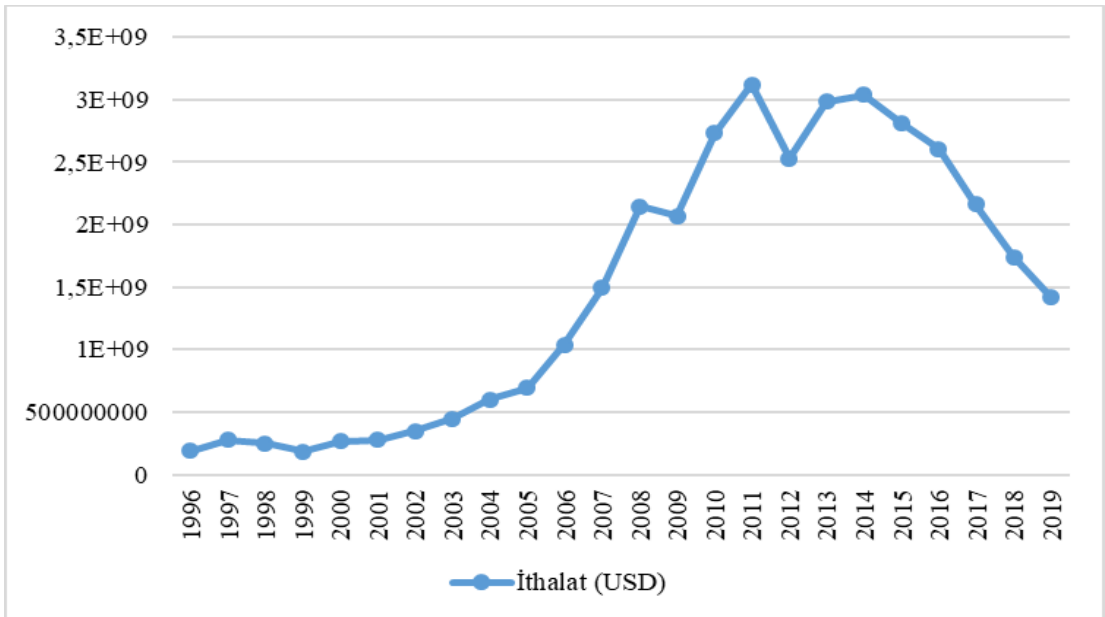
Şekil 2.9. Hazır Giyim Sanayi 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.9'da hazır giyim sanayinin 1996-2019 dönemi istihdam endeksi verileri gösterilmektedir. Şekil 2.9 incelendiğinde 2005 yılında istihdam endeksi en düşük değerini almaktadır. Bu tarihten sonra ise istihdam endeksi daha yüksek değerlerde setretmektedir.

Şekil 2.10. Hazır Giyim Sanayinin 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.10’da hazır giyim sanayinin 1996-2019 dönemi ithalat değerleri gösterilmektedir. Şekil 2.10’a bakıldığında hazır giyim sanayinde ithalatın 2008 yılına kadar sürekli olarak artmakta ve 2011 yılında en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. Hazır giyim sanayine ait ithalat değerleri 2014 yılından sonra ise istisnasız olarak her yıl azalmaktadır.

2.4.3. Kimya Sanayi

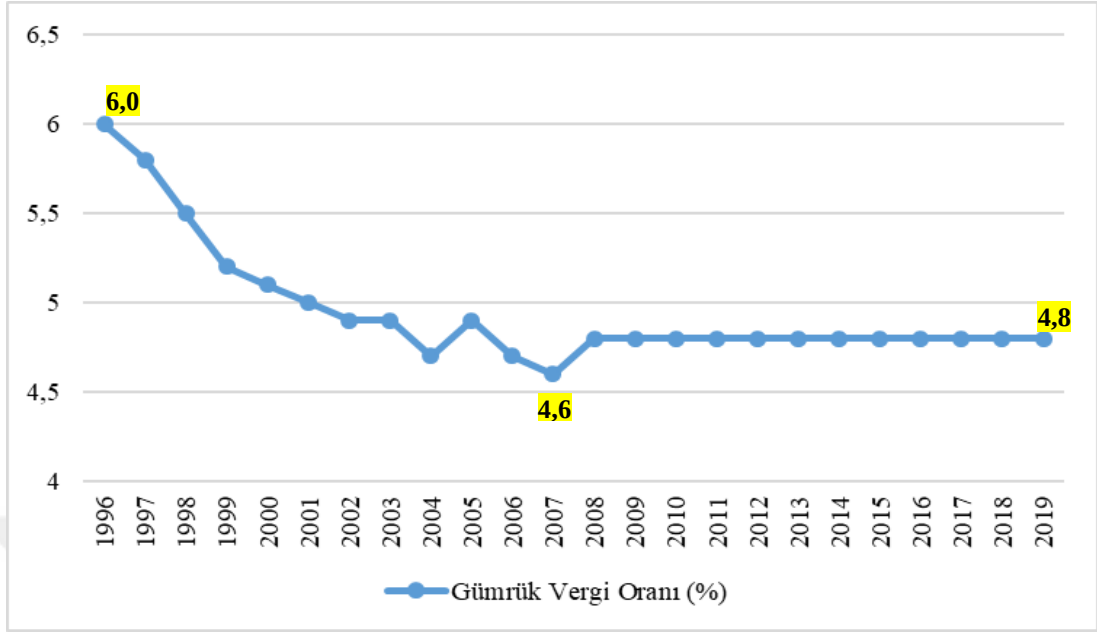
Kimya sanayi temel kimyasalları ve onun ürünleri olan gübreleri, boyaları, gazları ve tıbbi ürünleri içerdiğinden dolayı bir ülkenin ekonomik gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Korkmaz, 2011: 131). Kimya sanayi birçok sektöre girdi sağlayan kilit bir sektör konumundadır. Kimya sanayinde toplam üretimin yaklaşık %30’u tüketim amaçlıyken geri kalanı diğer sektörler hammadde sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Kimya sektörü aynı zamanda emek yoğun bir sektör olarak bilinmekte ve emek yoğun bir sektör olmasından dolayı istihdam politikaları üzerinde de önemli bir işleve sahiptir (Korkmaz, 2011: 130).

Türkiye’de sanayi 1950lilere kadar küçük işletmeler şeklinde ilerlemiştir. Türkiye’de kimya sanayiye ait önemli adımlar ise 1970li yıllarda yapılmıştır. Bu yıllarda petrokimya alt sektörlerinde kamuya ait Petkim ve Tüpraş önemli hammadde sağlayıcı firmalar olarak öne çıkmıştır.

Türk kimya sektöründe hammadde kapsamında petrokimya, ara mamul niteliğinde boya, sentetik elyaf, gübre, soda gibi ürünler üretilmekte, nihai tüketim malı olarak ise deterjan ve kozmetik ürünlerin imalatı öne çıkmaktadır (KPMG, 2019: 8). Ayrıca ülkemizde kimya sektörü büyük oranda ithalata bağımlı bir sektördür. Kullanılan hammaddenin yüzde 70’i ithal edilmekte ve %30’u yerli üretimle karşılanmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021: 3).

Kimya sanayinin yıllar içinde artan taleple birlikte gelişmesine rağmen toplam ihracat ve imalat sanayi ihracatındaki payında bir değişim söz konusu olmamıştır. Kimya sanayinin 1996 yılı itibariyle toplam ihracat içindeki payı %4,9, imalat sanayi ihracatındaki payı %5,5 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise bu oranlar toplam ihracat içinde %4,8, imalat sanayi ihracatı içinde %5,5 şeklindedir.

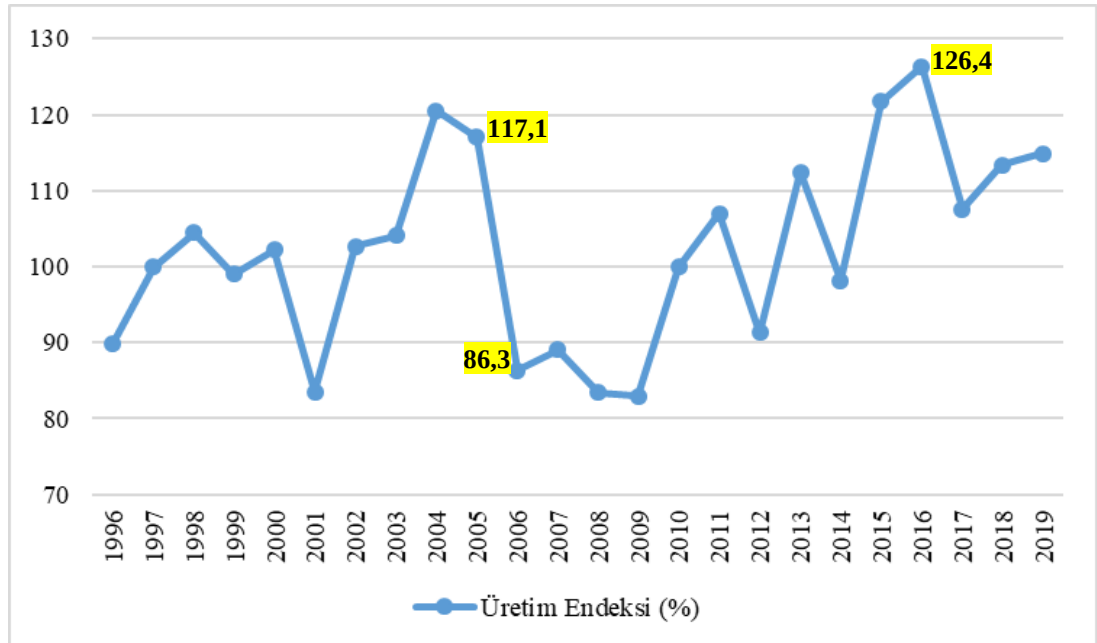
Şekil 2.11. Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.11'de kimya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranları gösterilmektedir. Şekil 2.11 incelendiğinde gümrük vergi oranlarının 2002 yılına kadar düştüğü ancak bu tarihten sonra önemli bir değişim olmadığı gözlemlenmektedir.

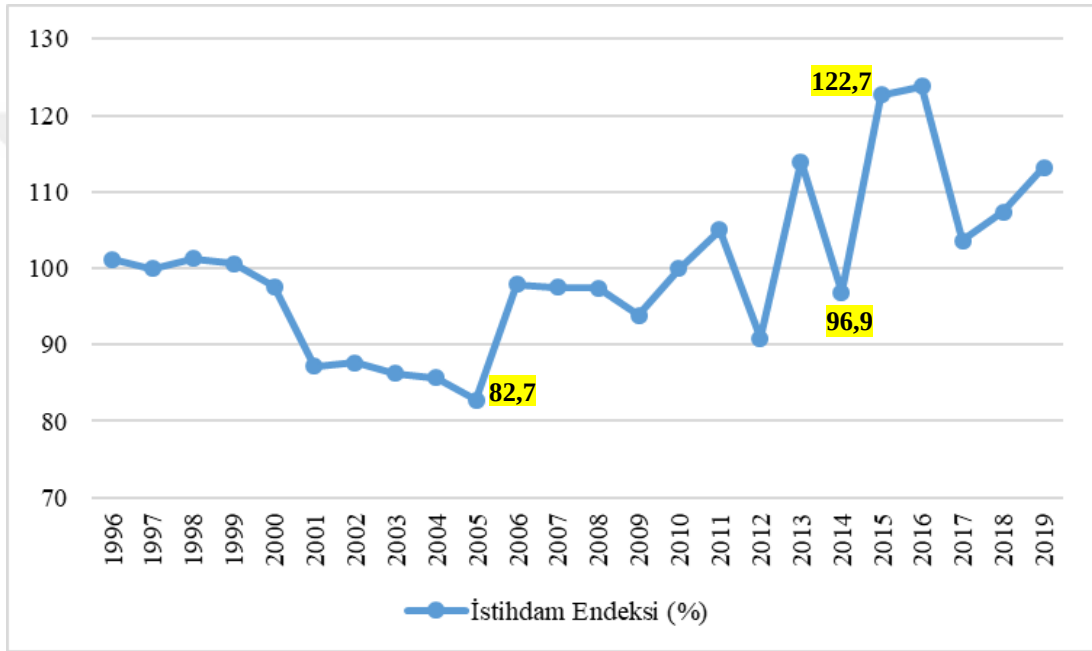
Şekil 2.12. Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.12’de kimya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endeksi gösterilmektedir. Şekil 2.12 incelendiğinde üretim endeksi “2001”, “2008” ve “2009” yıllarında oldukça düşük değerler almaktadır. Üretim endeksi 2016 (%126,4) yılında ise en yüksek değerini almaktadır. Kimya sanayi üretim endeksi değerlerinde 2005 yılı sonrasında meydana gelen keskin düşüş dikkat çekmektedir. Bunun yanında bu sektördeki üretim endeksi değerlerinin 2017 yılı ve sonrasında küçük bir artış eğilimine girdiği gözlemlenmektedir.

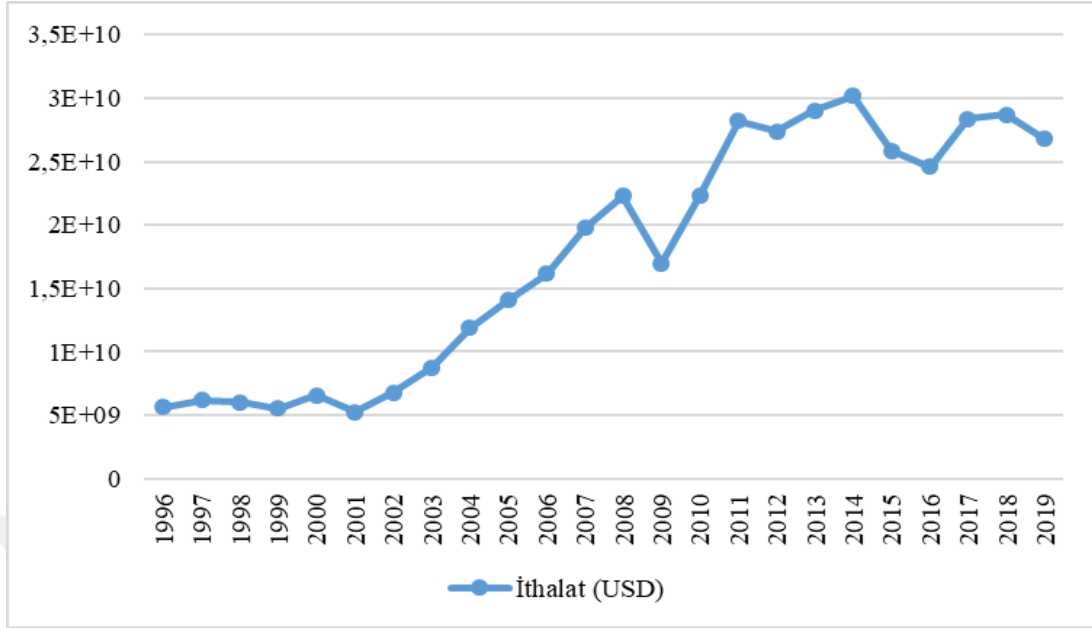
Şekil 2.13. Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.13’te kimya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksi değerleri gösterilmektedir. Şekil 2.13’e bakıldığında istihdam endeksi değerlerinin genellikle %80 ve üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bunun yanında “2015” ve “2016” yılındaki önemli artışlar da dikkat çekmektedir. Kimya sanayinde üretim endeksi değerlerinin 2005 yılında oldukça yüksek bir değer almasına karşılık (Bkz. Şekil 2.12) aynı tarihte istihdam endeksi değerlerinin en düşük değerini (%82,7) aldığı gözlemlenmektedir. Ancak 2017 yılı ve sonrasında kimya sanayinde istihdam endeksi değerleri üretim endeksi değerlerine paralellik göstermekte ve artış eğilimine girmektedir.

Şekil 2.14. Kimya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.14'te kimya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat değerleri gösterilmektedir. Şekil 2.14 incelendiğinde ithalat değerlerinin 2008 yılına kadar sürekli olarak artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bunun yanında kimya sanayine ait ithalat verilerinde 2001 yılında ve 2008 yılı sonrasında meydana gelen azalmalar dikkat çekmektedir. Kimya sanayinde en yüksek ithalat 2014 yılında gerçekleşirken, 2016 yılında ithalatta önemli bir azalma (%5,35) meydana gelmektedir. Kimya sanayine ait ithalat göstergelerine bakıldığında oldukça yüksek oranlarda ithalat gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.

2.4.4. Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünler (İlaç Sanayi)

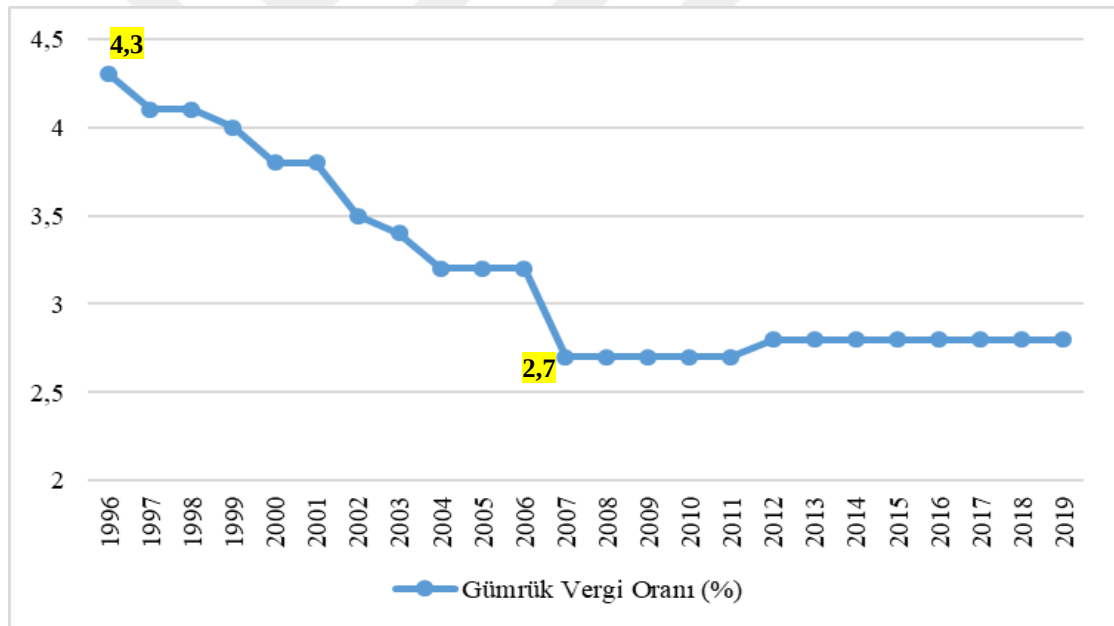
İlaç endüstrisi, beşeri ve veteriner hekimlikte tedavi edici, koruyucu ve tanı amaçlı olarak kullanılan sentetik, bitkisel, hayvansal ve biyolojik kaynaklı kimyasal maddeleri farmasötik teknolojiye uygun olarak üreterek tedaviye sunan bir sanayi dalıdır. İlaç sektörü temelde kimya sanayinin bir alt kolunu oluşturmaktadır. Ancak ülke ekonomileri için katma değeri yüksek bir sektör olması ve yarattığı istihdam olanakları sebebiyle başlı başına bir inceleme konusu olmuştur. İlaç sektörü yüksek maliyetli olması, uzun süren Ar-Ge çalışmaları içermesi, çok sayıda nitelikli işgücünün istihdam edilmesi, ileri teknoloji gerektiren bir sektör olması ve bireylerin

sağlığını ilgilendirmesi sebebiyle stratejik öneme sahip bir sektördür (Kaynak, 2016: 49).

İlaç sanayi Türkiye için de katma değeri yüksek ve önemli ihracat rakamlarına ulaşılmış üretim kapasitesi yüksek sanayi kollarından birisidir. Türkiye özellikle İyi İmalat Uygulamaları (GMP) Yönetmeliği'nin yürürlüğe girdiği 1984 yılından, günümüze kadar üretim teknolojisi yenilenmiş, üretim makine parkı ülke ihtiyacının üzerinde bir kapasiteye getirilmiştir (Yalçınkaya ve Özden, 2020: 9).

2019 yılında toplam sanayi üretimi %0,6, imalat sanayi %0,7 oranında azalırken, kimya sektörü imalatı %1,4 artmıştır ve aynı dönemde ilaç sektörü imalatı ise %13,5 artış oranıyla en hızlı büyüyen beşinci sektör olmuştur (İEİS, 2019: 1).

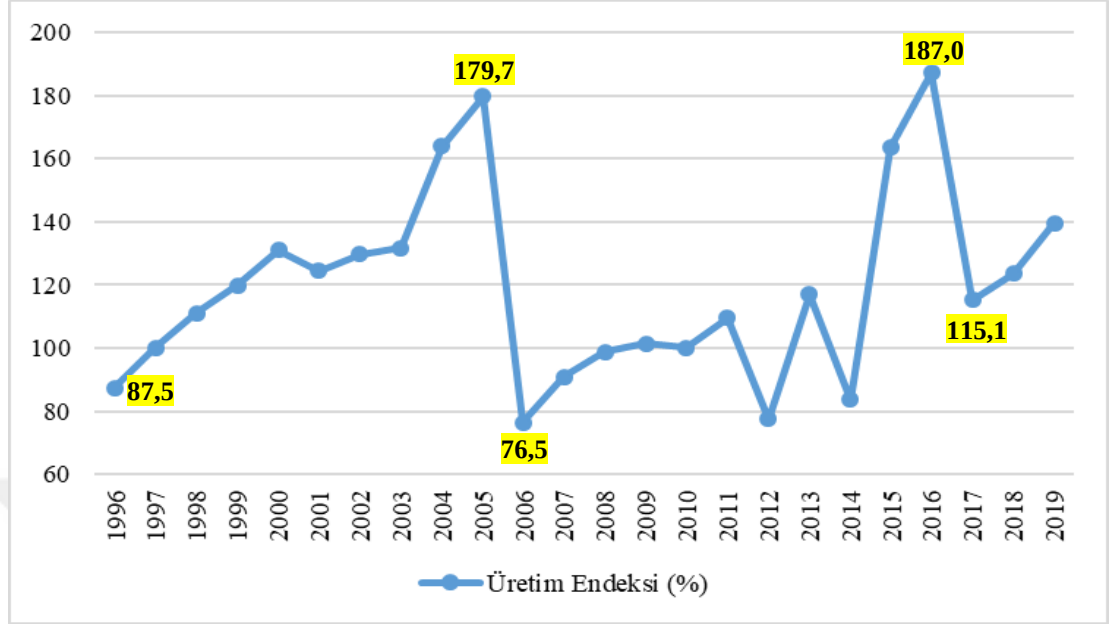
Şekil 2.15. Temel Eczacılık Ürünleri Ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.15'te temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünlerin 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranları gösterilmektedir. Şekil 2.15 incelendiğinde ilaç sanayi gümrük vergi oranlarının 2007 yılına kadar düştüğü ve en önemli değişimin bu tarihte gerçekleştiği görülmektedir. Bu sektöre ait gümrük vergi oranlarının 2007-2011 yıllarında sabit kaldığı, 2012 yılı ve sonrasında ise küçük bir artışla durağan seyrettiği gözlemlenmektedir.

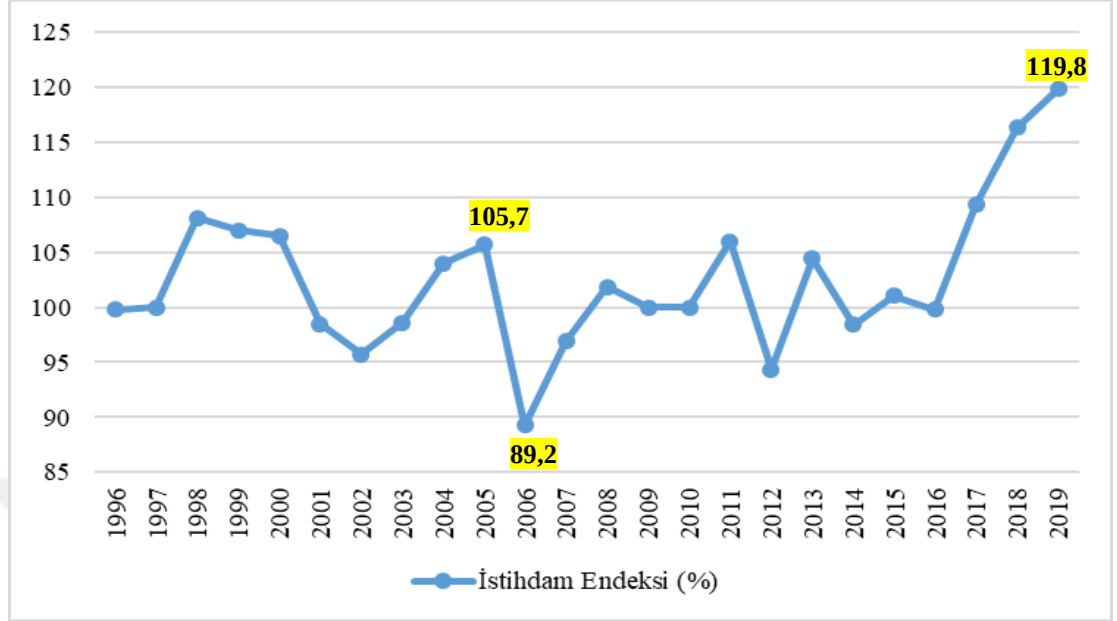
Şekil 2.16. Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.16'da temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünlerin 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endeksi değerleri gösterilmektedir. Şekil 2.16'ya bakıldığında üretim endeksi 2005(%179,7) yılına kadar artış göstermekte ve 2006 yılında çok keskin bir düşüş gerçekleşmektedir. Temel eczacılık ürünlerine ait üretim endeksleri 2012 ve 2014 yıllarında en düşük değerlerini almaktadır. 2015 ve 2016 yıllarında bir atılım gerçekleşse de izleyen yıllarda tekrar düşüş gerçekleşmektedir. Bu sektöre ait üretim endeksi değerleri oldukça dalgalı bir seyir izlese de genel olarak gerçekleşen yüksek üretim endeksleri dikkat çekmektedir. Bu durumda sağlık sektörünün Türkiye için hedef sektörlerden biri olmasının etkisi büyüktür.

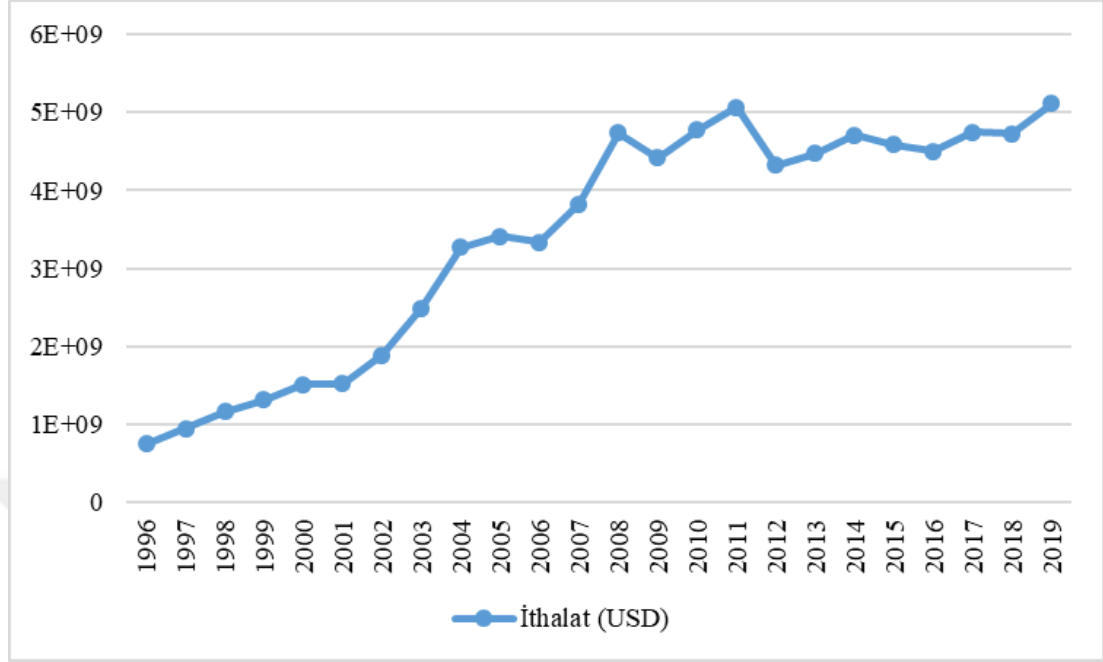
Şekil 2.17. Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.17'de temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünlerin 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksi değerleri gösterilmektedir. Şekil 2.17'ye bakıldığında istihdam endeksi verilerinde üretim endeksi verilerinde 2005-2006 yılında gerçekleşen belirgin düşüşün (Bkz. Şekil 2.16) istihdam düzeyini de etkilediği gözlemlenmektedir. Ayrıca bu sektörde en yüksek istihdam endeksi 2019 (119,8) yılı itibariyle gerçekleşirken en düşük üretim endeksi değeri 2006 (%89,2) yılında gerçekleşmektedir. Temel eczacılık ürünlerine ait istihdam endekslerinde söz konusu dönemde çok büyük değişimler olmamakla birlikte 2016 yılı sonrasındaki istikrarlı artış trendi dikkat çekmektedir.

Şekil 2.18. Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Ürünlerin 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.18'de temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünlerin 1996-2019 dönemi ithalat değerleri yer almaktadır. Şekil 2.18 incelendiğinde temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünlerin ithalatının 2008 yılına kadar istikrarlı bir artış eğiliminde olduğu ancak sonrasında iniş çıkışlar olmakla birlikte süreç içinde çok fazla değişim göstermediği gözlemlenmektedir.

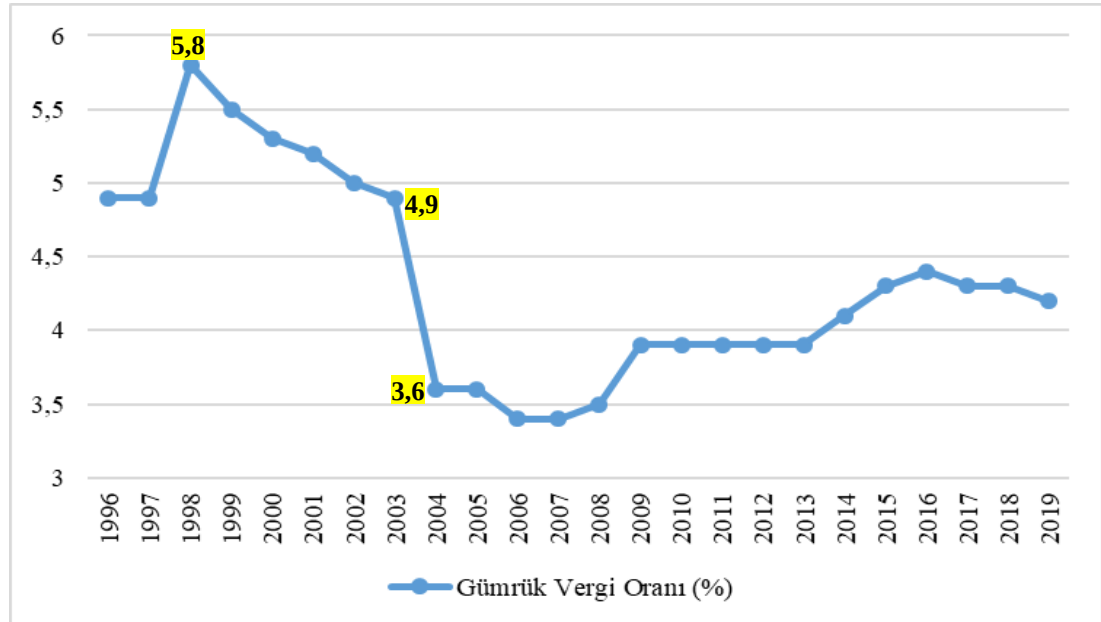
2.4.5. Ana Metal Sanayi

Ana metal sanayi demir-çelik ana sanayi ve demir-çelik dışındaki alüminyum bakır gibi ana metal sanayi alt kollarından oluşmaktadır. Ancak ana metal sanayi faaliyetlerinin büyük bir bölümünü demir-çelik üretimi oluşturmaktadır. Dayanıklılığı, güvenilirliği, yaygın kullanım alanı, çevre dostu özelliği ve birçok teknik üstünlüğü ile çağdaş toplum yaşantısının ayrılmaz bir parçası olan demir çelik, geçmişten bu yana, sanayileşmenin temelini ve kalkınmanın itici gücünü oluşturan stratejik bir malzemedir (Öztürk ve Fındık, 2012: 1261). Demir-çelik sektörü, özellikle inşaat, beyaz eşya, savunma sanayi, otomotiv gibi pek çok sektöre girdi sağlaması nedeniyle ülke ekonomileri için stratejik önem taşıyan sektörlerin başında gelmektedir (Çeştepe ve Tunçel, 2018: 117).

Türkiye’de demir çelik sanayinin temelleri 1930’lu yıllarda atılmıştır, ilk entegre tesis olan Karabük Demir Çelik İşletmeleri 1939 yılında işletmeye açılmış, bunu 1965 yılında Erdemir ve 1975 yılında da İsdemir izlemiştir (Yaşar, 2009b: 42). Yatırımların oldukça büyük ölçekli ve yüksek maliyetli olması sebebiyle demir çelik fabrikaları kamu eliyle kurulmuş fakat verimlik artışı sağlamak amacı ile zamanla özel sektöre devredilmiştir (Çeştepe ve Tunçel, 2018: 118). 2007 yılından bu yana Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) hariç, Türk çelik üretimi tamamen özel sektör eliyle yürütülmektedir.

Dünyada demir-çelik üretiminde ilk sırada Çin Halk Cumhuriyeti yer almaktadır. Türkiye ise 2019 yılı itibarıyla dünya çelik üretiminde 8. Sırada yer almaktadır. Sektörün dış ticaretine bakıldığında ise 2019 yılı verilerine göre, nihai ürün dış ticaret dengesinde 5,7 milyar dolara yakın ihracat fazlası görülmekle birlikte bütün girdi maliyetleri hesaba katıldığında yaklaşık 2,8 milyar dolarlık dış ticaret açığı görülmektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 24). Bu açığın sebebini ise sektörün enerji ihtiyacından kaynaklı yüksek oranda ithal ettiği taş kömürü oluşturmaktadır.

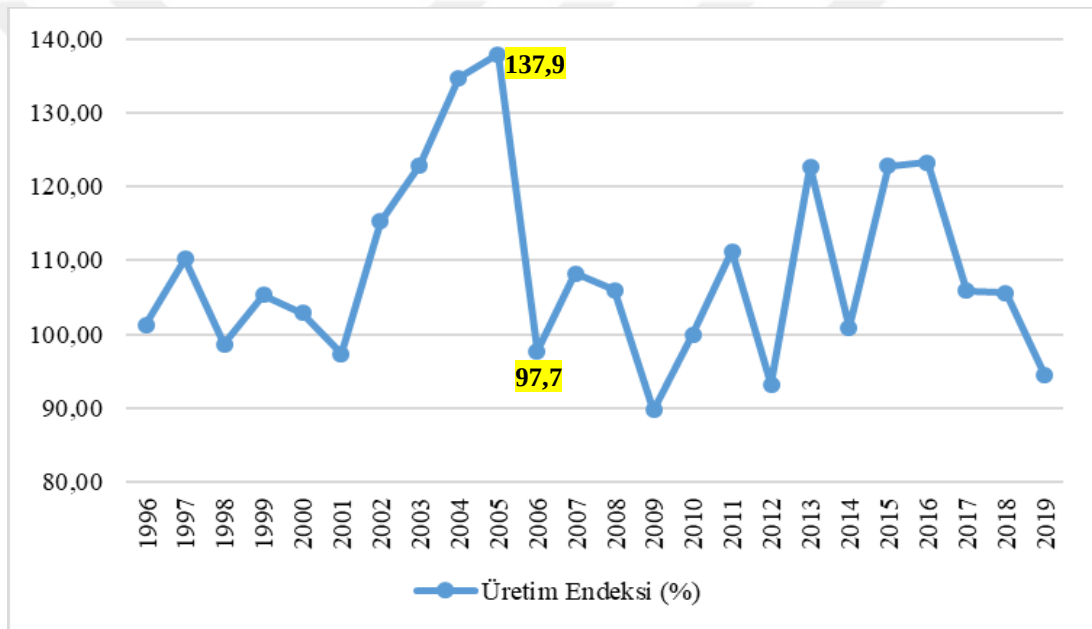
Şekil 2.19. Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ’den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.19’da ana metal sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranları yer almaktadır. Şekil 2.19’a bakıldığında 1998(%5,8) yılında yükselen gümrük vergilerinin 2004(%3,6) yılında tekrar düştüğü gözlemlenmektedir. Ayrıca metal sanayinde söz konusu dönemde uygulanan gümrük vergi oranlarında en büyük değişimin 2003-2004 döneminde gerçekleştiği görülmektedir. Ana metal sanayinde 2009-2013 döneminde durağan seyreden gümrük vergi oranları 2013 yılından itibaren tekrar artış göstermiştir. Ancak bu oranlar son yıllarda tekrar azalma eğilimine girmiştir.

Şekil 2.20. Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemini Kapsayan Üretim Endeksleri

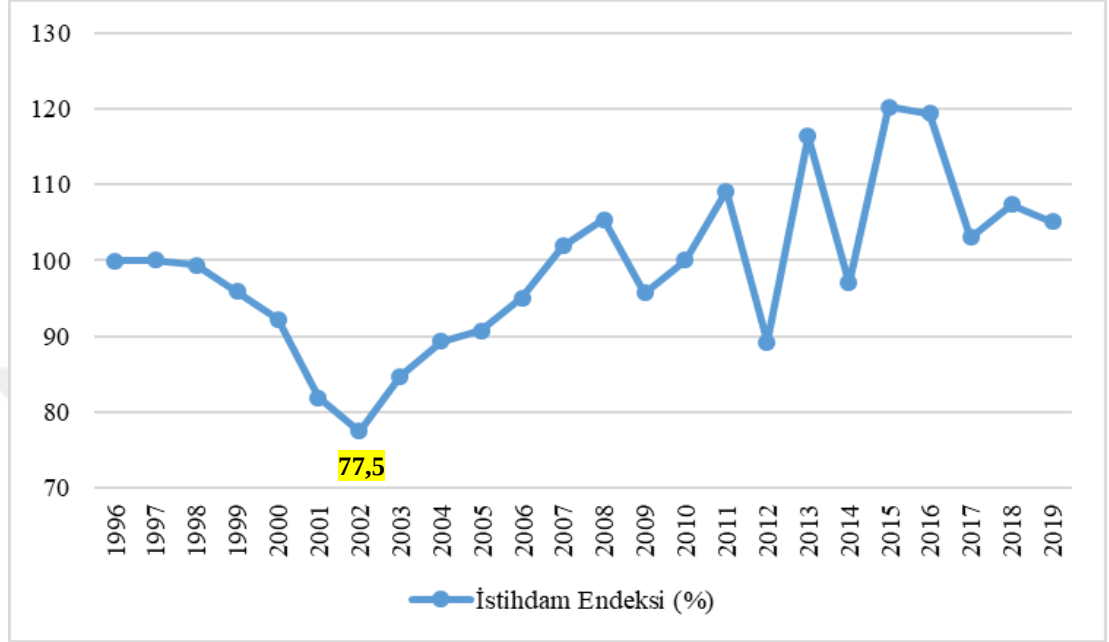

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.20’de ana metal sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endeksi değerleri yer almaktadır. Şekil 2.20’ye bakıldığında 2001-2005 yılları arasında üretim endeksinin artış yönünde önemli bir ivme kazandığı görülmektedir. Ana metal sanayine ait üretim endekslerinde en önemli değişim azalış yönlü olarak 2005-2006 döneminde gerçekleşmektedir. “2013”, “2015” ve “2016” yıllarında dikkat çeken artışlar olmakla birlikte genel olarak düşük yüzdeler gözlemlenmektedir. Ana metal sanayi üretim endeksi değerlerine bakıldığında en yüksek değerini 2005 (%137,9)

yılında aldığı görülmektedir. Ayrıca 2019 yılı itibariyle ana metal sanayi üretim endeksinde düşüş trendi devam etmektedir.

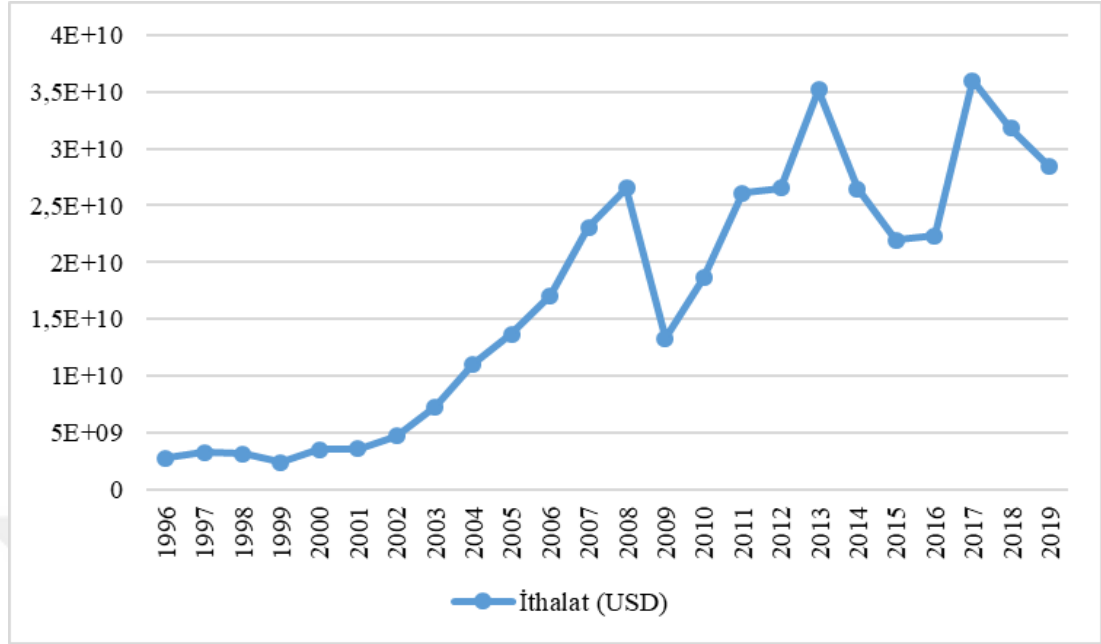
Şekil 2.21. Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.21'de ana metal sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksi değerleri yer almaktadır. Şekil 2.21 incelendiğinde 2002 yılına kadar düşüş eğiliminde olduğu ve en düşük değerini (%77,5) bu tarihte aldığı görülmektedir. Ana metal sanayi istihdam endeksleri bu tarihten sonra 2008 yılına kadar istikrarlı bir artış eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir. Ana metal sanayi üretim endekslerinde 2005-2006 döneminde büyük bir düşüş (Bkz. Şekil 2.20) gerçekleşmesine karşın sektöre ait istihdam endekslerinin bundan etkilenmediği ve bu dönemde istikrarlı artış eğilimine devam ettiği görülmektedir. Ana metal sanayi istihdam endekslerinde 2015 ve 2016 yıllarında önemli artışlar gerçekleşse de sonraki yıllarda bu oranları koruyamadığı ve istihdam düzeyinin tekrar düştüğü gözlemlenmektedir.

Şekil 2.22. Ana Metal Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.22'de ana metal sanayine ait 1996-2019 dönemi ithalat değerleri yer almaktadır. Ana metal sanayine ait ithalat değerleri 2002 yılına kadar durağan seyretmekte ancak bu tarihten sonra 2008 yılına kadar istikrarlı bir artış trendine girmektedir. 2009 yılında meydana gelen keskin düşüşün ardından “2013” ve “2017” yıllarında en yüksek değerlerine ulaşmaktadır.

2.4.6. Makine ve Ekipman İmalatı

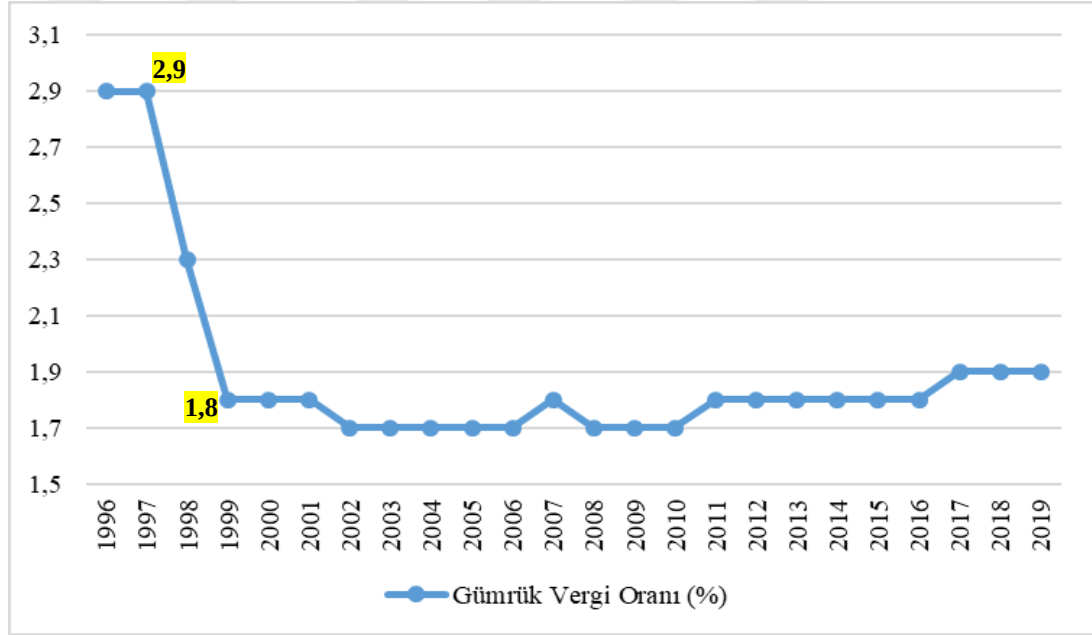
Makine imalatı sanayi diğer imalat sanayi alt kollarına makine ve ekipman sağlamaktadır. Bu nedenle imalat sanayi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Makine imalatı sanayi Ar-Ge yatırımları oldukça yüksek bir sektördür ve bu sektördeki teknolojik gelişim diğer imalat sanayi kollarının üretim miktarı, kalitesi ve verimliliğine doğrudan etki etmektedir. Makine sanayi imalatı aynı zamanda ülkeler için önemli bir gelişmişlik göstergesidir. Bugün tüm gelişmiş ülkeler sanayileri için gerekli makine ve ekipman üretiminde kendilerine yetebilmektedirler. Bugün dünyanın en büyük endüstrisine sahip ülkelerden biri olan Almanya makine ihracatında lider konumdadır.

Türkiye’de makine sanayi üretimi konusundaki ilk yatırımlar, 1950’li yıllarda şeker, çimento fabrikaları, pompa, çelik konstrüksiyon gibi üretimler yapan kamu kurumları

bünyesinde, başlangıçta makine bakımı ve yenileştirilmesi olarak gerçekleştirilmiştir (Türk Makine İmalat Sanayi, 2013). Ancak cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana yatırım mallarına uygulanan düşük gümrük vergileri yerli makine üreticilerinin ithal ürünler karşısındaki rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir.

Türkiye makine imalatı sanayi son yıllarda önemli bir gelişim göstermiş ve üretimini ve ihracatını önemli ölçüde arttırmıştır. Makine sanayi üretimi günümüzde toplam sanayi üretiminin %5'ini, toplam istihdam ve katma değerin %6'sını oluşturmaktadır (Gürlesel, 2020: 5). Makine imalatı sanayi 2019 yılı itibarıyla toplam ihracatın %5,6'sını, imalat sanayi ihracatının ise %6,2'sini oluşturmaktadır.

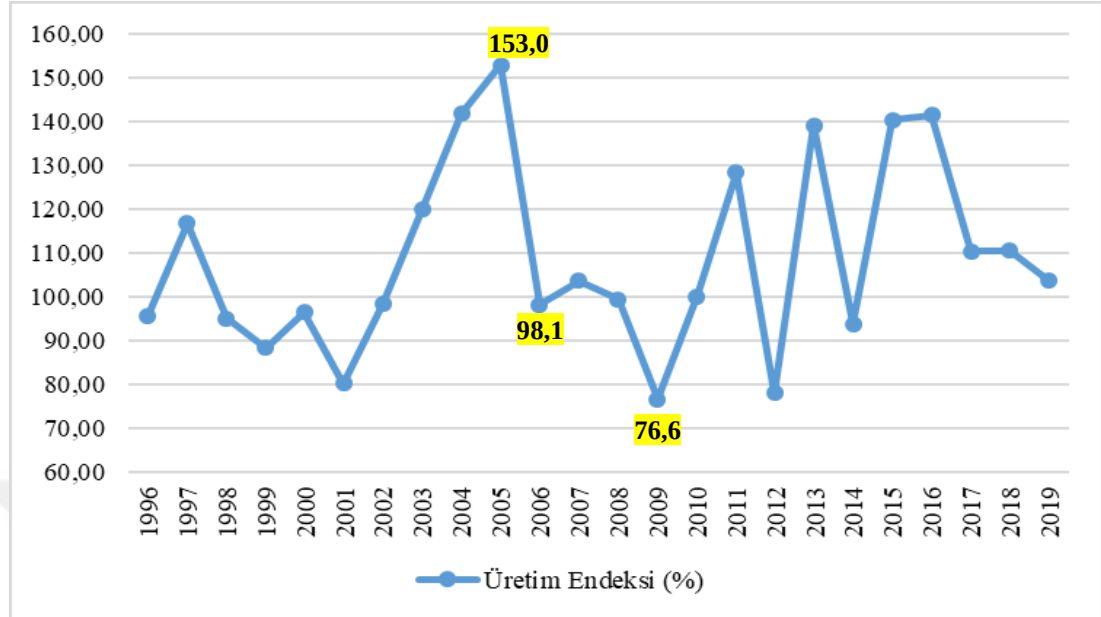
Şekil 2.23. Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.23'te makine ve ekipman sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranları gösterilmektedir. Şekil 2.23 incelendiğinde makine ve ekipman sektöründe diğer sektörlerle nazaran oldukça düşük seyreden gümrük vergi oranları dikkat çekmektedir. Bunun nedeni olarak üretim faaliyetlerinde kullanılan makinelerin üretici açısından teminini kolaylaştırmak olduğunu söylenebilmektedir. Makine ve ekipman sanayi gümrük vergi oranlarının 1999 yılına kadar düşüş eğiliminde olduğu bu tarihten sonra ise önemli bir değişim göstermediği gözlemlenmektedir.

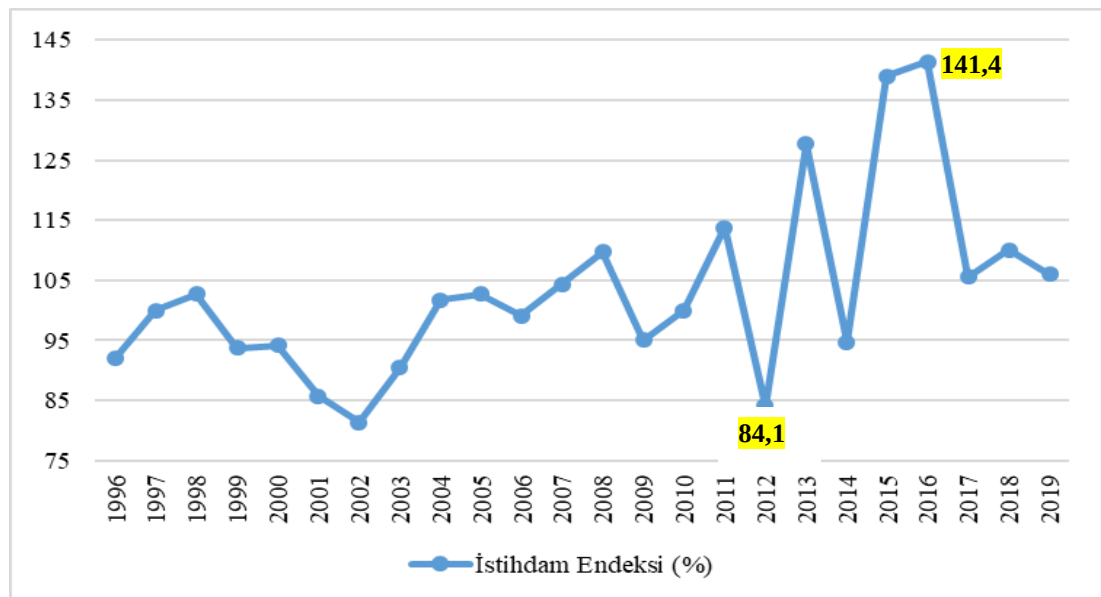
Şekil 2.24. Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.24'te makine ve ekipman sanayine ait 1996-2019 yıllarını kapsayan üretim endeksleri gösterilmektedir. Şekil 2.24 incelendiğinde 2001-2005 yıllarında istikrarlı bir artış gösterdiği, 2009 ve 2012 yıllarında ise en düşük değerlerini aldığı gözlemlenmektedir.

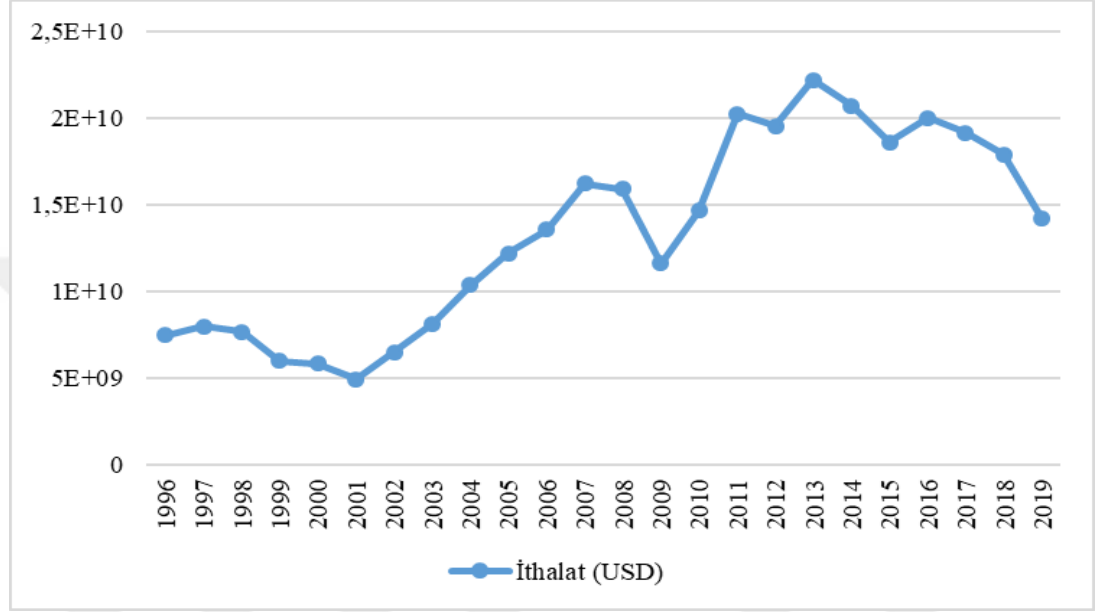
Şekil 2.25. Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.25’te makine ve ekipman sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksleri gösterilmektedir. Şekil 2.25’e bakıldığında istihdam endeksi değerlerinin 2001 yılına kadar önemli bir değişim göstermediği bu tarihten sonra ise daha keskin artış ve azalışların meydana geldiği göze çarpmaktadır.

Şekil 2.26. Makine ve Ekipman Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Değerleri

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.26’da makine ve ekipman sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat değerleri yer almaktadır. Şekil 2.26 incelendiğinde makine ve ekipman sanayinde ithalat değerlerinin 2001 yılında meydana gelen düşüşün ardından 2007 yılına kadar istikrarlı bir artış trendi yakaladığı görülmektedir. 2009 yılındaki düşüşün ardından 2011 yılına kadarki süreçte gerçekleşen artış ise oldukça dikkat çekicidir. Makine ve ekipman sanayi ithalatının son yıllardaki seyrine bakıldığında 2016 yılından bu yana düşme eğilimi göstermektedir.

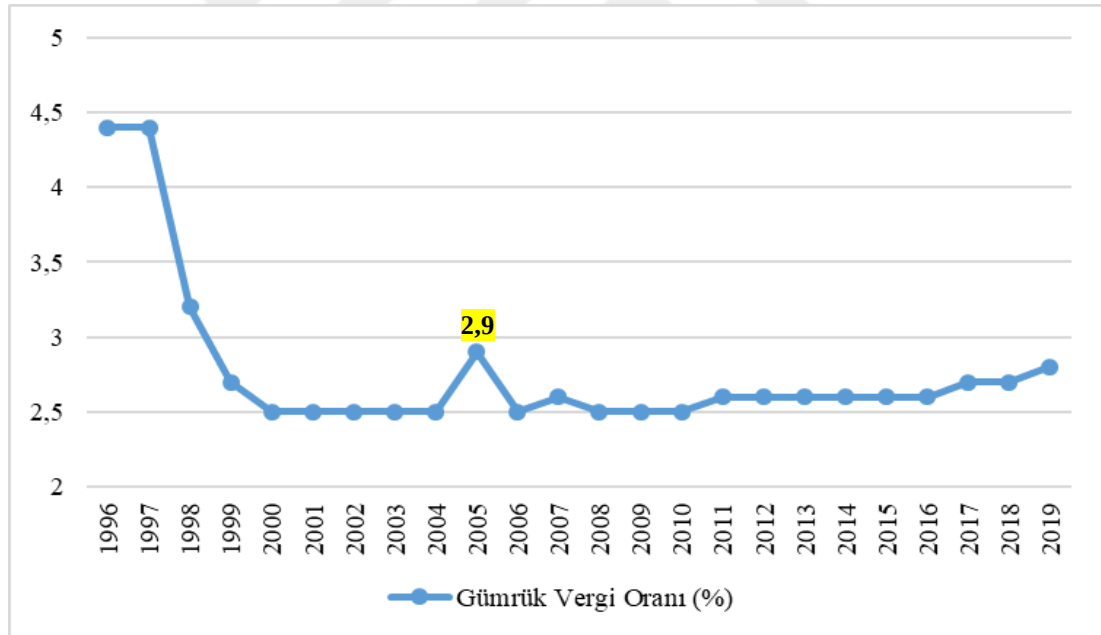
2.4.7. Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünler

Gelişen dünyada ülkelerin sürekli büyüme trendini sürdürebilmeleri, nitelikli bir işgücü yetiştirmeleri ve istihdam olanakları yaratmaları ve teknolojik gelişime dayalı yüksek verimliliğe sahip rekabetçi bir sanayiye sahip olabilmeleri için elektronik ve bilişim sektörü en önemli imalat sanayi kollarından biridir.

Sektörün dünya ticaretinde genel durumuna bakıldığında 2019 yılı itibariyle Çin lider durumdadır. Ancak Türkiye bugüne kadar bilişim ve elektronik ürünlerin imalatında ve ihracatında önemli bir gelişim gösterememiştir. Türkiye’de üretiminin yaklaşık %75’ini ihraç etmekle birlikte sektör tarafından üretilen ürün yelpazesi oldukça geniş olup beyaz eşyadan tüketici elektroniğine, telekomünikasyon cihazlarından bilgisayar cihazlarına, profesyonel ve endüstriyel cihazlardan savunma elektroniğine kadar çok sayıda alt sektöre ait ürün üretilmektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 6).

Türkiye’de 2019 yılında bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin imalatında iki buçuk milyar dolar dolaylarında ihracat gerçekleştirirken on iki milyar dolara yakın ithalat gerçekleştirmiştir. Bu da gösteriyor ki ihtiyacın önemli bir kısmı ithalatla karşılanmaktadır ve bu sektörde ihracatın ithalatı karşılama oranı oldukça düşüktür.

Şekil 2.27. Bilgisayarlar, Elektronik Ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

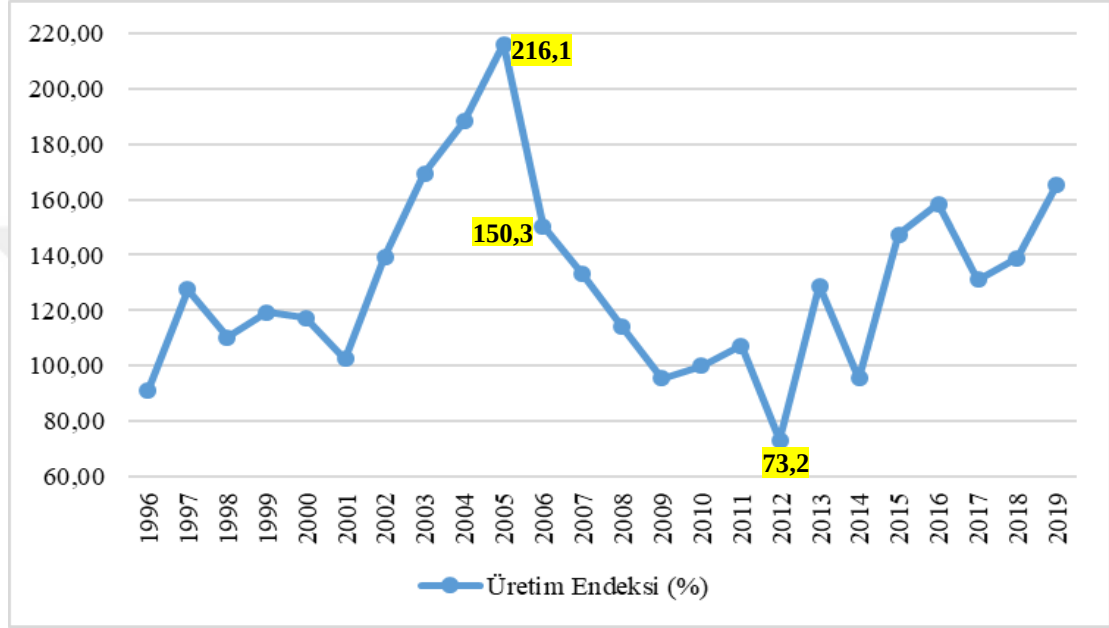

Kaynak: DTÖ’den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.27’de bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranları yer almaktadır. Şekil 2.27’ye bakıldığında bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerde gümrük vergi oranlarının genel olarak düşük seyrettiği gözlemlenmektedir. Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait gümrük vergi oranlarının 2000 yılına kadar düşüş eğilimi gösterdiği ve en önemli

değişimin 1997-1998 yılında yaşandığı görülmektedir. Bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin üretiminde gümrük vergi oranlarının 2005(%2,9) yılında gerçekleşen artış dışında bu tarihten itibaren sabit seyrettiği görülmektedir. Bunun yanında bu sektörde son yıllarda meydana gelen küçük artışlar dikkat çekmektedir.

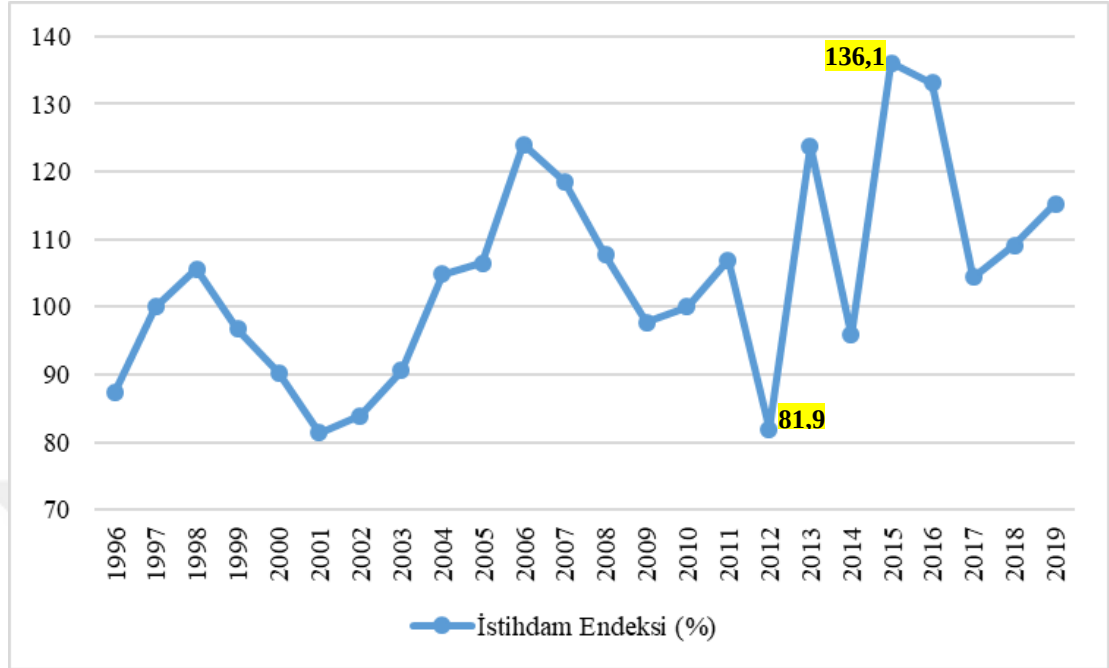
Şekil 2.28. Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.28'de bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endeksleri yer almaktadır. Şekil 2.28 incelendiğinde bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin üretiminde söz konusu dönemde gerçekleşen üretim endekslerinin oldukça yüksek değerler aldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında bu sektörde 2001-2005 yılları arasında gözlemlenen istikrarlı artış eğilimi dikkat çekmekte ancak 2005-2006 döneminde üretim endekslerinde belirgin bir azalış gözlemlenmektedir ve 2009 yılına kadar bu düşüş devam etmektedir. Bunun dışında 2012 (%73,2) yılında oldukça düşük bir değer almakta ve 2017 yılı sonrasında artış göstermektedir.

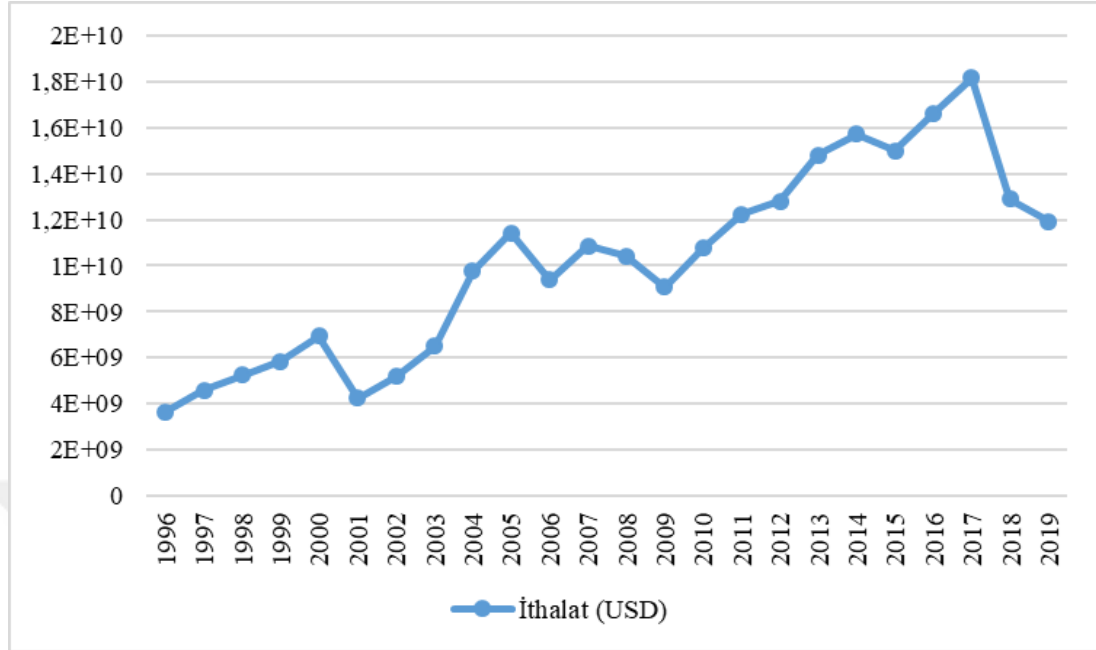
Şekil 2.29. Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.29'da bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endeksleri yer almaktadır. Şekil 2.29'a bakıldığında bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait istihdam endeksinin en düşük değerini 2012 (%81,9) yılında, en yüksek değerini ise 2015 (136,1) yılında aldığı görülmektedir. Ayrıca sektöre ait üretim endekslerinde 2005-2006 döneminde gerçekleşen belirgin düşüşe karşın (Bkz. Şekil 2.28) bu dönemde istihdam endeksindeki artış eğiliminin devam ettiği, bu durumdan etkilenmediği gözlemlenmektedir. Bunun yanında bilgisayar elektronik ve optik ürünlere ait istihdam endeksinin 2015-2016 yıllarında oldukça yüksek değerlere ulaşmakta ancak 2017 yılında tekrar belirgin bir düşüş yaşamaktadır. Bu tarihten sonra istihdam endekslerinde ise küçük oranlarda küçük oranlarda gerçekleşen artışlar dikkat çekmektedir.

Şekil 2.30. Bilgisayarlar, Elektronik ve Optik Ürünlere Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.30'da bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlere ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat göstergelerine yer verilmektedir. Şekil 2.30 incelendiğinde ilk yıllarda küçük artışlar yaşansa da oldukça düşük seyreden ithalat göstergelerinin 2017 yılı itibariyle önemli bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir ancak son yıllarda bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerdeki ithalat değerlerinde meydana gelen azalma dikkat çekmektedir.

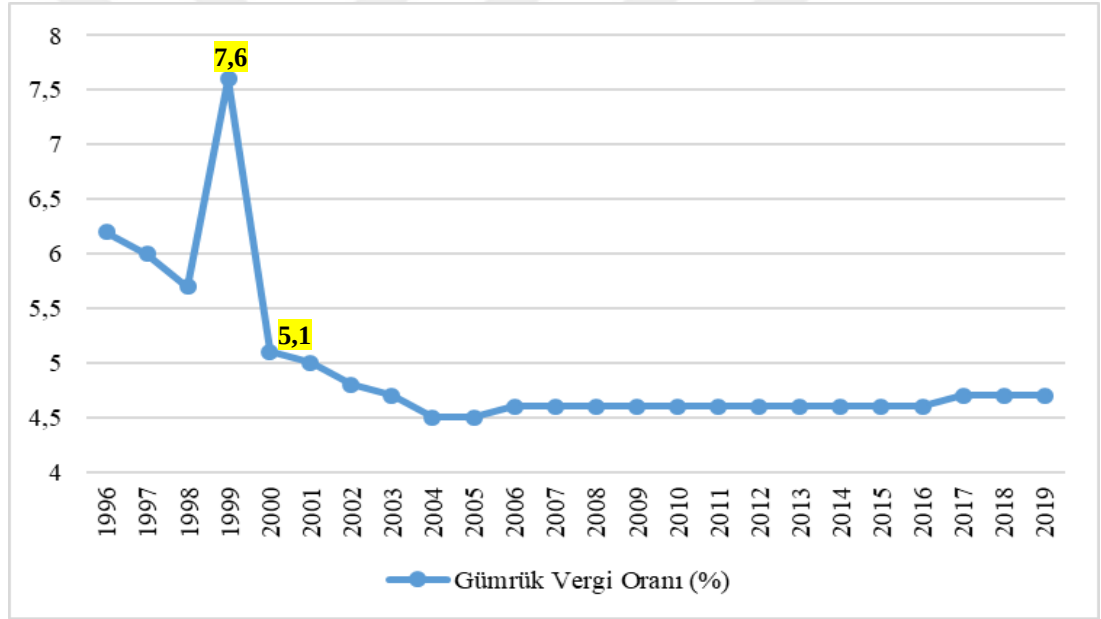
2.4.8. Plastik ve Kauçuk Sanayi

Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı sanayi genellikle diğer imalat sanayi kolları için ara malı üreten bir sektör konumundadır. Plastik sektörü ürünlerinin en önemli tüketicileri inşaat ve ambalaj sektörleri olup bunların yanı sıra otomotiv, elektrikli cihazlar, beyaz eşya ve ayakkabı sektörleri çok yoğun plastik parçalarının kullanıldığı sektörler arasındadır (Eraslan vd., 2007: 204). Kauçuk otomotiv sektöründe; araçların lastiklerinde, hidrolik fren hortumlarında, silecek lastiklerinde, amortisörlerde, uçak lastiklerinde, beyaz eşya sektöründe; çeşitli hortumların üretiminde ve sızdırmazlıklarında, inşaat sektöründe ise; ısı yalıtım ürünlerinde hatta spor ürünlerinde kullanılmaktadır (Acıgöz, 2014: 2). Plastik ve kauçuk ürünlerinin

üretiminde girdiler büyük oranda petrokimya sanayinden sağlanmaktadır. Bu nedenle bu ürünlerin imalatı petrol fiyatlarından etkilenmektedir.

Çin günümüzde birçok sanayi dalında olduğu gibi plastik ve kauçuk ürünleri imalatında da ilk sırada yer almaktadır. Türkiye plastik ve kauçuk ürünleri üretimine 1960lı yıllarda başlamıştır. Günümüzde ise bu sanayi kolu ülke ekonomimiz için katma değeri yüksek sektörlerden birisidir. Türkiye’de 2001 yılından bu yana plastik ve kauçuk ürünleri ihracatı dolar bazında ithalat değerinin üzerinde seyretmekte ve 2019 yılı itibariyle plastik ve kauçuk ürünleri ihracatı toplam ihracatın %4,2’sini, imalat sanayi ihracatının ise %4,7’sini oluşturmaktadır.

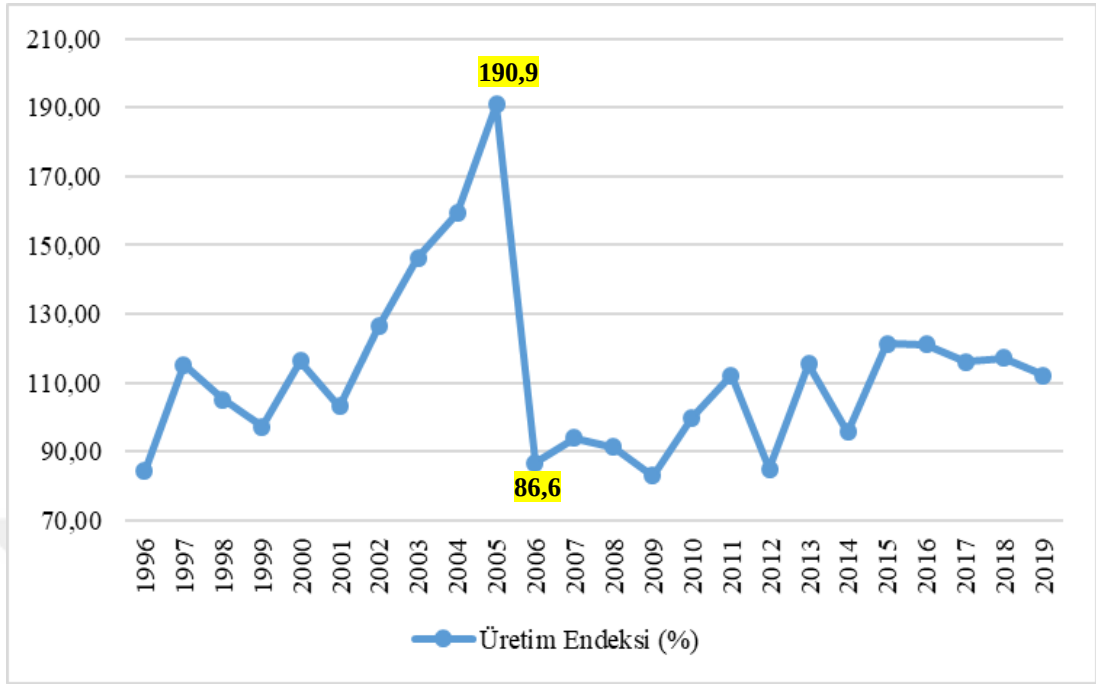
Şekil 2.31. Plastik Ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ’den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.31’de plastik ve kauçuk sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranlarına yer verilmektedir. Şekil 2.31 incelendiğinde plastik ve kauçuk sanayinde gümrük vergi oranlarının 1999(%7,6) yılındaki belirgin artış dışında 2004 yılına kadar azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bu tarihten sonra ise önemli bir değişim göze çarpmamaktadır.

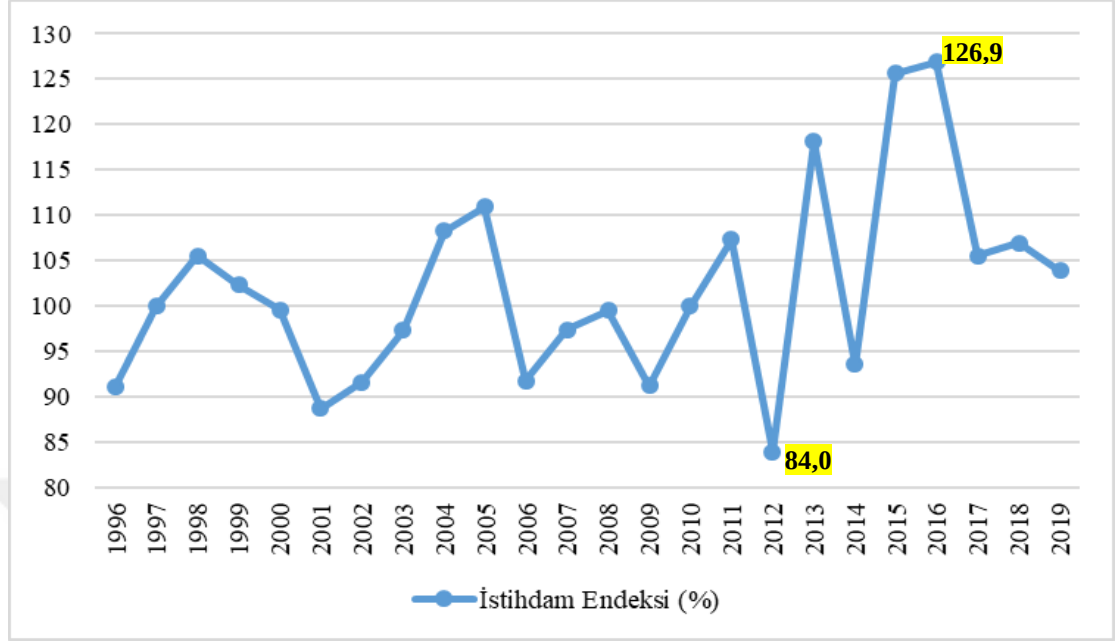
Şekil 2.32. Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.32'de plastik ve kauçuk sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan üretim endekslerine yer verilmektedir. Şekil 2.32 incelendiğinde plastik ve kauçuk sanayine ait üretim endeksi 2001-2005 yılları arasında istikrarlı bir artış eğilimi göstermektedir. Plastik ve kauçuk sanayine ait üretim endeksi en yüksek değerini 2005 (%190,9) yılında almaktadır. Ancak 2005-2006 döneminde üretim endeksi değeri iki katından daha fazla bir düşüş göstermekte ve %190,9'dan %86,6'ya düşmektedir. Plastik ve kauçuk sanayinde üretim endekslerinin son yıllarda gerçekleştirdiği üretim endeksi değerlerine bakıldığında daha durağan bir seyir izlediği ve küçük azalmaların meydana geldiği gözlemlenmektedir.

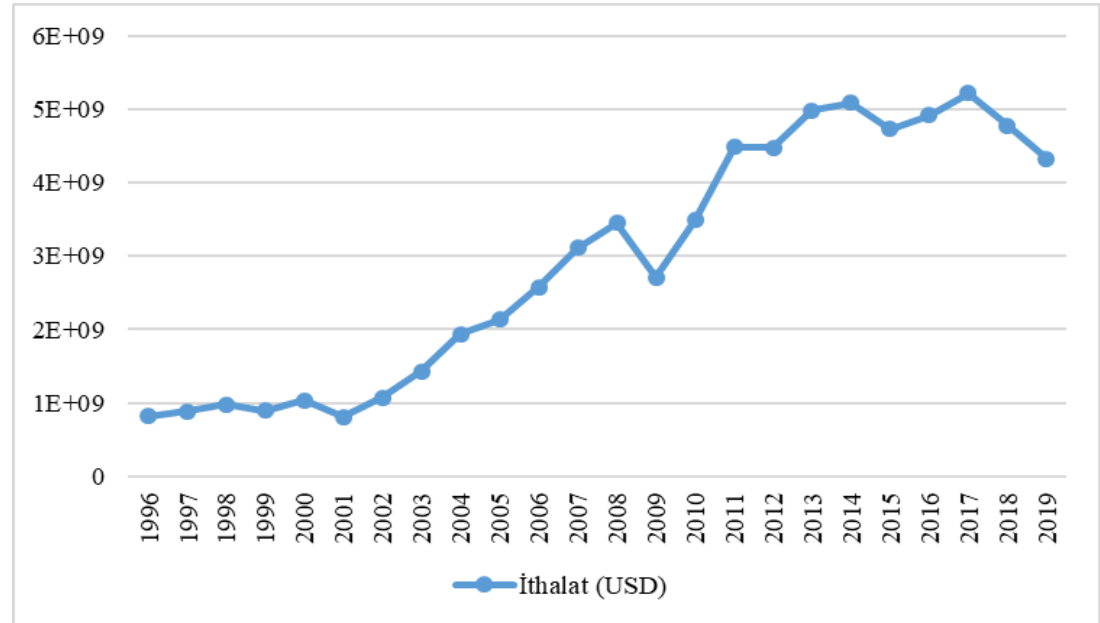
Şekil 2.33. Plastik ve Kauçuk Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.33'te plastik ve kauçuk sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endekslerine yer verilmektedir. Şekil 2.33'e bakıldığında 2012(%84) yılında en düşük değerini aldığı 2015-2016(126,9) yıllarında ise en yüksek seviyelerine ulaştığı görülmektedir.

Şekil 2.34. Plastik ve Kauçuk Sanayi 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.34'te plastik ve kauçuk sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat göstergelerine yer verilmektedir. Şekil 2.34 incelendiğinde plastik ve kauçuk sanayinde ithalat 2001 yılında meydana gelen düşüş dışında 2008 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Sonrasında özellikle 2009 yılında keskin bir düşüş yaşansa da 2017 yılına kadar artış trendini devam ettirmekte ve bu tarihte en yüksek ithalat değerlerine ulaşılmaktadır. 2017 yılından sonraki seyrine bakıldığında ise azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.

2.4.9. Mobilya İmalatı

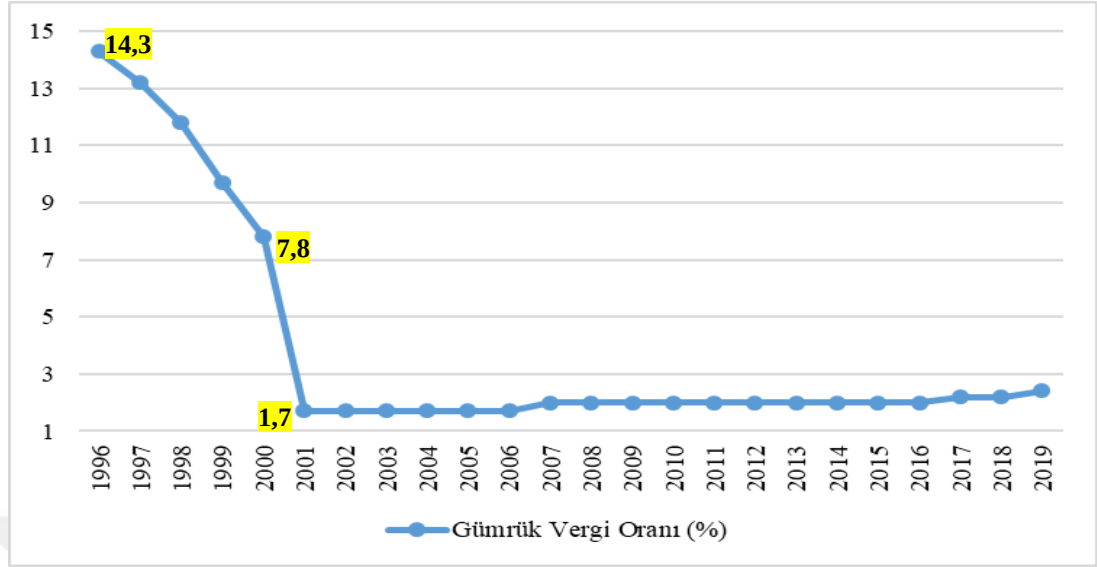
1970'lerden sonra sanayileşmeye başlayan mobilya sektörü, yapı sektörünün gelişmesi ve mobilyanın kullanım alanının artması ile hızlı bir şekilde büyüyerek, özellikle gelişmiş ülkelerde hem tüketim hem de üretimde önemli bir hacme ulaşmıştır (Çelik, 2012: 224). Dünya mobilya üretiminde ilk sıralarda genellikle gelişmiş ülkeler yer almaktadır. ABD, Japonya, İngiltere ve Kanada mobilya ihracatında ilk sıralarda yer alan ülkelerdendir.

Türk mobilya endüstrisi, genelde çoğu geleneksel yöntemlerle çalışan atölye tipi, küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir ancak son yıllarda süreçte küçük ölçekli işletmelerin yanı sıra orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı artmaya başlamıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021: 3).

İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir ve Kayseri Türkiye mobilya üretiminde önde gelen şehirlerdir. Ülkemiz son yıllarda sektörün yaşadığı yapısal ve finansal sorunlara rağmen mobilya ihracatını önemli oranda arttırmıştır. Günümüz itibariyle Türkiye'nin mobilya ihracatında ilk sırada Irak yer almaktadır.

2019 yılı itibariyle mobilya ihracatı toplam ihracatın %1,5'ini, imalat sanayi ihracatının %1,6'sını oluşturmaktadır. Bunun yanında mobilya ihracatı mobilya ithalatının oldukça üzerinde seyretmektedir.

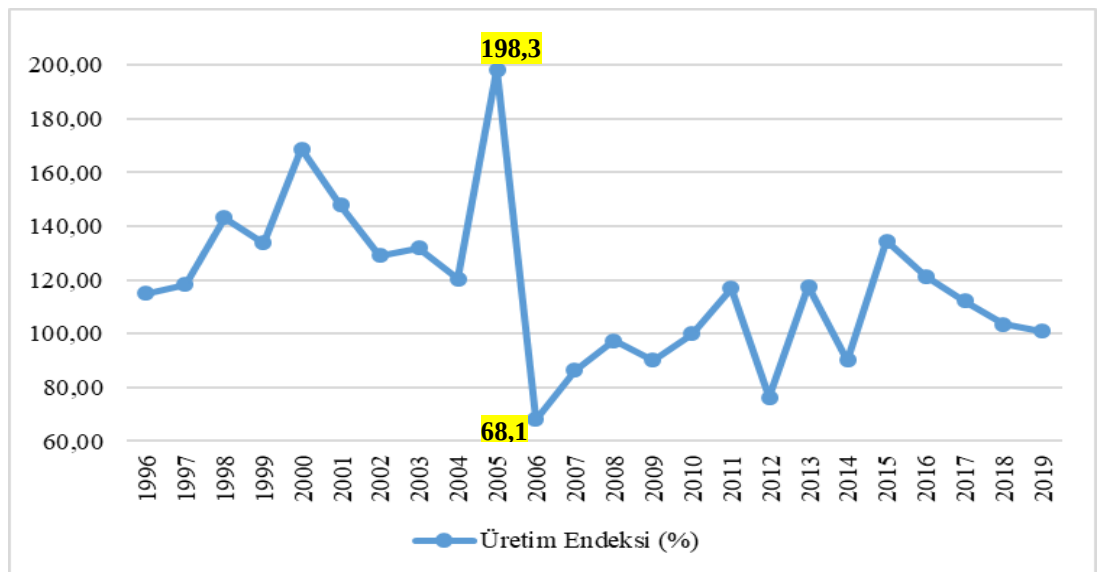
Şekil 2.35. Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Gümrük Vergi Oranları

Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.35'te mobilya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan gümrük vergi oranlarına yer verilmektedir. Şekil 2.35 incelendiğinde mobilya sektöründe uygulanan gümrük vergi oranlarının ilk yıllarda oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Mobilya sektöründe gümrük vergi oranları 2001 yılına kadar giderek azalmakta ve en büyük değişimin yaklaşık dört kat olarak 2000-2001 döneminde gerçekleştirmektedir. Mobilya sanayide en düşük gümrük vergi oranı 2001(%1,7) yılında, en yüksek gümrük vergi oranı ise 1996 (%14,3) yılında uygulanmaktadır.

Şekil 2.36. Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi Üretim Endeksleri

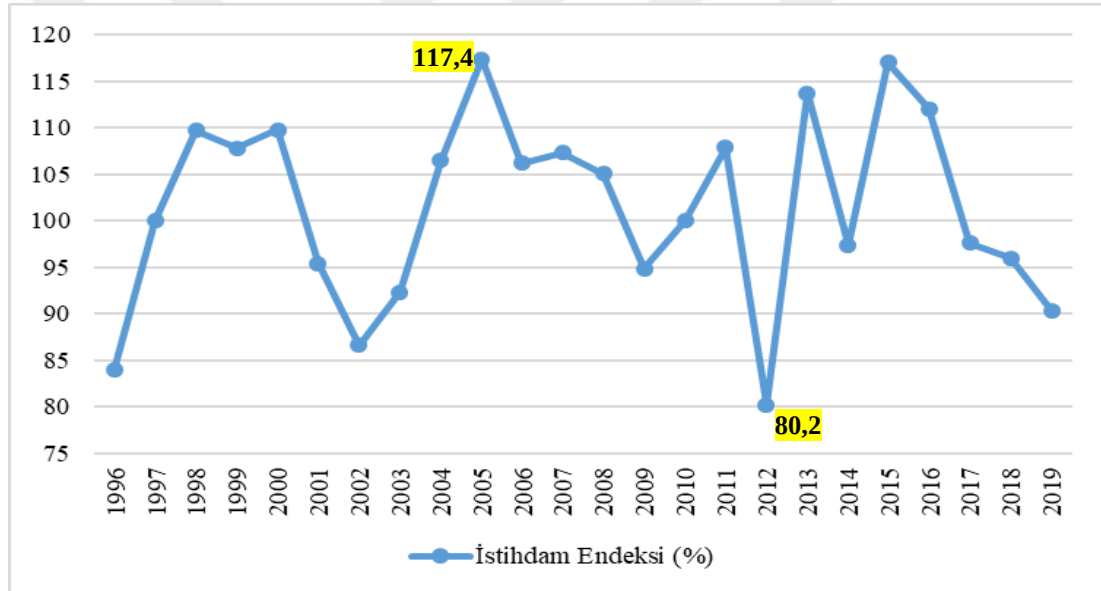

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.36’da mobilya sanayine ait 1996-2019 dönemini üretim endekslerine yer verilmektedir. Şekil 2.36’ya bakıldığında mobilya sanayinin en yüksek üretim endeksi değerini 2005(%198,3) yılında aldığı, buna karşın en düşük değerini 2006(%68,1) yılında aldığı görülmektedir.

Mobilya sanayine ait en büyük üretim endeksi artışı 2004-2005 döneminde, en büyük üretim endeksi düşüşü ise bu dönemin hemen ardından 2005-2006 döneminde gerçekleşmektedir. 2006 yılı sonrasında ise mobilya sanayinde üretim endeksi değerlerinin genel olarak öncesine göre daha düşük düzeylerde kaldığı ve 2015 yılı sonrasında istikrarlı bir şekilde azaldığı gözlemlenmektedir.

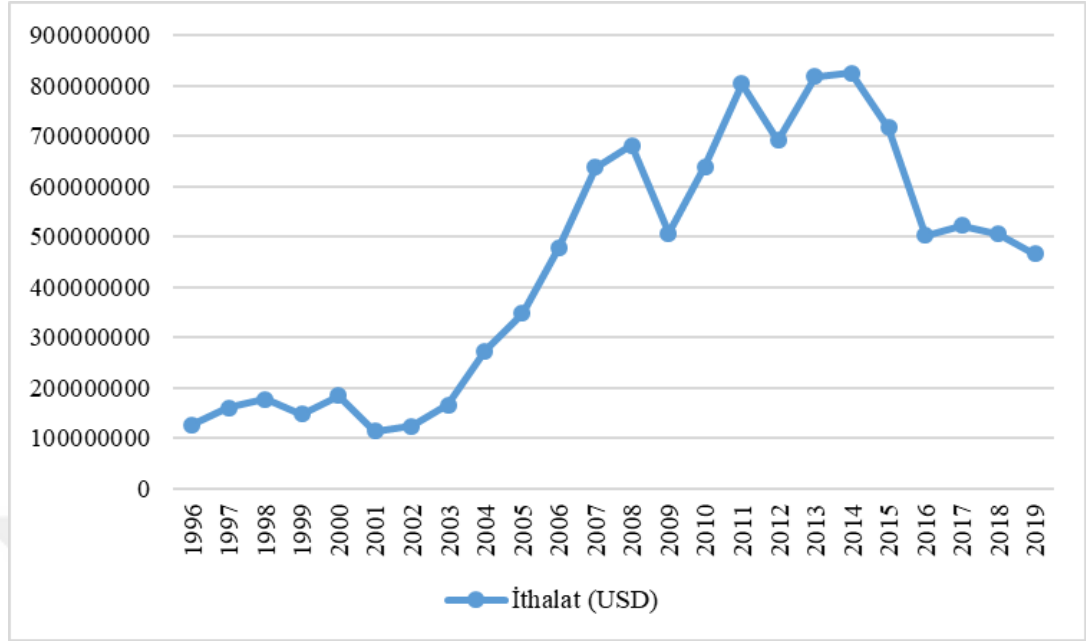
Şekil 2.37. Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İstihdam Endeksleri

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.37’de mobilya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan istihdam endekslerine yer verilmektedir. Şekil 2.37 incelendiğinde istihdam endeksinin 2012(80,2) yılında en düşük değerini aldığı, 2005(%117,4) yılında ise en yüksek değerini aldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanında mobilya sanayinde istihdam endeksleri, üretim endeksi değerlerinde son yıllarda gözlemlenen düşük değerlere (Bkz. Şekil 2.36) paralel olarak 2015 yılı ve sonrasında düşük seyretmektedir

Şekil 2.38. Mobilya Sanayine Ait 1996-2019 Dönemi İthalat Göstergeleri

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.38'de mobilya sanayine ait 1996-2019 dönemini kapsayan ithalat değerlerine yer verilmektedir. Şekil 2.38'e bakıldığında mobilya endüstrisinde ithalatın 2003 yılına kadar oldukça düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Sonrasında 2008 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artmaktadır. “2008-2014” döneminde iniş çıkışlar olmakla birlikte mobilya sanayinde ithalatın son yıllarda ciddi bir düşüş eğilimine girdiği gözlemlenmektedir.

2.5. Türkiye’de Gümrük Vergilerinin Ekonomik Etkilerinin Sektörel Karşılaştırmaları

İkinci bölümde Türkiye’de 1996-2019 döneminde uygulanan gümrük vergi oranları, gerçekleşen üretim ve istihdam düzeyleri, ithalat değerleri ve bu sektörlerden elde edilen vergi gelirlerinin seyri seçilen 10 farklı imalat sanayi alt sektörleri için ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İmalat sanayi alt sektörlerinde yapılan incelemeler sonucunda bu sektörlerle ait ekonomik göstergelerin oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

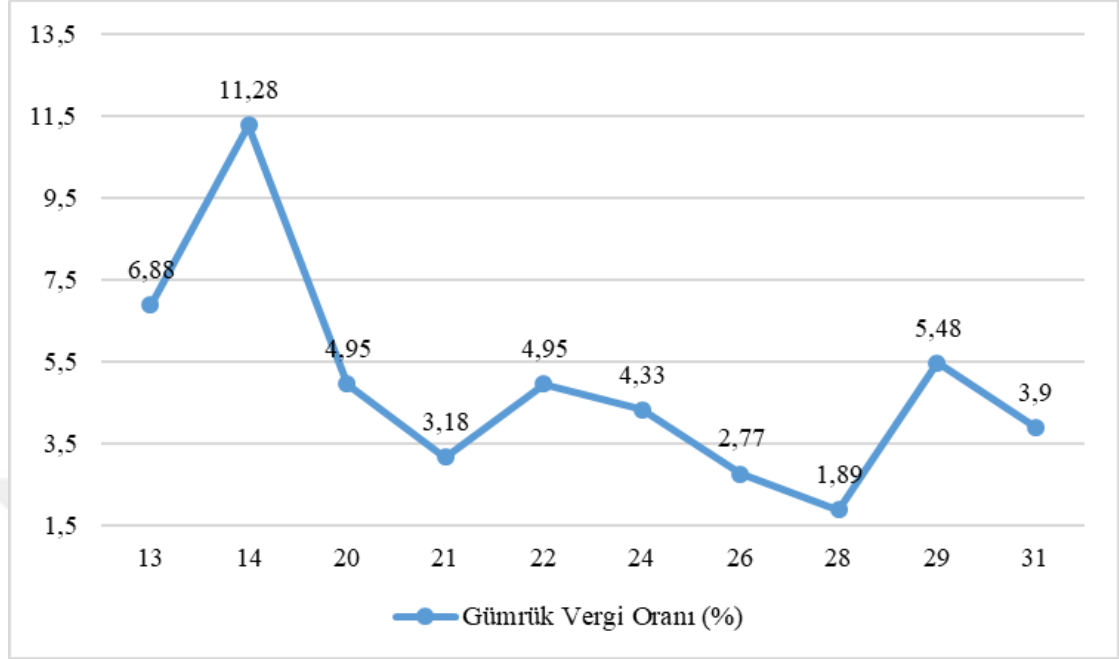
İmalat sanayi alt kollarında bahsi geçen dönemde uygulanan gümrük vergi oranlarına bakıldığında özellikle ilk yıllarda yüksek oranda düşüşlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Gümrük vergi oranlarında meydana gelen bu düşüşlerde kuşkusuz

bu dönemde Türkiye'nin dış ticaretinde yaşanan gelişmelerin etkisi büyüktür. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması'nın gümrük vergi oranlarında yaşanan bu düşüşte yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. İkinci bölümde incelen diğer ekonomik göstergelere bakıldığında belli dönemlerde meydana gelen dalgalanmalar dikkat çekmektedir.

İmalat sanayi alt sektörlerinde özellikle 2001 ve 2008 yıllarının ardından üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri göstergelerinde keskin düşüşler meydana gelmektedir. Bu düşüşlerin en belirgin nedeni, bu tarihlerde ortaya çıkan ekonomik krizler olarak gösterilebilmektedir. Şubat 2001 tarihinde hali hazırda hiperenflasyon problemiyle baş etmeye çalışan Türkiye ekonomisinde, ortaya çıkan siyasi gerginlikler sonrasında o günkü adıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nda sert düşüşler yaşanmış, günlük faizler çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bunun ardından ekonomide büyük oranda daralma meydana gelmiştir. 2008 yılında ise ABD'de başlayan ve tüm Avrupa'yı etkisi altına alan küresel bir finansal kriz Türkiye ekonomisinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Türkiye imalat sanayi alt sektörleri de yaşanan bu iki ekonomik krizden etkilenmiştir. Nitekim sektörlerde üretim ve istihdam düzeylerinde, ithalat miktarlarında ve vergi gelirlerinde kriz dönemlerinde meydana gelen düşüşlerin çalışmanın ikinci bölümünde oluşturulan tablo ve grafiklere belirgin bir şekilde yansıdığı görülmektedir.

İmalat sanayi alt sektörlerinde 1996-2019 döneminde uygulanan gümrük vergileri karşılaştırıldığında, bazı sektörlerde uygulanan gümrük vergi oranlarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Bkz. Şekil 2.39). Aynı şekilde üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri göstergelerinin de sektörler göre değişkenlik gösterdiği gözlemlenmektedir (Bkz. Şekil 40, Şekil 41, Şekil 42 ve Şekil 43). Bu bağlamda aşağıda verilen grafikler yardımıyla imalat sanayi alt kollarında gözlemlenen ekonomik farklılıklar sektörler arasında karşılaştırılarak incelenmektedir.

Şekil 2.39. Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranlarının Sektörel Ortalamaları

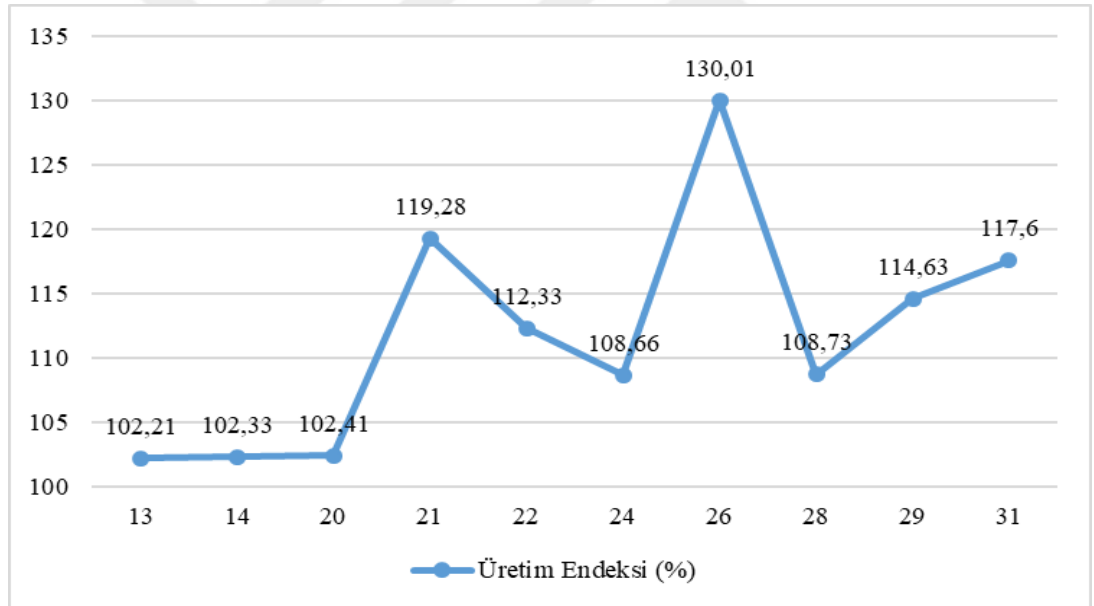
Kaynak: DTÖ'den elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

Şekil 2.39'da Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde 1996 yılından 2019 yılına kadar uygulanan gümrük vergi oranlarının sektörel bazda dönemsel ortalamaları yer almaktadır. Şekil 2.39 incelendiğinde, gümrük vergilerinin söz konusu dönemde ortalama en yüksek 14-Hazır giyim sanayinde (%11,28) uygulandığı, ardından ise sırasıyla 13-tekstil sanayi (%6,88) ve 29-Motorlu kara taşıtı ve bunların aksam ve parçalarının imalatı sanayinde (%5,48) olduğu görülmektedir. Bu sektörlerin diğer sektörler ile karşılaştırıldığında toplam içerisinde en çok ihracat payına sahip sektörler arasında yer alması dikkat çekmektedir.

Gümrük vergi oranlarının en düşük olduğu sektörlerin başında ise %1,89 ile 28-Makine ve ekipman sanayi (%1,89) gelmektedir. Makine ve ekipman sanayinde gümrük vergilerinin bu kadar düşük olmasına sebep olarak, üretim tesislerinde kullanılan makine ve teçhizatın yatırımcılar tarafından temin edilmesini kolaylaştırmak ve yatırım maliyetlerini azaltmak olduğu söylenebilir. Uygulanan düşük gümrük vergilerinin yanında aynı zamanda yatırım teşviki amacıyla birçok makine ve ekipmana gümrük muafiyeti de uygulanmaktadır. Makine ve ekipman sektörünün ardından en düşük gümrük vergisi 26- Bilgisayarların, elektronik ve optik

ürünlerin imalatı sektöründe uygulanmaktadır. Bu ürünlerin teknolojik ürünler olması ve Türkiye'nin teknoloji alanında ihtiyaca cevap verecek bir üretim seviyesinde olmaması nedeniyle bu tür teknolojik ürünler ithal edilmekte ve düşük gümrük vergileriyle bu ürünlere erişim maliyetleri azaltılmaktadır. Aynı şekilde eczacılık ve eczacılığa ilişkin ürünlerde uygulanan gümrük vergileri de dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye tıbbi ilaç üretiminde de yeterli üretimi gerçekleştirememektedir. Tıbbi ilaçların zaruri olması ve hayati önem taşıması nedeniyle bu ürünlerin teminini kolaylaştırmak amacıyla bu sektörde düşük gümrük vergilerinin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim 21-Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı sektörüne uygulanan ortalama gümrük vergisi %3,18 yani diğer sektörlerle kıyasla daha düşük seviyededir.

Şekil 2.40. Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Üretim Endekslerinin Sektörel Ortalamaları

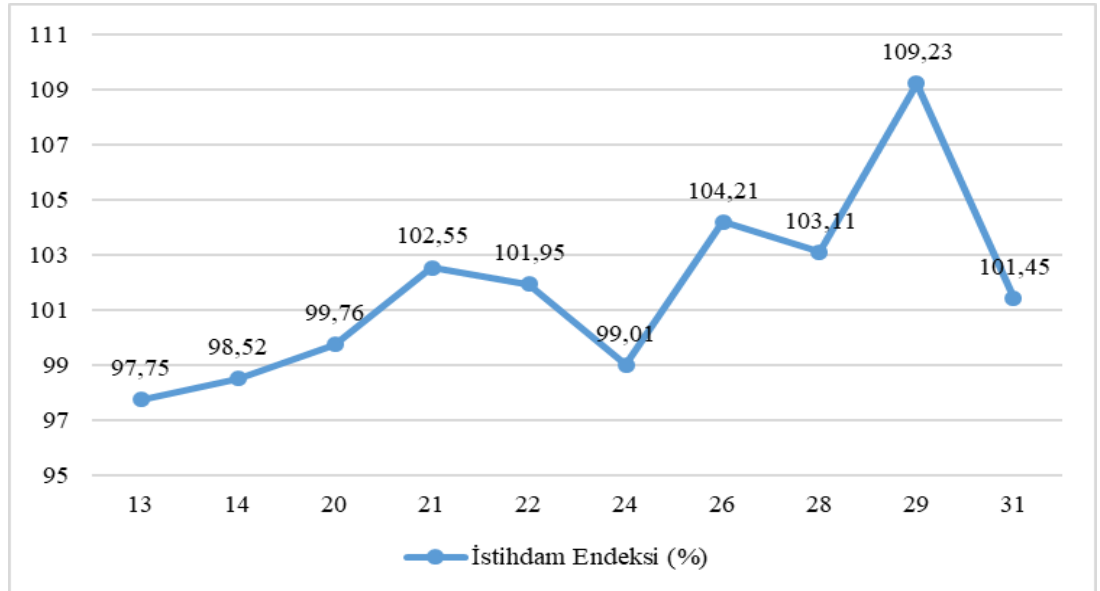

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen veriler ile tarafımızca düzenlenmiştir.

Şekil 2.40'da Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde 1996 yılından 2019 yılına kadar gerçekleşen üretim endekslerinin sektörel bazda ortalamaları yer almaktadır. Şekil 2.40 incelendiğinde, en düşük üretim ortalamalarının 13-Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde olduğu gözlemlenmektedir. Şekil 2.39 ve Şekil 2.40 karşılaştırıldığında yüksek gümrük vergilerinin uygulandığı sektörlerin aynı zamanda nispeten diğer sektörlerle kıyasla en düşük üretim ortalamalarına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gümrük vergilerinin arttırılması sonucu talebin yerli mallara kayması sonucu yerli üretim düzeyinin de artması beklenirken, bunun aksine yüksek gümrük vergi oranlarına sahip sektörlerde gerçekleşen düşük üretim düzeyleri dikkat çekmektedir. Üretim ortalaması en yüksek olan sektörlerle bakıldığında ise ilk sırada %130,01 ile 26- Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı yer almaktadır. Türkiye'nin bu sektördeki üretim yelpazesi oldukça geniştir ve üretiminin önemli bir kısmını ihraç etmektedir, ancak bu sektörde ihracat rakamları hala ithalatın çok altında kalmaktadır. Bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin ardından en yüksek üretim endeksi ortalaması yine düşük gümrük vergisi ortalamalarından birine sahip olan 21-Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin (%119,28) imalatında gerçekleşmektedir. Sağlık sektörünün Türkiye'nin hedef sektörlerinden biri olması eczacılık ürünleri sektöründe ortaya çıkan olumlu tablonun açıklanmasına olanak sağlamaktadır. Aynı şekilde 29-Otomotiv sektöründe de üretim endeksi ortalaması (114,63) oldukça yüksektir. Otomotiv sanayi ihracat rakamlarına bakıldığında son yıllarda en üst sıralarda yer aldığı görülmekte ve en çok istihdam sağlayan imalat sanayi sektörlerinin başında gelmektedir.

Şekil 2.41. Türkiye İmalat Sanayinde Sektörel İstihdam Endekslerinin 1996-2019 Dönemi Ortalamaları (%)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen veriler ile düzenlenmiştir.

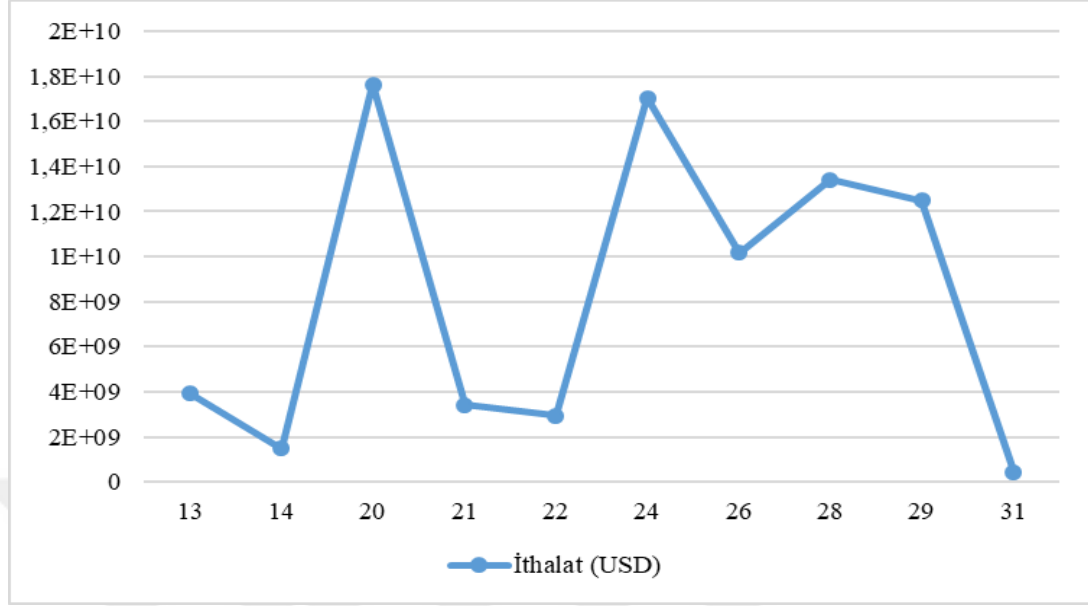
Şekil 2.41’de Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde 1996 yılından 2019 yılına kadar sektörel bazda gerçekleşen istihdam endeksi ortalamalarına yer verilmektedir. Şekil 2.41 incelendiğinde, istihdam endeksi ortalaması en düşük olan sektörler tekstil sektörü ve hazır giyim sektörüdür. Bu sektörlerde istihdam endeksi ortalamaları beklendiği üzere gerçekleşen düşük üretim endeksi ortalamasına paralellik göstermektedir. 13-Tekstil sektörü (%97,75) ve 14-Hazır giyim (98,52) sektöründe üretim ortalamalarının düşük olması bu sektörlerin ekonomiye sağladığı istihdamın da düşük olmasına neden olmaktadır. Bu sektörlerin ardından en düşük istihdam endeksi ortalamasına sahip üçüncü sektör 24-Ana metal sanayidir.

Ana metal sanayinde 2005 yılı ve sonrasında üretim ve istihdamda belirgin bir düşüş yaşanmıştır (Bkz. Şekil 2.19). Bununla birlikte ithalat değerlerinin önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle metal ürünlerine ilişkin ihtiyacın daha çok ithalat yoluyla karşılandığı söylenebilmekte ve bu sektörde uygulanan düşük gümrük vergileri de bu durumu desteklemektedir.

İstihdam endeksi ortalaması en yüksek olan sektörler bakıldığında ise ilk sırayı 29-Otomotiv sanayinin (109,23) aldığı görülmektedir. Otomotiv sanayi gerçekleştirdiği üretim ve ihracat bakımından ekonominin lokomotif sektörlerinden biri konumundadır. Bu bağlamda en çok istihdam yaratan sektörlerin başında gelmesi beklenen bir sonuçtur.

Yüksek istihdam endeksi ortalamasına sahip bir diğer imalat sanayi alt sektörü de 26-Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin (104,21) imalatıdır. Bu sektörde gerçekleştirilen üretim düzeyinin istihdama olumlu yansıdığı görülmektedir (Bkz. Şekil 2.29).

Şekil 2.42. Türkiye İmalat Sanayinde Gerçekleştirilen Sektörel İthalatın 1996-2019 Dönemi Ortalamaları

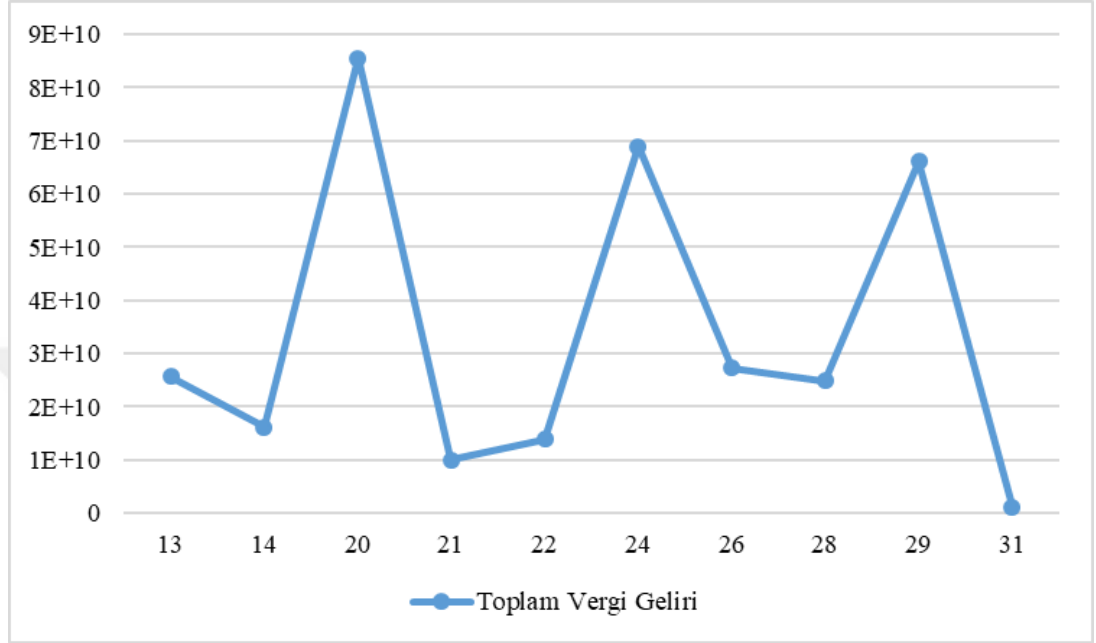
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilerle düzenlenmiştir.

Şekil 2.42'de Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde 1996 yılından 2019 yılına kadar sektörel bazda gerçekleşen ithalat ortalamalarına yer verilmektedir. İthalat ortalamalarının en yüksek olduğu sektörlerin başında kimya sanayi gelmektedir. 20-Kimya sanayinde üretim endeksi ve istihdam endeksi ortalamalarının da düşük olması kimya sanayine ilişkin ürünlerin talebinin önemli bir kısmının ithalat yoluyla karşılandığı sonucunu doğurmaktadır (Bkz. Şekil 2.40 ve Şekil 2.41). Özellikle tarım alanında kullanılan zirai ilaçlarda meydana gelen fiyat artışlarının, bu alanda üretim yapan tesislerin özelleştirilmesi ve tasfiyesiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gerçekleştirilen ithalat ortalaması en yüksek sektörlerden biri de 24-Ana metal sanayidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, 2005 yılı sonrasında bu sektörde üretim hacmi önemli oranda düşmüş ve iç talep ithal yolla karşılanmaya başlanmıştır.

İthalat ortalamaları en düşük sektörlerle bakıldığında ise 31-Mobilya sanayi en az ithalat yapılan sanayi kolu durumundadır. Mobilya sanayinde iç talebin büyük oranda yerli üretimle karşılanması ithalat rakamlarının oldukça düşük seyretmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda mobilya sanayi önemli bir ihracat kalemidir ve bu sektörde ithalatın çok üzerinde ihracat gerçekleştirilmektedir. Aynı şekilde yerli talebi

karşıl原因 ve yüksek ihracat göstergelerine sahip tekstil ve hazır giyim sektörlerinde de düşük ithalat ortalamaları dikkat çekmektedir.

Şekil 2.43. Türkiye İmalat Sanayinde 1996-2019 Döneminde Gerçekleşen Vergi Gelirlerinin Sektörel Ortalamaları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen verilerle düzenlenmiştir.

Şekil 2.43'te Türkiye imalat sanayinde 1996-2019 döneminde gerçekleşen vergi gelirlerinin sektörel ortalamaları yer almaktadır. Şekil 2.43 incelendiğinde, en çok vergi geliri aynı zamanda en çok ithalat gerçekleştirilen kimya sanayi, ana metal sanayi ve otomotiv sanayinden elde edilmektedir. En az vergi geliri elde edilen sektörler ise ithalat ortalamaları en düşük olan 31-Mobilya sanayi, 21-temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin ürünler ile 22-kauçuk ve plastik sanayi ürünleridir. Bunun yanında hazır giyim sanayinde ithalat ortalamasının oldukça düşük olmasına karşın uygulanan gümrük vergi oranlarının da yüksek olması elde edilen vergi gelirlerini arttırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde gümrük vergi oranlarının üretim etkisi, istihdam etkisi, dış ticaret etkisi ve gelir etkisi üzerinde ortaya çıkardığı değişimler Panel Veri Analizi Yöntemi uygulanarak test edilmiştir. Bu amaçla, seçili 10 adet Türkiye imalat sanayi alt sektörlerine ait veriler 1996-2019 yıllarını kapsayacak şekilde analize dahil edilmektedir. Gümrük vergilerinin ekonomik etkilerinin tespiti için yürütülen çalışmanın bu bölümünde ilk olarak konu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilerek literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Panel Veri Analizi hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Son olarak yapılan analizler çerçevesinde elde edilen bulgular ortaya konulup yorumlanmıştır.

3.1. Literatür Taraması

Gümrük vergilerinin ekonomik etkileri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde aşağıdaki çalışmalar öne çıkmaktadır:

Thompson ve Reuveny (1998) çalışmasında, Granger Nedensellik Analizi Yöntemini kullanarak beş ülke üzerinde, 1854-1990 yıllarını kapsayan süreçte tarifelerin kısa ve uzun vadede ekonomik büyümeye etkilerini incelemiştir. Tarifelerin kısa vadede GSYİH'yi etkilediği yani arttırdığı veya azalttığı ancak uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde sanıldığı kadar önemli bir etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

Debeare ve Mostashari (2010), Pierce ve Schott tarafından geliştirilen ekonomik model ile ABD'nin tarife değişimlerinin diğer ülkelerden ABD'ye olan ihracatı üzerindeki etkisini incelemiştir. İnceleme sonucunda ise 1989-1999 yılları arası artan ticaret hacminin yalnızca %5'inin, 1996-2006 yılları arasında ise %12'sinin tarife indirimleri ile ilişkilendirilebileceğini ortaya koymuştur.

Flaen ve Pierce (2019), Pierce ve Schott tarafından geliştirilen ekonomik modeli kullanarak, ABD'de hızla yükselen tarifelerin deniz aşırı ülkelerde rekabet gücüne etkileri dahil olmak üzere imalat sektörüne etkilerini araştırmışlar ve ABD imalat sektörünün göreceli olarak tarıma yönelmek durumunda kaldığı, misilleme tarifeleri

nedeniyle artan girdi maliyetlerinin çıktı fiyatlarında artışa neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Head ve Ries (1999), Panel veri analizi yöntemini kullanarak Kanada imalat endüstrisinde ticari serbestleşmenin verimliliğe olan etkisini incelemişler ve tarife indirimleri ile verimlilik arasında anlamlı bir ilişki ortaya koymuşlardır. Tarife indirimleri sonrasında tesis sayısının azaldığı, ancak üretimin %34 arttığı ve üretimin yüksek ölçekte üretim yapan sanayilere doğru kaydığı sonucuna ulaşmışlardır.

Hashimoto (2011) çalışmasında, Offshoring fırsatlarını içeren iki ülkeli bir uluslararası ticaret modeli geliştirmiş ve bir likidite tuzağı olduğunda durgunluk altındaki yurtiçindeki offshoring'in istihdam ve etkin talep üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Analiz sonucunda ise tarife artışının ilk etapta yurtiçi istihdamı arttırdığını, ancak artan döviz kuru nedeniyle ara malı ithalatı pahalılaşarak ve yurtiçinde hem istihdamı hem de etkin talebi azalttığını ortaya koymuştur.

Furceri, Hannan, Ostry ve Rose (2018), Panel Veri Analizi Yöntemini kullanarak 1963-2014 yılları arasında 151 ülkeye ait tarife artışlarının yıllık GSYİH, işgücü verimliliği, işsizlik oranı, reel efektif döviz kurları ve ticaret dengesi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırması sonucunda tarife seviyelerindeki değişikliğin çıktı ve verimliliğe olumsuz etki ettiği, tarife artışlarının daha fazla işsizliğe ve daha yüksek eşitsizliğe yol açtığı ve ayrıca tarifelerin dara kaybını artırarak tüketimi düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır.

O'Rourke (2000), üç tür büyüme denklemi bağlamında (koşulsuz yakınsama denklemleri, koşullu yakınsaklık denklemleri, ve faktör birikim modelleri) 1875-1914 yılları arasında 10 ülkeden (Avustralya, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Norveç, İsveç, Birleşik Krallık ve ABD) oluşan bir panel için 19. yüzyılın sonlarında tarifeler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve çalışmasının sonucunda tarifelerin bu dönemde bu ülkelerdeki büyüme ile pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur.

Balassa (1965) ABD, Japonya, İngiltere, İsveç ve 5 Ortak Pazar ülkesinde (Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda ve Almanya) 36 endüstri dalı için Girdi-Çıktı Analizi

kullanarak yaptığı çalışmada 1962 yılına ait nominal tarife oranlarını ve etkin koruma oranlarını karşılaştırmış ve birkaç istisna dışında etkin koruma oranlarının nominal tarifelere göre nispeten yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nunn ve Trefler (2010), tarifelerin yapısı ile uzun vadeli ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak amacıyla beceri yoğun endüstrilere odaklı tarifeler ile GSYİH arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Beceri odaklı tarifeler ile uzun vadeli büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Beceri yoğun endüstrilerin korunmasının ekonomi çapında pozitif dışsallıklar yaratabileceği ve beşeri sermaye ile inovasyon talebini artırabileceğini, bunun da eğitim ve bilgi birikimine yatırım yapılmasını teşvik edebileceğini, oluşan bu pozitif dışsallıklar ise uzun vadede GSYİH büyümesini arttırabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Gümrük vergilerinin dış ticarete etkileri ile ilgili olarak Chang (2003), gümrük tarifelerinin kalkınmış ülkelere katkısını tartışmış, hem tarife korumalarının hem de tarife dışı koruma yöntemlerinin kalkınmış ülkeler tarafından kalkınma aşamalarında sıklıkla başvurulan bir yöntem olduğunu ileri sürmüştür. Ancak buna rağmen, bu ülkelerin bugünün gelişmekte olan ülkelere ticari serbestleşme baskısı uyguladıklarını ekonomik gelişmenin yegane yolunun serbest ticaret olduğunu çeşitli yollarla dayattıkları sonucuna ulaşmıştır.

Siddiqui ve Siddiqui (2019), 50 ülkenin 2017 yılına ait ithalat vergilerinin otomotiv sanayinin karlılığı üzerine etkilerini Çoklu Regresyon Analizi Yöntemi kullanarak incelemişler ve ithalat vergilerinin karlılık üzerinde negatif bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Faiz oranlarının ve işsizlik oranlarının da karlılığı olumsuz etkilediğini, ancak GSYİH'nin karlılığı olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Gümrük vergilerin ekonomik etkileri üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmaların bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Yavuz ve Beşel (2015), 1960-2012 yılları arasında Türkiye için uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığını ve varsa ne yönde olduğunu tespit etmek amacıyla uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirleri ile yıllık büyüme oranları arasındaki ilişkiyi

incelemişlerdir. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile elde edilen bulgulara göre, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olmadığını, Frekans Nedensellik Analizi bulgularına göre ise ekonomik büyümeden uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirlerine doğru tek yönlü ve geçici nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Kolçak (2013), Türkiye’de 1999-2012 yılları arası dış ticaret üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri arasındaki payı ve bu vergilerin ülke ekonomisine olan etkilerini tartışmıştır. Dış ticaret vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının, yıllara göre, %10,44 ile %19,45 arasında değiştiğini, bu vergilerin içerisinde en büyük payın da %11-%20 ile KDV’de olduğunu, ÖTV’nin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının oldukça yüksek olduğunu ve %22,35 ile %39,96 arasında değiştiğini ortaya koymuştur.

Tokatlıoğlu (2005), Avrupa Birliği ile eklemlenme sürecinde özellikle gümrük birliği anlaşmasının yapılmasından sonra Türkiye ekonomisinde meydana gelen değişimler üzerinde durmuş ve günümüzde hala dış ticaret üzerinden alınan vergilerin özellikle kamu finansman sorunu nedeniyle önemini koruduğunu ileri sürmüştür.

Boğa (2020) çalışmasında, “Doğrusal Olmayan ARDL (NARDL) eşbütünselleşme yaklaşımı” ile 1965-2018 döneminde gümrük vergileri de dahil farklı vergi türlerinin ekonomik büyüme ile ilişkisini analiz etmiştir. Çalışması sonucunda gümrük vergisi ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun dönemde asimetrik yapıda bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Gümrük vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artmasının ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve pozitif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Tonus (2007) çalışmasında, 1996-2006 döneminde Gümrük birliği sonrası oluşan ekonomik dışa açıklığın sanayileşme üzerinde ortaya çıkardığı etkileri “Vektör Hata Düzeltme Modelini (VECM)” kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre Gümrük Birliği sonucu oluşan serbest dış ticaret ortamının ticaret hacminin artmasını sağladığı ancak imalat sanayinin GSYH içindeki büyüklüğünü arttırmadığı yani sanayileşmeye neden olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Aytemiz (2006) çalışmasında, imalat sanayinin 29 alt sektörü bazında Granger Nedensellik Analizini kullanarak ticari serbestleşmenin verimlilik üzerindeki etkisini incelemiştir. Yaptığı analiz sonucunda imalat sanayinde ticari serbestleşme sürecinde teknolojik gelişimden kaynaklı bir verimlilik artışı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sandalcılar ve Yalman (2012) çalışmasında Türkiye’de serbestleşme ve işgücü piyasaları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için koentegrasyon testi, Granger nedensellik testi ve Hsiao nedensellik testini kullanmıştır. Analizi sonucunda ise Türkiye’de ticari serbestleşmenin işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Türkiye’de ticari serbestleşmenin hızlanmasıyla, özellikle 2000’li yıllardan sonra, ekonomik büyüme oranlarının sürekli yüksek seviyelerde gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranlarının buna karşın azalmamış, hatta zaman zaman daha da yükselmiştir.

Tablo 3.1. Gümrük vergilerinin ekonomik etkilerine ilişkin literatür incelemesi

	KONU	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	SONUÇ
Boğa (2020)	Vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi	GSYH Brüt Sermaye Oluşumu Mal ve Hizmet Vergisi Emlak Vergisi Gümrük Vergisi Vergi Gelirleri	Doğrusal Olmayan ARDL (NARDL) eşbütünleşme yaklaşımı	Hem kısa hem de uzun dönemde gümrük vergileri ile ekonomik büyüme arasında asimetrik bir ilişki bulunmaktadır.
Flaaen ve Pierce (2019)	ABD de hızla yükselen tarifelerin denizaşırı ülkelerde rekabet gücüne etkileri dahil olmak üzere imalat sektörüne etkilerinin incelenmesi	Tarifeler Üretim İstihdam Çıktı düzeyi Misilleme düzeyi	Pierce and Schott	ABD imalat sektörü görece olarak tarıma yönelmek durumunda kalmış tarifeler nedeniyle artan girdi maliyetleri fiyatlarda artışa neden olmuştur.

Siddiqui ve Siddiqui (2019)	İthalat vergilerinin otomotiv sanayinin karlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi	İthalat vergileri Karlılık İşsizlik oranları Faiz oranları	Çoklu Regresyon Analizi	İthalat vergilerinin karlılık üzerinde negatif etkisi bulunmaktadır. Faiz oranlarının ve işsizlik oranlarının da karlılığı olumsuz etkilediği ancak GSYİH'nin karlılığı olumlu etkilediği ortaya konulmuştur.
Furceri, Hannan, Ostry ve Rose (2018)	Tarife artışlarının makroekonomik sonuçları analizi	1963-2014 yılları 151 ülkeye ait tarifeler Yıllık GSYİH İşgücü verimliliği İşsizlik oranı reel efektif döviz kurları Ticaret dengesi	Panel Veri Analizi Yöntemi	Çıktı ve verimliliği olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, tarife artışlarının daha fazla işsizliğe ve daha yüksek eşitsizliğe yol açtığını ve tarifelerin para kaybını artırdığı, tüketimi düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.
Yavuz ve Beşel (2015)	1960-2012 dönemi itibarıyla Türkiye için uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve bu ilişkinin yönünün incelenmesi	Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirleri Yıllık büyüme oranları	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ve Frekans Nedensellik Analizi	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile elde edilen bulgulara göre, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olmadığı; Frekans Nedensellik Analizi bulgularına göre ise ekonomik büyümeden uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirlerine doğru tek yönlü ve geçici nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Sandalcılar ve Yalman (2012)	Türkiye'de serbestleşme ve işgücü piyasaları arasındaki ilişkinin incelenmesi	Dışa açıklık oranı İstihdam oranı	Koentegrasyon testi Granger nedensellik testi Hsiao nedensellik testi	Türkiye'de ticari serbestleşmenin işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dışa açıklık oranı arttıkça istihdamlaşma oranında azalma meydana gelmektedir. Ancak İstihdam oranından açıklık oranına doğru nedenselliğe rastlanılmamıştır.

Hashimoto (2011)	Offshoring fırsatlarını içeren iki ölkeli bir uluslararası ticaret modeli geliştiriyor ve bir likidite tuzağı olduğunda durgunluk altındaki anavatandaki offshoring'in istihdam ve etkin talep üzerindeki etkilerini analizi	Tarifeler İstihdam Etkin talep	Kendi geliştirdiği iki ölkeli analiz yöntemi	Tarife artışı yurtiçi istihdamı arttırır ancak artan döviz kuru nedeniyle ara malı ithalatı pahalılaşır ve yurtiçinde hem istihdam hem de etkin talep azalır. Diğer yabancı ölkede artar
Debaere ve Mostashari (2010)	Tarifelerin, ölkelerin ABD'ye ihraç ettikleri mallar üzerindeki etkisinin incelenmesi	Tarifeler İthalat İhracat	Pierce and Schott	Pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ancak ikinci dünya savaşı sonrası büyümeyi açıklayacak boyutta bir ilişki söz konusu değildir.
Nunn ve Trefler (2010)	Tarifelerin yapısı ile uzun vadeli ekonomik büyüme arasındaki ilişkisinin incelenmesi	Tarifeler GSMH	Kolerasyon analizi (Grossman-Helpman "satış için koruma" modeli)	Pozitif ilişki söz konusudur. Tarifeler uzun vadede beşeri sermaye ve inovasyon talebini arttırabilmekte ve oluşan dışşallıklar GSYİH'yı olumlu etkileyebilmektedir
Tonus (2007)	Gümrük Birliği sonrası oluşan dışa açıklığın sanayileşme üzerindeki etkilerinin incelenmesi	AB-Türkiye arasındaki ticaret hacminin GSYH'ye oranı İmalat sanayi üretiminin GSYH'ye oranı Özel sektör imalat sanayinde çalışanlar indeksi Özel sektör imalat sanayi verimlilik indeksi Özel sektör gayri safi sabit sermaye oluşumunun GSYH'ye oranı	Vektör Hata Düzeltme Modeli	Gümrük Birliği oluşan serbest dış ticaret ortamının sanayileşme üzerinde olumlu bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Aytemiz (2006)	Ticari serbestleşmenin verimlilik üzerindeki etkisinin incelenmesi	İhracat göstergeleri İthalat göstergeleri	Granger Nedensellik Analizi	Ticari serbestleşme sürecinde teknolojik gelişimden kaynaklı bir verimlilik artışı olduğu sonucuna ulaşmıştır
O'Rourke (2000)	19 YY tarifeler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi	Tarifeler GSMH	Kolerasyon analizi	Pozitif ilişki söz konusudur. Bu dönemde uygulanan tarife artışları ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.
Head ve Ries (1999)	Ticari serbestleşmenin Kanada imalat endüstrisinde verimliliği arttırıp arttırmadığının incelenmesi	Tarifeler Verimlilik	Panel Veri Analizi Yöntemi	Pozitif ilişki söz konusudur. Tesis sayısı azalmış ancak üretim %34 artmış ve üretim yüksek ölçekli sanayilere doğru kaymıştır.
Thompson ve Reuveny (1998)	(İngiltere ABD Fransa Almanya Japonya) 1854-1990 Kısa ve uzun vadede tarifelerin ekonomik büyümeye etkilerinin incelenmesi	Tarifeler GSYİH	Granger Nedensellik Analizi	Tarifeler kısa vadede ticareti etkilediği ancak uzun vadede tarifelerin düşünüldüğü kadar bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Balassa (1965)	Etkin koruma oranlarının incelenmesi	Nominal tarife oranları Etkin tarife oranları	Girdi çıktı analizi	Etkin tarife korumasının nominal tarifelerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 3.1’de dış ticaret tarifelerinin ekonomik değişkenler üzerindeki ilişkileri inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Tablo 3.1 incelendiğinde, yapılan araştırmalarda genel olarak tarifelerin ekonomik değişkenlere etkileri üzerinde durulmaktadır. Tabloda yer alan çalışmalarda tarife artışlarının özellikle istihdamı doğrudan ya da dolaylı olarak düşürdüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Tarifeler ile ekonomik büyüme arasında ilişkide ise 19. yüzyılda tarifelerde meydana gelen artışların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmektedir. Ancak yakın tarih baz alınarak yapılan araştırmalarda tarifelerin aksine ticari serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerinde

olumlu etkiler yarattığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ticari serbestleşmenin etkilerini araştırmak için yapılan araştırmalarda ticari serbestleşmenin verimliliği ve kaynak kullanımında etkinliği arttırdığı gözlemlenmektedir. Konuyla ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalar ise, daha çok Gümrük Birliği sonrası döneme odaklanmaktadır ve gümrük vergilerinin diğer dönemlerde ortaya çıkardığı ekonomik etkiler üzerine yapılan çalışmalar ise oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, literatürde gümrük vergilerinin Türkiye’de sektörel bazda ortaya çıkardığı ekonomik etkileri Panel Veri Analizi yardımıyla analiz eden sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri olarak literatüre katkı sağlamaktadır.

3.2. Veriler ve Veri Setinin Elde Edilmesi

Bu çalışmada, uluslararası ticarete uygulanan vergilerin başında gelen gümrük vergi oranlarının üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Gümrük vergilerinin statik-dar kapsamlı ekonomik etkilerinden olan tüketim etkisi ve bölüşüm etkisi ise, bu etkilere ait verilere ulaşılamaması nedeniyle analize dahil edilememiştir. Ancak analiz sonuçları doğrultusunda bu etkileri ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur. Söz konusu analiz, 10 imalat sanayi alt sektörlerini içermektedir ve 1996-2019 yıllarını kapsamaktadır. Türkiye ticari serbestleşme hareketlerine 1980li yıllarda başlamasına rağmen gümrük vergilerinde yaşanan önemli düşüşler Türkiye’nin Gümrük Birliği anlaşmasına bağlı olarak bu tarihlerde meydana gelmektedir. Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye’nin ticari serbestleşme sürecini tamamladığı anlaşma olarak kabul edilmesi nedeniyle, araştırmanın veri seti belirlenirken başlangıç yılı olarak 1996 yılının alınması uygun bulunmuştur.

Analizde bağımsız değişken gümrük vergi oranlarıdır ve gümrük vergi oranlarına ilişkin veriler Dünya Ticaret Örgütü’nün internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir. Bağımlı değişken olarak ise, 1996-2019 dönemini kapsayan seçili 10 imalat sanayi alt sektörlerine ait üretim endeksi, istihdam endeksi, ithalat değerleri ve bu sektörlerden elde edilen toplam vergi gelirleri kullanılmıştır. Dolayısıyla bir bağımsız ve birden fazla bağımlı değişkenin yer aldığı modelde, söz konusu ilişki 4 farklı regresyon analizi yapılarak araştırılmıştır.

Çalışmada oluşturulan veri setinde kullanılan gümrük vergi oranları, üretim endeksi, istihdam endeksi ve ithalat değerlerine ait veriler Avrupa İstatistik Ofisi tarafından

oluşturulan, uluslararası bir ekonomik faaliyet sınıflama sistemi olan NACE Rev.2 ekonomik sınıflama sistemi baz alınarak uyumlaştırılmıştır.

Üretim endeksi, istihdam endeksi ve ithalat değişkenlerine ait 1996-2005 dönemini kapsayan veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (T.C. EVDS), 2006-2019 dönemini kapsayan verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) elde edilmiştir. Gümrük vergilerinden elde edilen gelir, gümrük vergisi uygulanan maldan yapılan ithalat miktarı ile uygulanan vergi oranının çarpımı ile bulunmaktadır. Bağımlı değişken olarak kullanılan toplam vergi gelirleri Dünya Ticaret Örgütü'nden elde edilen gümrük vergi oranları ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi ile Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen ithalat değerleri kullanılarak bu çalışmada hesaplanmıştır.

3.3. Panel Veri Analizi Hakkında Bilgi

Panel veri analizi, zaman serisi verilerinin ve yatay kesit verilerin birleşiminden oluşmaktadır. Panel veri ülkeler, firmalar, hane halkları veya bireylere ait yatay kesit gözlemlerin belirli bir zaman döneminde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Baltagi, 2005: 1). Panel veri, N sayıda birim ve her bir birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Tatoğlu, 2016: 1-2). Panel serisi birimlerin belirli bir dönemdeki değişimini içerdiği için “NxT” adet gözlemden oluşmaktadır.

3.3.1 Panel Veri Analizinin Avantajları

Zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler bir başka ifade ile panel veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesine “panel veri analizi” ismi verilmektedir (Tatoğlu, 2016: 4). Panel veri analizinde zaman serisi verileri ile yatay kesit veriler bir arada kullanılmaktadır. Bu nedenle panel veri analizinin zaman serisi verileri veya yatay kesit verilerden yalnızca birinin kullanıldığı ekonomik analizlere göre birçok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlardan birkaçı şu şekilde sıralanmaktadır;

- Panel veri, yatay kesit gözlemleri ile zaman serilerini birleştirerek, daha detaylı veri ve daha fazla değişkenlik vermekte, gözlem sayısının daha çok olması serbestlik derecesini arttırarak ekonomik analizlerdeki etkinliğin artmasını sağlamaktadır (Baltagi, 2005: 5-6).

- Yalnızca zaman serisi verileri ile veya yatay kesit veriler ile yapılan analizler birimler arasındaki heterojenliği ihmal etmektedir. Panel veri analizi heterojenliğin modele dâhil edilmesine imkân tanımaktadır.
- Panel veri ihmal edilmiş değişkenlerden kaynaklanan problemlerin ve tahmin sapmalarının azaltılmasına imkân sağlamaktadır (Pindyck ve Rubinfeld, 1998: 250-251).
- Zaman serisi verileri ile yapılan uygulamalarda “Çoklu Doğrusal Bağlantı” sorunu ile karşılaşılmasına karşın, panel veride değişkenlerin aldığı değerlerin iki boyutlu olarak ele alınması nedeniyle açıklayıcı değişkenler arasında daha az “Çoklu Doğrusal Bağlantı” problemine neden olmaktadır (Baltagi, 2005: 5).
- Sadece yatay kesit veri ya da sadece zaman serisi verilerinden daha karmaşık davranışsal modellerin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır (Baltagi, 2005: 6).
- Kısa zaman serisi veya yetersiz yatay kesit gözlemin söz konusu olduğu durumlarda da ekonomik analizlerin yapılmasına imkan vermekte, panel verinin zaman boyutunun da bulunması nedeniyle dinamik bir modelin kurulmasına olanak sağlamaktadır (Matyas ve Sevestre, 1996: 17).

3.3.2. Panel Veri Analizinin Dezavantajları

Panel veri analizinin sağladığı faydaların yanında birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Dizayn ve veri toplama ile ilgili problemler söz konusu olmakta, özellikle veri toplamada kullanılacak panel anket/araştırması, bu araştırma ile ilgili verilerin toplanması ve bu verilerin ve araştırmanın yönetilmesi ile ilgili zorluklarla karşılaşılabilir (Baltagi, 2005: 7).
- Bazı soruların açık olmaması dolayısıyla verilen cevapların doğru olmaması, hatırlayamama veya kasıtlı olarak yanlış cevap verilmesi, uygun olmayan deneklerle çalışılması, cevapların veya elde edilen verilerin yanlış kaydedilmesi ve veri toplayanla ilgi problemler dolayısıyla ölçüm hatalarıyla ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Baltagi, 2005: 7).

- Kısa zaman boyutu ile ilgili problemler ortaya çıkmakta, özellikle mikro panel veri analizleri her bir birey için yıllık verileri içeren panellerden oluşmakta, zaman boyutunun artırılması ise maliyetler artmaksızın mümkün olamamakta ve bu durum veri toplama maliyetlerini artırmaktadır (Baltagi, 2005: 7-8).

Bu çalışmanın analizinde kullanılan veri setinin hem yatay kesit gözlemlerine (imalat sanayi alt sektörleri) hem de belirli bir zaman trendine sahip olması nedeniyle Panel Veri Analizi yönteminin en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir. Panel veri analizinin yapılmasında “Stata” istatistik programından yararlanılmıştır. Bu kapsamda birimler arası korelasyon testi, birim kök testi, Sabit Etkiler Tahmini, Tesadüfi Etkiler Tahmini, Park-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş EKK Testi, farklı varyans (Levene, Brown ve Forsythe’nin Testleri) ve otokorelasyon (Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi” ile “Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez (LBI) Testi) testleri uygulanarak söz konusu ilişki araştırılmıştır.

3.3. Türkiye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Gümrük Vergi Oranlarının Ekonomik Etkilerinin Panel Veri Analizi

Bu çalışmada, uluslararası ticarete uygulanan gümrük vergi oranlarının imalat sanayi alt sektörleri üzerindeki üretim etkisi, istihdam etkisi, dış ticaret etkisi ve gelir etkisi Panel Veri Analizi yardımıyla sınanmıştır. Gümrük vergilerinin statik-dar kapsamlı ekonomik etkilerinden teoride yer alan tüketim etkisi ve bölüşüm etkisi ise, veri kısıtı nedeniyle analize dahil edilememiş, ancak elde edilen sonuçlar doğrultusunda bu etkilere ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur. Seçili imalat sanayi alt sektörlerine ait veriler, 1996-2019 yıllarını kapsayacak şekilde ele alınmaktadır.

Analizde ilk olarak Yatay Kesit Bağımlılığı test edilmiş yatay kesit bağımlılığı bulunmuyorsa Birinci Nesil Birim Kök Testleri, bulunuyorsa İkinci Nesil Birim Kök Testleri ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Sonrasında heterojenliğin etkilerinin gözlemlenmesi amacıyla Sabit Etkiler Yöntemi kullanılmıştır. Sabit Etkiler Modelinin sonuçlarının etkin olmaması ihtimali göz önünde bulundurularak Rassal Etkiler Yöntemi ile de test edilmiştir. Sabit Etkiler ya da Rassal Etkiler Modellerinden hangisinin kullanımının uygun olduğunun anlaşılması amacıyla Hausman Testi yapılmıştır. Ayrıca kurulan modelin otokorelasyon ve farklı varyans içerip içermediği

araştırılmıştır. Otokorelasyon sorununun test edilmesi için “Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi” ile “Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez (LBI) Testi”, farklı varyans sorununun testi içinse “Levene, Brown ve Forsythe’nin Testleri” kullanılmıştır. Yapılan testler sonucunda ortaya çıkan problemleri giderebilecek uygun dirençli tahminciler seçilmiştir. Yapılan bu düzeltme testlerinin analiz sonuçları yorumlanarak; gümrük vergi oranlarının üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri imalat sanayi alt sektörleri kapsamında araştırılmıştır.

3.3.2. Gümrük Vergi Oranı İle Üretim İlişkisinin Panel Veri Analizi

Türkiye’de seçili imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranlarının üretim üzerinde ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi için kurulan modelde bağımlı değişken üretim endeksi iken bağımsız değişken gümrük vergi oranlarıdır. Modelde 1996-2019 dönemine ait verilerin Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Tahmini ile ilişkisi analiz edilmiş olup hangi modelin uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi uygulanmıştır.

Hausman Testi sonuçları incelendiğinde, Ki-Kare olasılık değeri “0.0566” yani 0,05’ten büyüktür. Dolayısıyla H_0 hipotezi kabul edilmekte ve bu modelde Rassal Etkiler Tahmini geçerli tahmin yöntemi olmaktadır.

Bu kapsamda Rassal Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

$$\dot{U}RET\dot{I}M_{it} = \bar{\beta}_0 + \beta_1 \dot{G}\dot{U}MR\dot{U}KVERG\dot{I}ORANI_{1it} + v_{it}$$

Rassal Etkiler Tahminine ilişkin modelde öncelikle serilerin Yatay Kesit Bağımlılığı içerip içermediği test edilmiştir. Veri setinde birim kökün varlığının sınanması için yatay kesit bağımlılığı yapılmıştır. Yatay Kesit Bağımlılığı testinin sonucuna göre söz konusu ilişkide değişkenlerin durağanlığı test edilmiştir. Çalışmada Yatay Kesit Bağımlılığının varlığının test edilmesi için Friedman’nın testi kullanılmıştır. Buna göre test istatistiği 0,0000 yani 0,05’ten küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmekte ve ‘Yatay Kesit Bağımlılığı vardır’ sonucuna ulaşılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının varlığı nedeniyle, İkinci Kuşak Birim Kök Testlerinden Çok Değişkenli Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (MADF) Panel Birim Kök Testi ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Çok Değişkenli Genelleştirilmiş Dickey-Fuller’in (MADF)

Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre, serilerin seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada ayrıca modelin güvenilirliğini test etmek için otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin bulunup bulunmadığı da incelenmiştir. Modelde otokorelasyon probleminin varlığı, Bhargava vd.'nin Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu LBI Testi ile sınanmıştır. Bhargava vd.'nin Durbin-Watson Testinin sonucu "1.4556652", Baltagi-Wu LBI Testinin sonucu ise "1.5154974" şeklindedir. Bu sonuçlara göre değerler 2'nin altında ve 2'den uzak olduğundan modelde otokorelasyon problemi bulunmaktadır. Tablo 3.2'de yer alan Levene, Brown ve Forsythe'nin Farklı Varyans Testi sonuçları ise, (Pr değerleri < 0,05) H0 hipotezinin reddedildiğini yani heteroskedasitenin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.2. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Üretim İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Pr>F)
W₀	3.9278900	df(9, 210)	0.00012289
W₅₀	3.3932708	df(9, 210)	0.00065287
W₁₀	3.7406156	df(9, 210)	0.00022113

1996-2019 döneminde gümrük vergi oranları-üretim ilişkisinin incelendiği ve Rassal Etkiler Yönteminin kullanıldığı modelde yatay kesit bağımlılığı, farklı varyans ve otokorelasyon problemleri bulunmaktadır. Bu durumda analizin güvenilirliği azalmaktadır ve bu problemleri ortadan kaldıracı bir tahmin yönteminin kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle farklı varyans, birimler arası korelasyon ve otokorelasyona izin veren "Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi" ile model yeniden çalıştırılmıştır.

Tablo 3.3. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Üretim İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Üretim	Katsayı	Standart Hata	z	P> z
C (Sabit)	4.724262	.0277294	170.37	0.000
Gümrük Vergi Oranı	-0,0385799	.0114186	-3.38	0.001
Kovaryans = 55 Otokorelayon = 1 Değişkenler = 2	Gözlem Sayısı = 240 Grup Sayısı = 10 Zaman Periyodu = 24 Wald chi2(1) = 11.42 Prob > chi2 = 0,0007			

Park-Kmenta Tahmincisi sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını sınyan Wald istatistiğı Prob. değeri (0,0007), yani modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde değışken katsayıları da anlamlıdır. Buna göre gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış imalat sanayi alt sektörlerinde üretimi %0,038 oranında düşürmektedir. Gümrük vergi oranlarının arttırılması üretimi çok az da olsa azaltmaktadır (Bkz. Tablo 3.3).

3.3.3. Gümrük Vergi Oranı İle İstihdam İlişkisinin Panel Veri Analizi

Uygulanan gümrük vergi oranlarının istihdam üzerindeki etkilerinin incelenmesi için kurulan modelde bu ilişki Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Tahmin Yöntemi ile analiz edilmiş olup hangi modelin uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi kullanılmıştır. Hausman Testi sonuçları incelendiğinde Ki-Kare olasılık değeri “0.6523” yani 0,05’ten büyüktür. Dolayısıyla H_0 hipotezi kabul edilmekte ve bu modelde geçerli tahmin yöntemi Rassal Etkiler Tahmini olmaktadır.

Bu kapsamda Rassal Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

$$İSTİHDAM_{it} = \bar{\beta}_0 + \beta_1 GÜMRÜKVERGİORANI_{1it} + v_{it}$$

Rassal Etkiler Tahmininin geçerli olduğu modelde serilerin birimler arası korelasyon içerip içermediği test edilmiştir. Yatay Kesit Bağımlılığı testinin sonucuna göre değişkenlerin durağanlığı test edilmiştir. Çalışmada Yatay Kesit Bağımlılığının varlığının test edilmesi için Friedman’ın testi kullanılmıştır. Buna göre test istatistiği 0,0000 yani 0,05’ten küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmekte ve Yatay Kesit Bağımlılığı vardır sonucuna ulaşılmaktadır. Yatay Kesit Bağımlılığının varlığı nedeniyle, İkinci Kuşak Birim Kök Testlerinden Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre serilerin seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Analizde ayrıca modelin güvenilirliğini test etmek için otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Modelde otokorelasyon probleminin varlığı, Bhargava vd.’nin Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu LBI Testi ile test edilmiştir. Bhargava vd.’nin Durbin-Watson Testinin sonucu “1.2954066”, Baltagi-Wu LBI Testinin sonucu ise “1.3473902” şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında değerler 2’nin altında ve 2’den uzak olduğundan modelde otokorelasyon problemi bulunmaktadır. Tablo 3.4’te yer alan Levene, Brown ve Forsythe’nin Farklı Varyans Testi sonuçları ise, (Pr değerleri < 0,05) H_0 hipotezinin reddedildiğini yani heteroskedasitenin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.4. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İstihdam İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe’nin Testinin Sonuçları

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Pr>F)
W₀	3.9278900	df(9, 210)	0.00012289
W₅₀	3.3932708	df(9, 210)	0.00065287
W₁₀	3.7406156	df(9, 210)	0.00022113

Gümrük vergi oranları-istihdam ilişkisinin incelendiği ve Rassal Etkiler Yönteminin kullanıldığı modelde birimler arası korelasyon, heteroskedasite ve otokorelasyon problemleri bulunmaktadır. Bu durumda analizin güvenilirliğinin azalması ve bu problemleri ortadan kaldırabilecek bir tahmin yönteminin kullanılmasının gerekmesi

nedeniyle heteroskedasite, birimler arası korelasyon ve otokorelasyon problemlerini ortadan kaldıran bir düzeltme modeli kullanılarak analiz tekrarlanmıştır. Böylece “Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Dirençli Tahmin Yöntemi” ile model yeniden çalıştırılmıştır.

Tablo 3.5. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İstihdam İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İstihdam	Katsayı	Standart Hata	z	P> z
C (Sabit)	4.648985	.0176237	263.79	0.0000
Gümrük Vergi Oranı	-0,0191077	.0048968	-3.90	0.0000
Kovaryans = 55 Otokorelasyon = 1 Değişkenler = 2	Gözlem Sayısı = 240 Grup Sayısı = 10 Zaman Periyodu = 24 Wald chi2(1) = 15.23 Prob > chi2 = 0.0001			

Park-Kmenta Tahmincisi sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını test eden Wald istatistiği Prob. değeri (0,0001) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde değişken katsayıları da anlamlıdır. Buna göre gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış imalat sanayi alt sektörlerinin istihdamını %0,019 oranında düşürmektedir. Gümrük vergi oranlarının arttırılması, üretimde olduğu gibi, istihdamı azaltıcı bir etki göstermektedir (Bkz. Tablo 3.5).

3.3.4. Gümrük Vergi Oranı İle İthalat İlişkisinin Panel Veri Analizi

Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranlarının ithalat üzerindeki etkilerinin incelenmesi için kurulan modelde, bu ilişki Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Tahmini ile analiz edilmiş olup hangi modelin uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi kullanılmıştır. Hausman Testi sonuçları incelendiğinde Ki-Kare olasılık değeri “0.4838”, yani 0,05’ten büyüktür. Dolayısıyla H_0 hipotezi

kabul edilmektedir ve bu modelde geçerli olan tahmin yöntemi Rassal Etkiler Tahmin Yöntemidir.

Bu kapsamda Rassal Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu gümrük vergi oranları ve ithalat ilişkisinde model şu şekilde kurulmuştur:

$$\dot{ITHALAT}_{it} = \bar{\beta}_0 + \beta_1 GÜMRÜKVERGİORANI_{1it} + v_{it}$$

Rassal Etkiler Tahmininin geçerli olduğu modelde serilerin yatay kesit bağımlılığı içerip içermediği test edilmiştir. Yatay Kesit Bağımlılığı testinin sonucuna göre söz konusu ilişkide değişkenlerin durağanlığı sınanmıştır. Yatay Kesit Bağımlılığının var olup olmadığının test edilmesi için uygulanan Friedman testi sonuçlarına göre test istatistiği “0,0000” yani 0,05’ten küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmekte ve Yatay Kesit Bağımlılığı vardır sonucu ortaya çıkmaktadır. Yatay Kesit Bağımlılığının varlığı nedeniyle İkinci Kuşak Birim Kök Testlerinden Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre serilerin seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Modelin güvenilirliğini test etmek amacıyla otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Modelde otokorelasyon probleminin test edildiği Bhargava vd.’nin Durbin-Watson Testinin sonucu “.18738911”, Baltagi-Wu LBI Testinin sonucu ise “.29355259” şeklindedir. Test sonuçlarına bakıldığında değerler 2’nin altında ve 2’den uzak olduğundan modelde otokorelasyon problemi bulunmaktadır. Tablo 3.6’da yer alan Levene, Brown ve Forsythe’nin Farklı Varyans Testi sonuçları ise, (Pr değerleri < 0,05) H_0 hipotezinin reddedildiğini yani farklı varyans probleminin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.6. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İthalat İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe’nin Testinin Sonuçları

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Pr>F)
W₀	3.9278900	df(9, 210)	0.00012289
W₅₀	3.3932708	df(9, 210)	0.00065287
W₁₀	3.7406156	df(9, 210)	0.00022113

Gümrük vergi oranlarının ithalat üzerindeki etkisinin incelendiği modelde birimler arası korelasyon, farklı varyans ve otokorelasyon problemleri bulunmaktadır. Bu durumda analizin güvenilirliğinin azalması ve bu problemleri ortadan kaldıracabilecek bir tahmin yönteminin kullanılmasının gerekmektedir. Bu sebeple farklı varyans, birimler arası korelasyon ve otokorelasyon problemlerine izin veren “Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Dirençli Tahmin Yöntemi” ile model yeniden çalıştırılmıştır.

Tablo 3.7. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-İthalat İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İthalat	Katsayı	Standart Hata	z	P> z
C (Sabit)	21.49988	.132027	162.84	0.000
Gümrük Vergi Oranı	-0,1447448	.0384339	-3.77	0.000
Kovaryans = 55 Otokorelasyon = 10 Değişkenler = 2	Gözlem Sayısı = 240 Grup Sayısı = 10 Zaman Periyodu = 24 Wald chi2(1) = 14.18 Prob > chi2 = 0.0002			

Park-Kmenta Tahmincisi test sonuçları incelendiğinde, modelin genel anlamlılığını test eden Wald istatistiği Prob. değeri (0,0002) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Değişken katsayıları da aynı şekilde anlamlıdır. Bu durumda gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış seçili imalat sanayi alt sektörlerine ait ithalatı %0,144 oranında düşürmektedir (Bkz. Tablo 3.7). Gümrük vergi oranlarının artırılması beklentiye uygun olarak ithalatı düşürücü bir etki yaratmaktadır.

3.3.5. Gümrük Vergi Oranı İle Vergi Gelirleri İlişkisinin Panel Veri Analizi

Gümrük vergi oranları ile vergi gelirleri ilişkisi Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Tahmini ile analiz edilmiş olup, hangi modelin uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi kullanılmıştır. Hausman Testi sonuçlarına bakıldığında Ki-Kare olasılık değeri

“0.4876” yani 0,05’ten büyüktür. Dolayısıyla H_0 hipotezi kabul edilmekte ve bu modelde geçerli tahmin yöntemi Rassal Etkiler Tahmini olmaktadır.

Bu kapsamda gümrük vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Rassal Etkiler Tahmin Yönteminin geçerli olduğu model şu şekilde kurulmuştur:

$$VERGİGELİRLER_{it} = \bar{\beta}_0 + \beta_1 GÜMRÜKVERGİORAN_{it} + v_{it}$$

Rassal Etkiler Tahmininin geçerli olduğu modelde serilerin birimler arası korelasyon içerip içermediği test edilmiştir. Yatay Kesit Bağımlılığı testinin sonucuna göre söz konusu ilişkide değişkenlerin durağanlığı sınanmıştır. Yatay Kesit Bağımlılığının var olup olmadığının test edilmesi için uygulanan Friedman’ın testi sonuçlarına göre test istatistiği “0,0000” yani 0,05’ten küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmekte ve Yatay Kesit Bağımlılığı vardır sonucuna ulaşılmaktadır. Birimler arası korelasyonun varlığı nedeniyle İkinci Kuşak Birim Kök Testlerinden Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi ile serilerin durağanlığı test edilmiştir. Dickey-Fuller’in (MADF) Panel Birim Kök Testi sonuçlarına göre serilerin seviyede durağan olduğu tespit edilmiştir.

Modelin güvenilirliğinin test edilmesi için otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin bulunup bulunmadığı da incelenmiştir. Modelde otokorelasyon problemi Bhargava vd.’nin Durbin-Watson Testi ve Baltagi-Wu LBI Testi ile sınanmıştır. Bhargava vd.’nin Durbin-Watson Testinin sonucu “.20406946”, Baltagi-Wu LBI Testinin sonucu ise “.30328446” şeklindedir. Bu sonuçlara göre değerler 2’nin altında olduğundan dolayı modelde otokorelasyon probleminin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Tablo 3.8’de yer alan Levene, Brown ve Forsythe’nin Farklı Varyans Testi sonuçları ise, (Pr değerleri < 0,05) H_0 hipotezinin reddedildiğini yani farklı varyans probleminin varlığını göstermektedir.

Tablo 3.8. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Vergi Gelirleri İlişkisinin Rassal Etkiler Modelinde Farklı Varyans - Levene, Brown ve Forsythe'nin Testinin Sonuçları

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık (Pr>F)
W₀	3.9278900	df(9, 210)	0.00012289
W₅₀	3.3932708	df(9, 210)	0.00065287
W₁₀	3.7406156	df(9, 210)	0.00022113

1996-2019 döneminde imalat sanayi alt kollarında gümrük vergi oranlarının vergi gelirleri üzerinde meydana getirdiği değişimin incelendiği ve Rassal Etkiler Yönteminin kullanıldığı modelde yatay kesit bağımlılığı, farklı varyans ve otokorelasyon problemleri bulunmaktadır. Bu durum analizin güvenilirliği azaltmakta ve bu problemleri ortadan kaldıracabilecek bir tahmin yönteminin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle farklı varyans, birimler arası korelasyon ve otokorelasyona izin veren ve “Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi” ile model yeniden çalıştırılmıştır.

Tablo 3.9. 1996-2019 Döneminde Gümrük Vergi Oranı-Vergi Gelirleri İlişkisinin Parks-Kmenta: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizinin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Vergi Gelirleri	Katsayı	Standart Hata	z	P> z
C (Sabit)	22.06731	.2760929	79.93	0.000
Gümrük Vergi Oranı	0,9441753	.0446389	21.15	0.000
Kovaryans = 55	Gözlem Sayısı = 240			
Otokorelasyon = 1	Grup Sayısı = 10			
Değişkenler = 2	Zaman Periyodu = 24			
	Wald chi2(1) = 447.38			
	Prob > chi2 = 0.0000			

Tablo 3.9’da Park-Kmenta Tahmincisi test sonuçları incelendiğinde, modelin genel anlamlılığını test eden Wald istatistiği Prob. değeri (0,0000) modelin anlamlı olduğunu

göstermektedir. Değişken katsayıları da aynı şekilde anlamlıdır. Bu durumda gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış vergi gelirlerini %0,944 oranında arttırmaktadır. Sonuç olarak, gümrük vergi oranlarında meydana gelen artış imalat sanayi alt sektörlerinde ithalat üzerinden elde edilen vergi gelirlerini arttırmaktadır (Bkz. Tablo 3.7).

3.3.6. Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Çalışmanın ekonometrik analizinin yapıldığı bu kısımda, Türkiye imalat sanayinde seçilmiş olan 10 adet alt sektörde 1996-2019 döneminde uygulanan gümrük vergilerinin üretim, istihdam, ithalat ve vergi gelirleri üzerindeki etkisi Panel Veri Analizi Yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, 1996-2019 döneminde imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranlarının arttırılması sektörlerin üretimi, istihdamı ve ithalatı üzerinde azaltıcı bir etki yaratırken, hükümetin elde ettiği vergi gelirlerini arttırmaktadır.

Gümrük vergi oranlarında meydana gelen %1’lik bir artış üretimi %0,038 ve istihdamı %0,019 oranında azaltmaktadır. Gümrük vergilerinin - teorisinin aksine - sektörlerin üretim ve istihdamı üzerinde yarattığı olumsuz etki, Türkiye gibi yüksek oranda ithal girdi kullanarak üretim yapan ülkelerde beklenen bir sonuçtur. Gümrük vergilerinin arttırılması sonucu ithal mal fiyatları artmakta ve ithal malının pahalılaşması içerdeki üreticiye fiyat avantajı sağlamaktadır. Bunun yanında gümrük vergisinin ithal malının iç fiyatını yükseltmesi, yerli üreticileri dış piyasanın rekabetinden koruyarak yerli üretimin artması sonucunu doğurmaktadır. İthal malının pahalılaşması sonucu talep yurtdışı mallardan yurtiçi mallara yani yerli üreticiye kaymakta ve üretim artışı ile sonuçlanmaktadır. Üretim hacminin artmasıyla birlikte yeni iş olanaklarının ortaya çıkması sonucunda, istihdam düzeyinin de artması beklenmektedir. Ancak Türkiye gibi yapısal sorunların olduğu bir ülkede süreç her zaman bu şekilde ilerlememektedir. Türkiye’nin özellikle hammadde temini noktasında üretiminin büyük bir kısmının ithalata bağlı olması gümrük vergilerinin arttırılmasıyla birlikte, üretim maliyetlerinin de artmasına sebep olmaktadır. Artan üretim maliyetleri neticesinde firmalar kapanmaya ya da küçülmeye gitmektedir. Bunun sonucunda ise arz miktarında azalma meydana gelmekte, üretim ve istihdam düzeyi düşmektedir. Dolayısıyla olumsuz üretim etkisi Türkiye imalat sanayi sektörlerinde etkisini göstererek hem üretimin

azalmasına hem de kaynakların verimsiz kullanımına neden olmaktadır. Gümrük vergi oranlarının sektörlerin üretimi üzerinde yarattığı azaltıcı etki, bu durumdan yerli üreticilerin aslında çok fazla bir kazanç elde edemediğini de göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu dönemde gümrük vergilerindeki bir artışın, üretici rantı üzerinde de negatif bir etkiye sahip olarak bölüşüm etkisinin olumsuz olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Gümrük vergi oranlarında meydana gelen %1’lik bir artış, ithalatı %0,144 oranında düşürmektedir yani bu oran gümrük vergilerinin imalat sanayinde ortaya çıkardığı dış ticaret etkisini göstermektedir. Uygulanan gümrük vergi oranlarının ithalat üzerinde azaltıcı bir etki yaratması ekonomik açıdan beklenen bir sonuçtur. İthal mala uygulanan gümrük vergileri ithal malın fiyatını arttırmakta ve artan fiyatlar o mala olan talebin azalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda gümrük vergi oranlarının arttırılmasının ithalatı azaltıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanında artan gümrük vergileri neticesinde ithalatın düşmesiyle birlikte, ithalat ve ihracat değerleri arasındaki fark yani dış ticaret hacmi de azalmaktadır. Ancak Türkiye gibi ihracatı ithalata bağlı olan, ithal ettiği ürünleri işleyerek ihracat yapan bir ülke için beklenildiği gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkmamaktadır. Dış ticaret hacmindeki azalmanın bir kısmı ithalattaki pahalılaşmanın ortaya çıkardığı tüketim azalması nedeniyle gerçekleşmektedir. Analiz sonuçlarına göre ithalattaki azalma aynı zamanda tüketimdeki azalmayı yani sektörlerdeki olumsuz tüketim etkisini de yansıtmaktadır.

Gümrük vergileri her zaman için bir dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmamaktadır. Bunun yanında uygulanan gümrük vergileri ithalatı sıfıra indirmede süreci, Türkiye gibi kamu finansmanını büyük ölçüde vergi gelirleri ile sağlayan ülkeler için, önemli bir gelir kalemini oluşturmaktadır. Nitekim çalışmanın ikinci bölümünde Tablo 2.1’e bakıldığında dış ticaret vergilerinden elde edilen vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının 2019 yılı itibarıyla %17,5 gibi önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde gümrük vergilerinden elde edilen vergi gelirlerinin de son yıllarda artış eğilimi gösterdiği ve Tablo 2.2’ye bakıldığında 2019 yılı itibarıyla toplam vergi gelirleri içinde %2,1’lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Nitekim ekonometrik analiz sonucunda da, bu durumu destekleyen bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 1996-2019 döneminde imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranlarında meydana gelen %1’lik bir artış, elde

edilen vergi gelirlerini %0,944 oranında arttırmaktadır, dolayısıyla bu oran gümrük vergilerinin gelir etkisini göstermektedir. Bu da uygulanan gümrük vergilerinin dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmasının yanında, kamu bütçesi için de önemli bir gelir kaynağı olduğu anlamını taşımaktadır.

SONUÇ

Gümrük vergileri, ülkelerin uyguladıkları en önemli dış ticaret politikası araçlarından biridir. Gümrük vergileri yerli sanayiye dış piyasaya karşı rekabet avantajı sağlamanın yanında, devlet bütçesi için de önemli bir gelir kaynağıdır. Artan teknolojik gelişme ile birlikte küreselleşme süreci hız kazanmış, ülkeler arası mal ve hizmet akımlarının önündeki engeller kaldırılmış ve bu süreçte gümrük vergileri önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ancak son yıllarda ABD ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşları nedeniyle bu ülkelerin koruyucu bir tedbir olarak gümrük vergilerinde gerçekleştirdikleri artışlar gümrük vergilerinin önemli bir dış ticaret politikası olarak tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. Türkiye de, 1980li yıllarda ortaya çıkan son küreselleşme dalgası ile birlikte, dış ticaretin önündeki engelleri kaldırmış ve ithal mallara uyguladığı gümrük vergilerini büyük oranda düşürmüştür. Ancak son yıllarda uluslararası ticarete ortaya çıkan gelişmeler neticesinde koruyucu tedbirlerini arttırmak amacıyla gümrük muafiyeti uyguladığı ürünleri azaltmış ve gümrük vergilerini az da olsa arttırma yoluna gitmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’de 1996-2019 döneminde seçili 10 adet imalat sanayi alt sektöründe uygulanan gümrük vergi oranlarının statik, dar kapsamlı ekonomik etkilerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu döneme ait gümrük vergi oranlarının üretim etkisi, istihdam etkisi, dış ticaret etkisi ve gelir etkisi Panel Veri Analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiş ve tüketim etkisi ve bölüşüm etkisi bu elde edilen analiz sonuçlarına dayanarak yorumlanmıştır.

1996-2019 döneminde dış ticaretten alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payına bakıldığında, önemli bir değişme olmamakla birlikte özellikle 1997 ve 2000 yıllarında dış ticaretten elde edilen vergi gelirlerinde %100’ün üzerinde bir artış gerçekleşmiştir. Gümrük vergilerinden elde edilen vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise ilk yıllarda %2,7 iken sonraki yıllarda bu oran %1’e kadar düşmektedir ancak 2017 yılı ve sonrasında tekrar %2’nin üzerine çıkmaktadır.

İmalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranları incelendiğinde, özellikle ilk yıllarda yüksek oranda düşüşlerin yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu belirgin düşüşün sebebi olarak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması gösterilebilir. Gümrük Birliği

Anlaşması ile birlikte Avrupa Birliği ve Türkiye arasında dış ticaret işlemleri sırasında alınan gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler kaldırılmıştır. Anlaşma ile birlikte miktar kısıtlamaları ve buna eş etkili önlemler de yasaklanmıştır. Buna ek olarak Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmayan üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerinde de Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamayı kabul etmiştir.

Bu dönemde en yüksek gümrük vergisi tekstil ve hazır giyim sektörlerinde uygulanırken, en düşük gümrük vergisi makine ve ekipman sanayinde uygulanmaktadır. Makine ve ekipman sanayinde gümrük vergilerinin bu kadar düşük olmasına sebep olarak, üretim tesislerinde kullanılan makine ve teçhizatın temin edilmesini kolaylaştırmak ve yatırım maliyetlerini azaltmak olduğu söylenebilir. Düşük gümrük vergilerinin yanında aynı zamanda birçok makine ve ekipmana gümrük muafiyeti de uygulanmaktadır. Buna karşılık söz konusu dönemde imalat sanayi alt sektörlerinin üretim endeksi ortalamalarına bakıldığında, tekstil ve hazır giyim sektörlerinin en son sırada yer aldığı görülmektedir. Gümrük vergilerinin arttırılması sonucu artan rekabet avantajı ile birlikte yerli üretim düzeyinin de artması beklenirken, bunun aksine yüksek gümrük vergi oranlarına sahip bu sektörlerde gerçekleşen düşük üretim düzeyleri dikkati çekmektedir. Söz konusu dönemde üretim endeksi ortalamalarında ilk sırada ise bilgisayar elektronik ve optik ürünlerin imalatı yer almaktadır. Türkiye'nin teknolojik alanda faaliyet gösteren bir sektörde bu düzeyde bir üretim gerçekleştirmesi ekonomik açıdan olumlu bir gelişme olsa da, Türkiye hala bu sektöre ilişkin iç talebin önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Bu dönemde Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde gerçekleşen istihdam düzeylerinin üretimle paralel seyrettiği görülmektedir. Düşük üretim ortalamalarına sahip tekstil ve hazır giyim sektörlerinin aynı zamanda en düşük düşük istihdam ortalamalarına sahip sektörler olduğu gözlemlenmektedir. İstihdam ortalamasında ilk sırada yer alan sektör ise son yıllarda ihracat sıralamalarında ilk sırada yer alan otomotiv sanayidir. Otomotiv sanayi üretim hacmi ve gerçekleştirdiği ihracat bakımından Türkiye ekonomisinin kilit sektörlerinden biri olmakta ve bu nedenle istihdama önemli bir katkı sağlamaktadır. 1996-2019 döneminde en yüksek ithalat ortalamasına sahip sektör kimya sanayi olurken, en düşük ithalat ortalaması mobilya sanayinde gerçekleşmektedir. Kimya sanayinde özellikle 2005 yılı sonrasında üretimde meydana gelen belirgin düşüşlere bakıldığında, bu alandaki talebin büyük bir kısmının ithalat yoluyla karşılandığı

sonucu ortaya çıkmaktadır. Kimya sanayinde gerçekleştirilen yüksek ithalat rakamlarına bağlı olarak en çok vergi geliri de bu sektörden elde edilmektedir. Mobilya sanayinde gerçekleştirilen ithalat değerlerinin çok düşük olması ve üretim endeksi ortalamasının da oldukça yüksek olması, bu sektördeki iç talebin önemli ölçüde yerli üretim ile karşılandığı sonucunu doğurmakta ve bu nedenle en düşük vergi gelirleri bu sektörden elde edilmektedir. Bunun yanında tekstil ve hazır giyim sektörlerinde ithalatın düşük olmasına karşın uygulanan gümrük vergilerinin oldukça yüksek olması bu sektörlerden elde edilen vergi gelirlerinin beklenenin üzerinde olmasına neden olmaktadır.

Panel Veri Analizi sonuçlarına göre, 1996-2019 döneminde imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranları ile üretim, istihdam ve ithalat arasında negatif bir ilişki, gümrük vergi oranları ile vergi gelirleri arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Gümrük vergi oranlarında meydana gelen %1’lik bir artış üretimi %0,038, istihdamı %0,019, ithalatı %0,144 azaltırken elde edilen vergi gelirlerini %0,944 oranında arttırmaktadır. Türkiye’de üretimin önemli ölçüde ithalata bağlı olması, gümrük vergilerinde meydana gelen artışların üretim maliyetlerini arttırmasına neden olmaktadır. Artan üretim maliyetleri nedeniyle arz miktarında düşüşler yaşanmakta ve bunun sonucu olarak istihdam oranı da düşmektedir. İthal mala uygulanan gümrük vergileri ithal malın fiyatını arttırmakta ve artan fiyatlar o mala olan talebin azalmasına neden olmaktadır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’de de gümrük vergilerinde meydana gelen %1’lik bir artış imalat sanayi alt sektörlerinde ithalatı %0,144 oranında azaltmaktadır. Bir mala uygulanan gümrük vergisi o malın ithalatını tamamen engellemediği sürece aynı zamanda o mal üzerinden belli bir oranda vergi geliri elde edilmesini sağlamaktadır. Söz konusu dönemde Türkiye’de imalat sanayi alt sektörlerinde uygulanan gümrük vergi oranlarındaki %1’lik bir artış devlet bütçesinin elde ettiği vergi gelirlerinin %0,944 oranında arttırmaktadır.

Sonuç olarak, gümrük vergilerinin arttırılmasının üretim ve istihdam etkilerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu anlamda gümrük vergilerinin bölüşüm etkisinin üretici rantı üzerinde olumsuz yansımaları olduğu açıktır. Gümrük vergilerinin arttırılmasının ithalat üzerinde yarattığı etki, dış ticaret açığını azaltması bakımından olumlu gibi görünse de, yurtiçinde etkin olmayan verimsiz bir üretimi de teşvik etmesi ve ithalata bağımlı olan üretimin de önüne engeller konulmasına neden olması

açısından dış ticaret etkisi olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Gümrük vergilerinde meydana gelen bir artışın vergi gelirlerini arttırması ise, Türkiye gibi kamu finansmanının büyük bir kısmını vergi gelirleri ile karşılayan bir ülke için gelir etkisinin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim, Türkiye’de dış ticarettten elde edilen vergi gelirleri toplam vergi gelirleri içinde önemli bir paya sahiptir.

Bu kapsamda, hammaddesi yurt içinden temin edilen sektörlerin üretimine ağırlık verilmesi ve bu sektörlerde verimliliğın arttırılması gerekmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörleri gibi ihracat potansiyeli yüksek olan ancak üretim düzeyi düşük olan sektörlerde verimliliğın arttırılmasına yönelik adımlar atılmalıdır. Bu noktada çağın gereklerine uygun olarak dijital üretim tekniklerinden yararlanılmalı ve üretim sürecinin her aşamasında verimlilik optimize edilmelidir. Aynı zamanda talebi ithal yolla karşılanan malların tüketicisi için maliyetleri düşürülmelidir. Özellikle Kimya sanayinde tarım ilaçlarının maliyetlerinin bu denli yüksek olması tarımsal ürünlerin rekoltesinin düşmesine neden olmaktadır ve tarımsal ürünler temel ihtiyaçlar açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında günümüzde ileri düzeyde bir talep eşitliliğisi söz konusudur. Tüketicisi talepleri temel ihtiyaçların çok ötesine geçmiştir. Bu nedenle özellikle teknolojik ürünlerde yüksek gümrük duvarları bu konudaki talebin azalmasına neden olmayacaktır. Bu alanlardaki üretim farklı araçlarla teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu alışma, gümrük vergi oranlarının arttırılmasının Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde üretim, istihdam, dış ticaret ve gelir etkisi üzerinde yarattığı değiişimin hangi yönde ve ne düzeyde olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Bu anlamda, çalışma ileride uygulanabilecek üretim, istihdam ve dış ticaret politikalarına yol göstermesi açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Özellikle Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar daha çok konunun teorik çerçevesini ya da güncel politik yönünü ele almaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmanın gümrük vergilerinin ekonomik etkileri üzerine nicel verilere dayanan bilimsel bir araştırma olarak literatürde yerini alması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- (2019). 06 03, 2020 tarihinde ACEA: <https://www.acea.be/industry-topics/tag/category/research-and-innovation> adresinden alındı
- Acıgöz, M. (2014). Türkiye'de Kauçuk Sektörü ve Sorunları. *Yüksek Lisans Tezi*. Tekirdağ.
- Akyıldız, H., & Eroğlu, Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 43-62.
- Aydemir, C., & Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282.
- Bailey, D., Ruyter, A. d., Michie, J., & Tyler, P. (2010). Global Restructuring And The Auto Industry. *Cambridge Journal of Regions*, 311–318 .
- Balassa, B. (1965). Tariff Protection IN Industrial Countries: An Evaluation. *Journal of Political Economy*, 73(6), 573-594.
- Balkanlı, A. O. (2002). Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine. *Uludağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 13-26.
- Baltagi, H. B. (2005). *Econometric Analysis Of Panel Data*. John Wiley & Sons Ltd.
- Baştav, L. (2012). Dışa Açık Büyüme Modelinde Sanayi Politikalarının Gelişimi: Türk İmalat Sanayisinin Yapısı ve Rekabet Gücü. *ODTÜ Gelişme Dergisi*(39), 303-322.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*(32), 25-35.
- Bedir, A. (2002). Türkiye Otomotiv Sanayi Gelişme Perspektifi. DPT.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Kamu Ekonomisine Giriş* (8 b.). İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.
- Büyüktaşkın, Ş. (1997). *Dünya Ticaret Sistemi GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye*. Ankara: Esbank.
- Carbaugh, R. (2011). *International Economics* (13 b.). Washington: South-Western.

Çelik, B. (1999). İthalde Alınan Katma Değer Vergisi ve Günümüzdeki Önemi. *G.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, 2(99), 117-125.

Çelik, K. (2012). *Uluslararası İktisat*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

Çelik, N. (2012). Türkiye'de Mobilya Sektörü Gelişim Planı İçin Bir Karar Alma Modeli Önerisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 223-232.

Çeştepe, H., & Tunçel, A. (2018). Türkiye'de Demir Çelik Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi. *Turkish Studies*, 12(15), 113-129.

Çetin, E., & Savrul, M. (2016). Türkiye’de 1980 Sonrası Liberalleşme Sürecinde Dış Ticaretteki Gelişmelerin Türkiye’nin Cari Açığına Etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 511-532.

Debeare, P., & Mostashari, S. (2010). Do Tariffs Matter For The Extensive Margin of International Trade? An Empirical Analysis. *Journal of International Economics*, 163-169.

Değer, N. (1999). Damga Vergisinin Temel Özellikleri. *Mali Çözüm*(49), 55-65.

Doğan, A., & Uzun, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 325-344.

Due, F. J. (1975). *Customs in Developing Countries", Readings of Taxation in Developing Countries* (3 b.). Baltimore: The John Hpkins Press.

Eraslan, İ. H., Karataş, A., & Kaya, H. (2007). Türk Plastik Sektörünün Rekabetçilik Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 203-219.

Ersungur, Ş. M., & Yalman, İ. N. (2009). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-98.

Feenstra, R. C. (1992). How Costly is Protectionism? *The Journal of Economic Perspectives*, 159-178.

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2019). <https://www.gib.gov.tr/> adresinden alındı

- Görener, Ö., & Görener, A. (2008). Otomotiv Endüstrisinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri: Sektörel Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 306-319.
- Gültekin, R. (2008, Haziran). *Türkiye’de Dış Ticaretten Alınan Vergiler ve Eş Mali Yükümlülükler*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Gür, N., & Furuncu, Y. (2019). *Küresel Otomotiv Sektörünün Değişimi ve Yerli Otomobil Projesinin Geleceği*. İstanbul: SETA.
- Gürlesel, C. F. (2020). *Makine ve İmalat Sektörü Türkiye ve Dünya Değerlendirme Raporu*. MAKFED.
- Hablemitoğlu, Ş. (2004). *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*. Ankara: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hacıköylü, C. (2014). İthalat Sırasında Ödenen Vergiler ve Diğer Mali Yükümlülükler: Türkiye ve Cep Telefonu İthalatı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 21-36.
- Hepaktan, C. E. (2008). Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları. II. *Ulusal İktisat Kongresi*. İzmir.
- Hoekman, M. B., & Kostecki, M. M. (1995). *The Political Economy of The World Trading System From GATT to WTO*. New York: Oxford University Press.
- İEİS. (2019). Nisan 2021 tarihinde İEİS: <http://ieis.org.tr/> adresinden alındı
- İşyar, Y. (1997). *Model Kurma Teknikleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Karaca, N. (2003). GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne. *Maliye Dergisi*(144), 84-99.
- Karaçor, Z. (2002). *Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi*. (K. S. M. Ali Çukurçayır, Dü.) Çizgi Yayınevi.
- Kargı, V., & Yayğır, T. (2017). Küreselleşme ve Gümrük Vergisi. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 13(151), 1651 - 1672.
- Kaynak, S. (2016). Türk İlaç Sektörünün Rekabet Yapısı ve Yoğunlaşma Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 49-66.

- Kazgan, G. (1998). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme* (2 b.). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kolçak, M. (2013). Dış Ticaret Vergilerinin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 188-210.
- Korkmaz, O. (2011). Türkiye Kimya Sanayinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 129-144.
- KPMG. (2019). *Kimya Sektörel Bakış*. KPMG. Nisan 2021 tarihinde alındı
- Krugman, P. R., & Obstfeld, M. (2009). *International Economics; Theory & Policy* (8 b.). United States: PEARSON.
- Matyas, L., & Sevestre, P. (1996). *The Econometrics of Panel Data: A Handbook of the Theory with Applications*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Nunn, N., & Trefler, D. (2010). The Structure of Tariffs and Long-Term Growth. *American Economic Journal*, 2(4), 158–194.
- ODD. (2019). *Otomotiv Distribütörleri Derneği*. Nisan 20, 2021 tarihinde <http://www.odd.org.tr/> adresinden alındı
- OICA. (2019). *OICA*. 06 01, 2020 tarihinde OICA: <http://www.oica.net/> adresinden alındı
- O'Rourke, K. H. (2000). Tariffs And Growth In The Late 19th Century. *The Economic Journal*, 456-483.
- Özdemir, Ü., Yiğit, G. K., & Oral, M. (2016). Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 149-175.
- Özel, H. A. (2011). Türkiye’de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 73-93.
- Özel, H. A., & Aziz, H. (2018). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaretinde Meydana Gelen Politika Değişimleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 446-458.

- Öztürk, R., & Fındık, M. (2012). Türkiye'de Demir Çelik Sektörü'nün Yapısal Analizi. *International Iron & Steel Symposium*, (s. 1261-1267). Karabük.
- Pindyck, R. S., & Rubinfeld, D. L. (1998). *Econometric Models and Economic Forecasts*. New York: McGraw-Hill.
- Polat, H. (2011). Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 24-39.
- Robert M. Dunn, J., & Mutti, J. H. (2003). *International Economics* (6 b.). New York: Routledge.
- Salvatore, D. (2013). *International Economics* (11. Baskı b.). New York: Wiley Global Education US.
- Sandalcılar, A. R., & Yalman, İ. N. (2012). Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 49-65.
- Saraçoğlu, F. (2009). 1930-1939 Döneminde Vergi Politikası. *Maliye Dergisi*(157), 131-149.
- Savrul, B. K., Özel, H. A., & Kılıç, C. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 55-79.
- Sevüktekin, M., & Nargeleçekenler, M. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: EViews Uygulamalı* (2. b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Seyidoğlu, H. (2003a). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (15 b.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003b). Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156.
- Shimokawa, K. (2002). 06 01, 2020 tarihinde <http://hdl.handle.net/1721.1/1417> adresinden alındı

Suranovic, S. (2010). *Policy and Theory of International Economics*. Washington: Flat World Knowledge.

Şahin, M. (2019). Günümüz Ticaret Savaşlarında Gümrük Vergilerinin Yeri ve Önemi. *Mali Çözüm*, 29(152), 91-114.

Şen, A. (2003). *Türkiye'nin Ekonomik Entegrasyon Politikası, 1980-2003: Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Şenyüz, D. (2003). *Türk Vergi Sistemi* (9 b.). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Şişman, M., & Bağcı, E. (2014). Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe İthalat Bağımlılığı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, XXXVI(I), 29-53.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). *Demir Çelik Sektör Raporu (2020)*. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). *Elektrik-Elektronik Sektörü Raporu (2020)*. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). *Hazır Giyim Sektör Raporu*. Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Kimya Sektörü*. Ankara: Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Mobilya Sektör Raporu*. T.C. Ticaret Bakanlığı.

Tatoğlu, F. Y. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Taylar, Y. (2012). Vergi Teorisi Açısından Özel Tüketim Vergileri ve Türk Özel Tüketim Vergisi Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel sayı 2010), 435-467.

Tezel, Y. S. (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi* (3 b.). İstanbul: Tarih Vakıf Yurt Yayınları.

Tokatlıoğlu, M. Y. (2005). Türkiye’de Dış Ticaretin Vergilendirilmesi ve Avrupa Birliği. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(10), 46-72.

- Tokgöz, E. (1999). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)* (5 b.). Ankara: İmaj Yayınları.
- Tonus, Ö. (2017). Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'de Dışa Açıklık ve Sanayileşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(17), 193-214.
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 56-80.
- Türk Makine İmalat Sanayi. (2013). *Proje ve İş Geliştirme Birimi İAOSB Haber Dergisi*.
- Türk, İ. (1982). Atatürk ve Türk Mali Sistemi: Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi. (513). Ankara, Ankara: A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Uğur, A. (2004). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri ve Yeni Rekabet Dönemi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 26-49.
- Uludağ, İ., & Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi Teori, Politika, Uygulama*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uludağ, İ., & Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi Teori, Politika, Uygulama*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uyanık, S., & Çelikel, D. C. (2019). Türk Tekstil Endüstrisi Genel Durumu. *Teknik Bilimleri Dergisi*, 9(1), 32-41.
- Uyanık, S., & Oğulata, R. T. (2013). Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayiinin Mevcut Durumu ve Gelişimi. *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, 20(92), 59-78.
- Uysal, C. (2001). Türkiye– Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(1), 140-153.
- Ünsal, E. M. (2005). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Womack, J., Jones, D., & Ross, D. (1990). *The Machine that Changed the World*. New York: Rawson Associates.

- Yalçınkaya, M. H., & Özden, B. (2020). Türkiye'de İlaç Endüstrisinin Gelişimi. 1-10.
- Yaşar, O. (2006). Türkiye'nin Öncü ve Yükselen İmalat Sektörü: Türk Otomotiv Sanayii. *Türk Coğrafya Dergisi*(46), 49-75.
- Yaşar, O. (2009). Türk İmalat Sanayinde Lokomotif Bir Sektör: Demir Çelik Sanayi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(20), 42-78.
- YAVUZ, H., & BEŞEL, F. (2015). Türkiye’de Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergi Gelirleri - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Frekans Nedensellik Analizi . *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 45-56.
- Yenipazarlı, A. (2003). *Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Rolü ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi. nisan 2021 tarihinde alındı
- Yıldırım, N. (2006). *Atatürk’ün İktisadi Egemenlik İlkesinin Kalkınma Politikalar*. Platin Yayınları.
- Yücel, Y. (2010). Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehidi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 29(2), 227-250.

